

zarez

dvotjednik za kulturna i društvena zbivanja • zagreb, 6. travnja 2.,6., godište VIII, broj 177
cijena 12,00 kn; za BiH 2,5 km; za Sloveniju 320 sit

ISSN 1331-7970

Ana Peraica - Portret zapada u zabranjenoj karikaturi

Tomislav Zajec - Pišem o likovima koji su mi bliski

Victor Malarek - Trgovina ženama

Poetike samoubojstva

PROJEKT
Carmen

www.project-carmen.com

Gdje je što?

Info i najave 2-3

U žarištu

Izmicanje političkog subjekta Miha Zadnikar 4
 Strah od gripe Tijn Touber 6
 Kulturna i umjetnička kronika i kritika u novinama
 Biserka Cvjetičanin 7
 Razgovor s Tomislavom Zajecom Maja Hrgović 8-9
 Pravi komunizam je komunizam slobode Srećko Pulig 12-13

Satira

"Bolonjska" reforma seksualnih odnosa profesora i studentica
 Aleksandra Herjavić 5

Esej

Portret Zapada u zabranjenoj karikaturi Ana Peraica 10-11

Vizualna kultura

Posredovanje procesa mišljenja Ivica Župan 14-15
 Znak da nešto nedostaje Ivana Mance 16-17
 Naviještanje nove umjetnosti izrazitog društvenog angažmana
 Silva Kalčić 17-18

Glazba

Idealizirani umjetnik u nimalo idealnom svijetu
 Trpimir Matasović 29
 Blještavilo i analitičnost Trpimir Matasović 29
 Kvartet simfonijskih razmjera Trpimir Matasović 30
 Suma skladateljstva Igora Kuljerića Trpimir Matasović 30
 Izravnost, beskompromisnost i iskrenost Zvonimir Bajević 31
 Smijanje smrti u lice Tihomir Ivka 31

Kazalište

Prosvjetljujući kazališni čin Trpimir Matasović 32
 Ispitivanje ne/pripadnosti Suzana Marjanić 33
 Tridesetogodišnjica riječke performerske scene (1976.–2006.)
 Branko Cerovec 34
 Oslobođanje (od) biografije Iva Nerina Sibila 35

Kritika

Tko od nas zaslužuje besmrtnost? Dario Grgić 36-37
 Svaki putnik junak je osobnog svijeta Grozdana Cvitan 37
 Ispiranje uma kojeg i nema Dario Grgić 38
 Topli sjaj emocionalne traume Steven Shaviro 39

Publicistika

O, Nataša! Nataša! Victor Malarek 40-42

Poezija

Oni ne znaju da ja od zelenog živim Antonija Krajina 43

Riječi i stvari

Život s Jermanom Željko Jerman 44-45
 Lažni prijatelji Neven Jovanović 47

TEMA BROJA: Poetike samoubojstva

Priredio Zoran Roško
 Pornografija užasa Chris Wright 19
 Možda najbolesniji CD svih vremena Richard Johnson 19
 Razgovor s Chrisom Kordom
 Einstein, Lex Marburger, Lotte Foke Kaarsholm, Euth TV 20-21
 Postaje li online samoubojstvo moda? Mark White 22-23
 McDonald's za samoubojstvo 24-26
 Ljudi nisu škorpioni Elvira Koić 27-28

Spoznaja ženske svakodnevice za potpunost znanja

Nataša Petrinjak

Treća, Broj 1-2, Vol VII, 2005., Centar za ženske studije, Zagreb, glavna urednica Nataša Govedić

Bez ženskog znanja nema znanja – završne su riječi izlaganja Nadežde Čačinović na proslavi 10 godina postojanja Centra za ženske studije u Zagrebu, a informacije o kojoj možemo naći u najnovijem broju časopisa *Treća*. Časopisa za čije bismo sve dosadašnje brojeve mogli primijeniti ovaj iskaz, no osobito se tiče dvobroja s ljubičastom trakom. Posvećen je, naime, ženskoj svakodnevici, ženskim životima prošlim i sadašnjim, razmišljanjima o budućima. Onim životima koje živimo, ali o kojima malo kada možemo čitati, ili spoznavati na neki drugi način, u javnim prostorima, znanstvenim institucijama, mainstream medijima, svim onim razinama moći koje određuju, omeđuju, organiziraju, prosuđuju, zagovaraju svakodnevni život žena bez da išta o tome pitaju žene i brižljivo održavajući sustav koji onemogućava razmjenu spoznaje.

Tekstovi što se na više od pet stotina stranica pretapaju u dirljivu i moćnu priču o svijetu koji ne poznajemo, premda mu pripadamo, stoga su rijedak, ali istovremeno izvanredan i dragocjen izvor podataka o tome kakva je svakodnevica žena. Bez obzira na dob, porijeklo, mjesto življenja, život žena ponajprije je težak, bolan, uvjetovan, prepun zabrana, straha i srama, samotan i a da ništa od toga nisu željele, niti stvorile same žene. U onom prostoru gdje mogu slobodno djelovati, koliko god malen i skučen on bio, otkrivamo kreativnost, nepresušnu glad (i udovoljavanje toj gladi) za znanjem, brižnost, upornost, radost stvaranja, ljubav. A koliki god pritisci, sredstva i mehanizmi zastrašivanja bili jaki, upravo postojanje časopisa *Treća*, kvaliteta tekstova i znanja što nam ih podastire, dokazi su vrijednosti i važnosti ženske svakodnevice.

I tako počinje, autobiografskim zapisom Ive Nerine Sibile o neraskidivosti "ženske veze" među generacijama majki i kćeri i o umjetnosti, u ovom slučaju plesa, kao svakodnevnoj stvaralačkoj sponi s djecom. Vrlo zanimljive poglede vlastite performativne prakse otkriva nam i Vlasta Delimar u razgovoru sa Suzanom Marjanić. Pod naslovom *Koliko svakodnevice? Tekstualno autorstvo i "autoriteti čitanja" hrvatske etnologije u post-socijalističkom kontekstu*, tekst Ines Price višeslojna je analiza doprinosa rada Dunje Rihtman-Auguštin, potom u kolikoj je mjeri hrvatska etnologija obilježena ženskim autorstvom i u konačnici kako je ratna i poratna etnologija "destruirala i dekonstruirala" nacionalne mitove. Slijede potom, jedan zanimljiviji od drugog, tekstovi Jane Drašler o iskustvu cirkuske artistice, Judith Roland o nevidljivosti sluškinja, Faye V. Harrison o nasilju siromaštva na Jamaici. Cijeli je niz zatim tekstova u kojem se pokušava spojiti teorijsko znanje i etnografski pristup istraživanju svakodnevice – Dona Danon izučava identitete sefardske žene, David Morley upozorava na manipuliranja kategorije roda naših domova, Slavica Jakobović Fribeć, na

primjeru Ivane Brlić Mažuranić ukazuje na stalno reduciranje na "dužnosti ženske" koje ne pripadaju "uvažanim" sferama javnosti, Rose Weitz razotkriva ideološke potke biranja i nošenja određenih frizura. I još su tu vijetnamska feministkinja i filmska umjetnica Trinh T. Minh-ha, Leigh Gilmore, Xiaobing Tang, Mirela Holy, Renata Jambrešić Kirin, Vesna Jelušić, Vesna Rožić... , još je tu bogat recezentski blok.

Uz riječi Biljane Kašić: "(...) *Krbkost pozicije koja s margine poziva na uključivanje, znajući pritom da je obrazovna institucionalna matrica za kreativne iskorake i izokretanje obrazovnih kanona u pravilu isključujuća ... (...)*" otvara nam se blok s materijalima s konferencije *Utopija, strast, kritika* posvećene desetogodišnjici Centra za ženske studije. Desetogodišnjici svakodnevice brojnih žena, predavačica, studentica, suradnica, umjetnica, aktivistkinja, umirovljenica, teoretičarki, gošći i domaćica koje su svaka ponaosob ostavile važan pečat, važan trag u "oblikovanju identitetskog mjesta premošćivanja prijepora između 'akademskog' i 'aktivističkog', teorijskog i iskustvenog, eksperimentiranjem i kritičkim modelima spoznavanja, no prije svega otvorenosti kao oznakom vlastitog kontekstualiziranja" (Biljana Kašić). Jer upravo takvo je mjesto Centar za ženske studije, mjesto gdje kako kaže Nataša Govedić, glavna urednica *Treće* "feministička svakodnevica i fizički i fenomenološki dijeli prostor s njegovom Centra nije rijetka životna praksa u kojoj se aktivističko znanje dodiruje s onim akademskim, niti je malo žena koje na dnevnoj bazi spajaju obiteljski, profesionalni i politički angažman". Sažeto, *Treća* br. 1-2, 2005. dokaz je koliko je krhko i nedostavno ono znanje koje ne uključuje – žensko znanje. ■

impresum

dvotjednik za kulturna i društvena zbivanja
 adresa uredništva: Vodnikova 17, Zagreb
 telefon: 4855-449, 4855-451, fax: 4813-572
 e-mail: zarez@zg.htnet.hr, web: www.zarez.hr

uredništvo prima: radnim danom od 12 do 15 sati
 nakladnik: Druga strana d.o.o.
 za nakladnika: Boris Maruna
 glavni urednik: Zoran Roško
 zamjenice glavnog urednika: Nataša Govedić i Katarina Luketić
 izvršna urednica: Lovorka Kozole
 poslovna tajnica: Dijana Cepić
 uredništvo: Grozdana Cvitan, Rade Dragojević, Dario Grgić,
 Maja Hrgović Agata Juniku, Silva Kalčić, Trpimir Matasović,
 Katarina Peović Vuković, Nataša Petrinjak,
 Gioia-Ana Ulrich, Andrea Zlatar

grafičko oblikovanje: Studio Artless
 lektura: Unimedia
 priprema: Davor Milašinčić
 tisak: Tiskara Zagreb d.o.o.

Tiskanje ovog broja omogućili su:
 Ministarstvo kulture Republike Hrvatske
 Ured za kulturu Grada Zagreba

zarez

PRETPLATNI LISTIĆ - izrezati i poslati na adresu:
 dvotjednik za kulturna i društvena zbivanja
 10000 Zagreb, Vodnikova 17
 Želim se pretplatiti na zarez: 6 mjeseci 120.00 kn
 s popustom 100.00 kn, 12 mjeseci 240.00 kn
 s popustom 200.00 kn
 Kulturne, znanstvene i obrazovne ustanove te studenti
 i učenici mogu koristiti popust: 6 mjeseci 85.00 kn, 12
 mjeseci 170.00 kn
 Za Europu godišnja pretplata 50,00 EUR,
 za ostale kontinente 100,00 USD.
 PODACI O NARUČITELJU

ime i prezime: _____
 adresa: _____
 telefon/fax: _____
 e-mail: _____
 vlastoručni potpis: _____
 Uplate na žiro-račun kod Zagrebačke banke:
 2360000 – 1101462454. Kopiju uplatnice priložiti listiću
 i obavezno poslati na adresu redakcije.

Oglašavajte se u Zarezu

www.zarez.hr
 Povoljne cijene oglasa već od 500 kn (bez PDV-a)

* posebne pogodnosti za kulturne institucije
 * popusti za serije oglasa

zarez tel. 01/4855 451
 e-mail: marketing@zarez.hr

DANI KULTURE ROMA

Od 06. travnja do 06. svibnja 2006. u Zagrebu

U organizaciji Centra kulture Roma Hrvatske uz financijsku potporu Savjeta za nacionalne manjine RH i Gradskog ureda za obrazovanje, kulturu i šport grada Zagreba.

06.04.2006. u 9.30 sati u prostorijama Galerije Meštrović, Barčev trg b.b. (tržnica Utrine) press konferencija u povodu manifestacije Dani kulture Roma

07.04.2006. u 11,00 sati u prostorijama Knjižnice i čitaonice Bogdan Ogrizović, Preradovićeve 5, Zagreb. Promocija slikovnog rječnika za djecu Roma *Šarin veliki rječnik*. Gosti: Ramiza Memedi (predsjednica Udruge žena Romkinja Hrvatske – Bolja budućnost), lektor Nataša Pečeničić

07.04.2006. u 10 sati posjeta potpredsjednice vlade Jadranke Kosor Dječjem vrtiću Zrno

08.04.2006. u 11,00 sati u prostorijama Galerije Meštrović, Barčev trg b.b., (tržnica Utrine). u povodu Svjetskog dana Roma otvaranje izložbe Kasuma Cane, posvećene prijatelju Nedejku Meštroviću; tridesetak radova u tehnici akrila nastalih tijekom 2005-2006.

12.04.2006. u 11 sati posjeta romskom naselju Kozari putovi i dodjela darova skupljenih s Forumom žena SDP-a i neformalno upoznavanje i druženje

14.04.2006. u 20,00 sati u prostorijama Knjižnice i čitaonice Bogdan Ogrizović, Preradovićeve 5, prikazivanje filmova koji se bave temom iz života Roma; *Cigani lete u nebo*; redatelj Emil Lotjan, uloge: Svetlana Toma, Grigore Grigorju i dr.

19.04.2006. u 20,00 sati u prostorijama Knjižnice i čitaonice Bogdan Ogrizović, Preradovićeve 5, prikazivanje filmova koji se bave temom iz života Roma; *Sakupljači perja*. Redatelj: Aleksandar Petrović, uloge: Bekim Fahmiju, Bata Živoinović, Olivera Katarina-Vučo

21.04.2006. u 19,00 sati, u prostorijama Islamskog kulturnog centra, Gavellina bb (u Folnegovićevom naselju) predstavljaju Kurana na romskom jeziku; izdavač Muharem Serbezovski; gosti tribine poglavar i islamske zajednice u RH, predstavnik Roma pri Savjetu za nacionalne manjine RH Nazif Memedi

25.04.2006. u 19.30 sati, u prostorijama Knjižnice i čitaonice Bogdan Ogrizović, Preradovićeve 5, predstavljanje knjige Isabel Fonseca: *Sabranite me uspravno, Cigani i njihov put*. Govore: urednice izdanja Katarina Luketić i Dušanka Profeta

28.04.2006. u 11,00 sati u prostorijama Tribine grada Zagreba, Kaptol 27; okrugli stol i predstavljanje projekta za rješavanje stambenog pitanja Roma u gradu Zagrebu i RH. Sudjeluju: Dubravka Karlovac, suradnik na projektu i moderator, Kasum Cana, predsjednik Centra kulture Roma Hrvatske, predstavnici Ureda za nacionalne manjine pri Vladi RH, Savjeta za nacionalne manjine pri Vladi RH, Ureda gradonačelnika grada Zagreba na čelu s Milanom Bandićem, predstavnici Gradske skupštine grada Zagreba, Gradskog ureda za strateško planiranje i razvoj Grada, Službe za mjesnu samoupravu grada Zagreba, Gradskog ureda za zdravlje, rad, socijalnu zaštitu i branitelje, Gradskog zavoda za prostorno uređenje, predstavnici gradskih četvrti, Trnja, Peščenice-Žitnjaka te predstavnici udruge i vijeća Roma u gradu Zagrebu, građani romske nacionalnosti

04.05.2006. u 11 sati u prostorijama Vijeća Romske nacionalne manjine grada Zagreba, Tina Ujevića 9, predavanje predstavnika Koordinacije nacionalnih manjina grada Zagreba, Davida D. Orlovića na temu *Uloga vijeća nacionalnih manjina*, gosti članovi Vijeća romske nacionalne manjine grada Zagreba

05.05.2006. u 14 sati; kazališna predstava *Umišljena mišica*, poklon predstava za djecu Roma u Kazalištu lutaka, za djecu Pule, Rijeke, Bijelog Manastira, Osijeka, Slavenskog broda, Zagreba

06.05.2006. u 14 sati degustacija jela iz romske kuhinje u povodu praznika Gjurgjevdan – Herdelezi. Podjela priznanja i zahvalnica te zatvaranje Dana kulture Roma 2006.

Voditelj i odgovorna osoba: Kasum Cana, predsjednik Centra kulture Roma Hrvatske

Izmicanje političkog subjekta

Miha Zadnikar

Za izvanredno stanje karakterističan je tzv. ezopovski jezik

Priroda ezopovskog jezika, promatrana izvana, čini se doduše egomanskom, namijenjenom samo "posvećenima", dok stvarni razlozi za takav poseban jezik nastaju baš zbog nametanja neke druge posvećenosti, zbog udarca "izvana". Direktnost, koja je, samo tren prije "uvođenja" izvanrednog stanja, evocirala samorazumljive misli (tu i tamo možda čak i mislila ostvarive čine), odjednom postaje suvišnom – preokreće se u sveopću glupost, koja ugrožava samo preživljavanje (subjekta). Tijelo ponikne, a iznikne drukčiji jezik. Pod udarcima biopolitika, zbog kojih ponekad čak ni preživljavanje nije moguće preživjeti, misao je hoćeš-nećeš deprimirana.

Deprimirana misao

Postavlja se temeljno pitanje: je li, uzmimo, u doba nacizma kritička misao bila samo deprivilegirana, "oštećena", ili je bila i deprimirana? Je li misli volju za jezikom tada pružala samo nekakva sistemski transcendentna "teorija nade" i sistemski imanentna "svijest" o širem pokretu? Osobno iskustvo, koje mora žuriti s preradom trenutka, s analizom, s komentarom, s lovljenjem nove vre-

menške sheme, dakako da si ne može tako lako dopustiti priznanje o deprimiranosti. Što zbog dostojanstva, što zbog nelagode. Ali, nije li deprivilegirani položaj već po sebi mjesto s kojega se izjavljuje deprimirana misao? A ona je jedina koja uopće može postaviti optimistične poveznice, potrebne za neko buduće raskrinkavanje sistema, za neki apstraktan interes odložen za bolje dane, poveznice prema trenutačno neprisutnim "izgubljenim" misliocima? Ono što se svojedobno nazivalo negativnom dijalektikom danas se pretvara u puku sasušenu etiku onih raspršenih: prividno počivajući u odmaknutom području, čekajući u lijenom poletu svoje nove prilike za promjenu. Poteškoća je u tome što je primarno riječ o promjeni sebe samoga. A ona se tek na drugoj razini, naime: "kasnije", očituje u ezopovskom jeziku. Zato i ideologija vladajućih kao i vladajuća ideologija imaju s pomoću biopolitičkog terora (još jednu) zajedničku, sjedinjujuću osobinu: individualizacija se "pod njima" ukazuje kao samonikli proces, a ne više kao nasljednik neke prepoznatljive ideologičnosti; ne više kao nužan uzmak, progona, promišljanje. Neometani vanjski pritisci u jeziku mislećeg subjekta tako se "svrhovito" usmjeravaju, u njih više nema načela otpora, privilegija očekivanja, više ih ne krase udobnost nekog velikog fronta.

Bojišnica veća no ikada

Tako izgleda slika u situaciji kada je bojišnica činjenično dakako veća no ikada, ali ona nipošto nije istovremena,

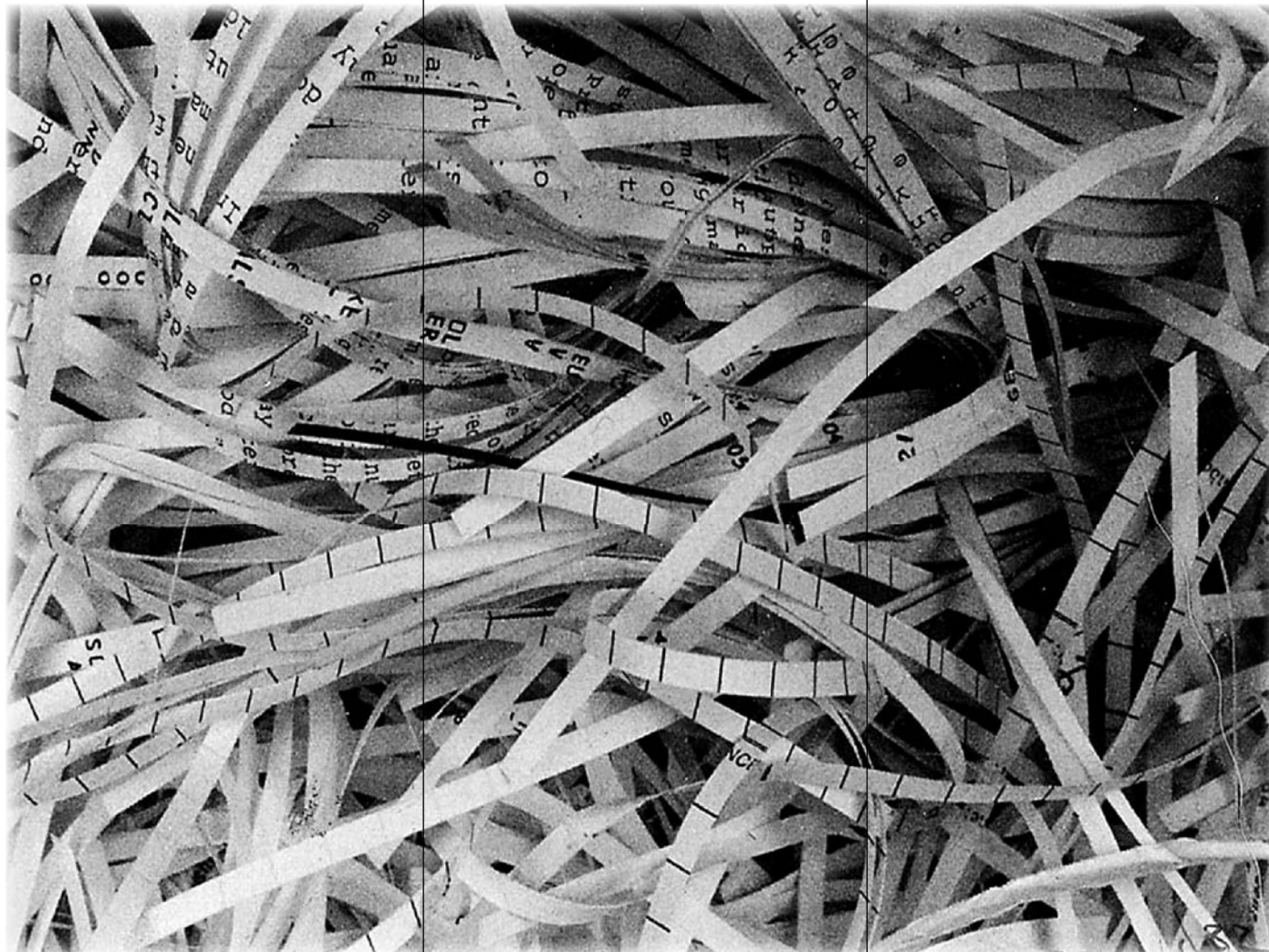
Je li, uzmimo, u doba nacizma kritička misao bila samo deprivilegirana, "oštećena", ili je bila i deprimirana?

skladna. Biopolitike, naime, osporavaju istovremenost u pokretu, njegov sklad. U toj mjeri je njihov karakter rezultat izopačenja prirodnih znanosti, fizikalna jedinica, kojoj ne treba pripisivati ništa drugo osim direktnog posezanja. U kirurgiji današnje politike, koju ne obuzima ništa manji anksiozni poremećaj od onoga kakav je po starim običajima svojstven podanicima – nazivali mi to stanje demokracijom ili ne – potezi koji se vuku razmjera su obiteljske tragike. Na tom i takvom polju, na kojemu ideologija vladajućih utoliko lakše i neposrednije postaje vladajuća ideologija, zapravo se još "isplati" postati i biti političarom. S druge strane, smiješi se projekt izmicanja političkog subjekta, frapantan kraj političke filozofije, jer se u okolnostima kada smo u bliskoj političkoj okolini zarobljeni u čistoj dihotomiji: *New age* ili osvećivanje, porađaju mitske dimenzije. Mitovi su svemoguću, za ezopovski jezik to je uostalom lijep izgovor pred paranojom. Ujedno pak taj jezik u svojoj nonšalantnosti nalazi mnogo mogućnosti za nove poticaje, budući da ne gubi niti jednu od svojih ionako očišćenih jezičnih ambicija. Sjaj i bijeda "slovenske ideologije" u tome su što mit ne može proizvesti udaljena bolest (neki veliki historicizam), nego se on napaja u nedavnoj traumi. Takav njegov učinak neće nas doduše poštediti opasnosti, a nema niti puno zadovoljstva, budući se nedavna trauma brzo i sudbinski širi u sve pore biopolitičkih odluka, rascvjetavajući se kao "prauzrok" svih bližih i daljnjih životnih poslova. Onaj tko će još imati konjske živce i interes da to izbliza promatra, taj će moći iz prve ruke spoznati što se događa kada događaje jučerašnjeg dana oplemenjuju oni vječni – na jednom mjestu sačinjeni – koraci u imaginarij prekjucerašnjih stanja.

Zli odnosi i ezopovski jezik

Realni odnosi bit će zli, a ezopovski jezik, očišćen od konkretnosti (očišćen i od patosa), na kraju je i smišljen baš za takva stanja. On više ne opisuje, niti ne straši, nego samo zacrtava odmaknute fragmente. Zvuči poznato? Kako kome, značajnije su posljedice. Izmicanje političkog subjekta je, naime, istom prava prilika za politički angažman, jer kada se ezopovski jezik pomoću svoje aktivnosti očisti i od sebe samoga, tada otvara prostor za jezičnu akciju, a s njom i za vrlo konkretne, praktičke učinke. Kada zavлада mit, tada i u jeziku nastaje prostor kakva prije nije bilo, odnosno za kakvim prije nije bilo potrebe, pošto se prikrijavao pomoću dijalektike vlast/opozicija. Stvari su sada tako kao na dlanu, a ujedno se i tako izmiču neposrednoj analizi (pa i: ponestalo je analitičara), da se ta dijalektika ukinula pomoću samo jedne geste, koja je gesta izvan političkog prostora. Pravi se mit, ali postoji strah da će se demitizacija odviti negdje drugdje, a ne u političkom prostoru. Olovna vremena mogu se istopiti, zlatna proći... ▣

Sa slovenskoga preveo Srećko Pulig.
Preneseno iz *Mladine*, 8/2006.,
20. veljače 2006.

“Bolonjska” reforma seksualnih odnosa profesora i studentica

Aleksandra Herjavić

Profesor je cijeli dan na faksu, ti si cijeli dan na predavanjima – sve ostalo je povijest. Evo prijedloga za unaprjeđenje vašeg intimnog odnosa

Prisjetimo se našeg prvog dana na fakultetu... Ma, da, baš to, kad ste bili zbunjeni (ključna riječ koja je neposredno vezana za pojam “upis na fakultet”). Mladi i nadobudni, zajedno s ne tak mladima i ne tak nadobudnima. Divno... Brucošice prate situaciju s tipovima, a stariji se frajeri sprdaju s mladim mesom. Ahh... mojoj se frendici svidio tip za kojeg se ispostavilo da je homič, a ja se udružila s novim poznanikom koji je ispaao isto to. OK, ja vas ionako ne bih jer ste premladi za moj ukus, ali više se ne usudim ni gledat!

Nakon sveukupno 5 godina provedenih na ovom fakultetu imam mnogo, mnogo zaključaka...

Bilo bi žalosno da nemam, jel'?

Otvorit ću tabu temu! Šarmantni profesori i izazovne studentice. Pardon, ljigavi profesori i lake studentice? Ne... Muškarci u krizi srednjih godina i iskompleksirane djevojčice...?

BINGO!!

Toga je bilo, toga ima i toga će biti (ma koliko mi štjeli o tome) na našem, kao i na svakom drugom fakultetu. To je normalno, to je zdravo i ako je seks potreban nekome da se ne bi izivljavao na meni dok polažem ispit i pustio me da prepisujem u miru onda reci i dat ću ti broj jedne koja će ti pomoći! Da imenujem? Naravno da neću (čitaj: volim svoj život...), ali ne mogu a da to ne spomenem. O tome svi pričaju.

Razlozi za seks na fakultetu

Postoje razne varijante na tu temu.

1. OCJENA – Neke studentice spavaju s profesorom za ocjenu. “Bila sam s njim, a dobila sam pišljivu dvojku... reko mi je da svatko dobiva ocjenu prema vještinama!” HAHHAHA... Prvo je ševi – onda je vrijeđa. Ah, da, pa muško je. Ja bih joj dala izvrstan (5), ne zbog tzv. žrtve jer lijenost nije dobro poticati, već zbog izvrsnog želuca koji je tako dobro “podnio” dotičnoga gospodina. Aha! Sad vidim masu profesora koja je zastala na ovoj zadnjoj rečenici, ali, vjerujte mi, ovdje nema mjesta uvredi. Mnogi su profesori atraktivni studenticama i obrnuto, samo izražavam osobni stav o spomenutom profesorom. Sve u svemu, curi se ne da učiti – proba otići kod profesora na tzv. konzultacije, tamo se dogovore oko detalja i eto! Ušparala si je mjesec učnja, a jedino što je izgubila je par kuna za Gastal.

2. RADOHOLIČARSTVO – Najčešće se upravo oni manje atraktivni profesori koriste ispitima kako bi konačno i oni nešto “dobili”. Drugima to

ne treba, ne bi bilo ni prvi ni zadnji put da studentica pride profesorom kojeg uopće neće slušati tijekom studija jer je isti jednostavno, hm, PALI!!! Mogu Vam sasvim sigurno ustvrditi da (koliko ja znam) niti jedan profesor nije prisilio studenticu na bilo što, a nemojmo zaboraviti da se radi o punoljetnim mladim ženama.

Mnoge će se složiti sa mnom kada kažem da na našem fakultetu postoje i mnogi njima izazovni profesori koji ne moraju niti “tražiti” – jer im se sve samo nudi, što sam maločas i spomenula. Profesor cijeli dan visi na faksu, jedino što gleda su fuckin' strojevi i lijepa, mlada, podatna tijela izazovnih studentica. Seks je prirodan nagon, ali morate priznati da ruka, ma koliko dobra i što je najvažnije, ma koliko vjerna bila – ipak nije nadomjestak za ljudsko biće (ili ljudski organ). Dakle, profesor je cijeli dan na faksu, ti si cijeli dan na predavanjima – sve ostalo je povijest.

3. ZLE NAMJERE – Djevojčica zavodi profesora, prikuplja dokazni materijal protiv njega, a sve to samo u svrhu osvete ili nanošenja zla. Također, postoje i one koje time žele steći neku slavu.

4. GUBITAK DJEVIČANSTVA – Zgodno, da nisam čula za to ne bih vjerovala. Doduše, ne na našem faksu, ali ipak, curice bi se... a da im ne uđe. Onda pričaju svašta a zapravo su neiskusne, međutim, naletu na profesore koji su tu ipak neki autoritet (nekima) i na kraju htjele ne htjele – sad su tu gdje jesu i moraju to obaviti. Profesor se osjeća ponosno jer je prvi (to je, kao, neka čast), a cura si misli “ok, sad nešto znam, pa mogu biti i s pravim frajerom”.

5. ADRENALIN – Laže onaj koji kaže da nema uzbuđenja u zabranjenim stvarima. Vas dvoje (ili troje ili...) ste u kabinetu... znate da je sve na hodniku puno studenata, prodekanica, profesora i tko zna koga, a vi radite ono što ne smijete... svima pred nosom... i mogu vas svaki tren otkriti... hm... zove ga žena, smišlja glupe izgovore dok vi plazite po njemu, a on ludi. Na vratima piše “vraćam se za 15 minuta”, a tih 15 minuta traje već duuuugoo... i sve je bolje i bolje. U strasti ni ne primjećujete da rušite sve indekse i diplomatske radove koji su bili posloženi na stolu, ispitni testovi su rasuti po podu, ali koga briga, kročili ste ondje gdje su rijetki bili... i bilo je dobro... jako, jako dobro.

Sve je to lijepo, ali seks s profesorom je kao krađa – dobro je dok vas ne otkriju.

Čekaj, čujem li ja to neki glasić? Ma daj, ovo nije moguće! Netko je provalio da je to... NEEEEEE!!! Protuzakonito?!? Ha, ha... Ha, ha... A što je s asistentima i demonstratorima?

Znam mnoge demonstratore, kasnije i asistente koji bez problema konzumiraju seks sa studenticama kojima

drže vježbe. Da, zaboravila sam maaaalii detalj. Svi su oni šatro “zauzeti”. Oženjeni, zaručeni ili u dugogodišnjoj vezi. Da nisu – ne bi imali potrebe “saratati”.

Prijedlozi za poboljšanje

Ne bih ja bila Vaga kada Vam ne bih ponudila mnogo mogućih opcija za elegantno provođenje tog najstarijeg zanata:

a) Uvedimo više heteroseksualnih muškaraca na nas faks! Pošto je takvih jako malo, mogli bi osloboditi Remetinec tereta i dovesti te nevine dečke na naš faks, njima za kaznu, nama za nagradu. Možda bi to odvučko pažnju s naočitih profesora, pa da im studentice konačno prestanu raditi probleme gahnajući ih. Na koncu svega, *bad guys* su *in*? Reče jednom jedan mudar muškarac (mislim da se radilo o mom bratu): nepristojno je odbiti curu! Cure, halo?! Nisu profesori krivi!!! Oni se samo trude biti pristojni!

b) Promijenimo zakon peticijom. Nisam sigurna koliko je glasova potrebno, ali sam sigurna da bi ih se sigurno skupilo i da bi svakom pedagogu nakon toga kosa ostala još dugo “afro”. Uvjeren sam da bi se tada taj kriminal drastično smanjio, ipak je najslabije zabranjeno voće, ono drugo kupiš na svakom štandu... ili u prijevodu – čeka te doma.

c) Drastične mjere za brza rješenja – japanski sistem! Od 4:00 h – 12:00 h nastava, u 12.07 h pjeva se himna, ruča se do 12.20 h i uči do 23.30 h. Tada imaš odmor od 23.30 do sljedećih 4:00 h koji možeš kvalitetno iskoristiti za ispredanje niti ili češljanje vlakana. Tko bi se sjetio naše tabu teme?

d) Sad kad sam vas dobro uplašila, malo relaksacije uz sljedeći prijedlog. Jednom mjesečno odlazimo u Nacionalni park Risnjak brati cvijeće, plesati uz vatru i opuštati se okupljeni u krugu u kojem svatko uživa u dobroj... masaži! To je dozvoljeno. Masaža... hm... i to za promjenu – neka profesori masiraju studente. Ti pedofili ionako žive za to. “Slučajan” dodir u učionici??? *Don't think so.*

e) Koliko god kabineti bili atraktivni i... opasni, oni su to i u stvarnosti,

ne samo u vašoj seksualnoj fantaziji. Ako se ševite s profesorom u kabinetu – veća je šansa da vam upadne sto ljudi i vidi vas, pa oboje suspendira, nego da se ijedno od vas skine do pola. Ključ kabineta ima i čistačica koja tamo upada malo-malo da isprazni koš za smeće, da donese poštu ili jednostavno – da telefonira dok je nitko ne gleda. Zato preporučam prostrana mjesta s mnogo rekvizita. Primjerice, crtaonu. Mnogo štafelaja i paravana, raznih skulptura itd. U slučaju da netko i bane – možete lako sakriti osobu dovoljno dugo da maknete uljeze iz prostorije, a vaš “lover” izmigolji... Onda razne radione. One su najsigurnije. Mogu se zaključati zbog skupljenih aparata u njima, a zbog buke istih tih strojeva malo tko će zapravo moći čuti vaše strastvene uzvike – osim vas dvoje, vi ćete osjetiti svaki uzdisaj. Najčešće te radione i jesu pod okriljem profesora s kojim ste tu, pa tim bolje. Radione se također najrijeđe koriste, a i izvan su kompleksa predavaonica.

f) Zadnje, ali ne i najmanje bitno – virtualno ostvarivanje mašte – nije isto, znam da nije, ali je legalno i bez posljedica. Ne može biti bolje! Problem je samo s povjerenjem/nepovjerenjem. Neke bi to zlobnice mogle iskoristiti protiv profesora ili ne daj Bože prijavitelja, a materijal iskoristiti kao dokaz... Jer ženu, pa poštemu... mišn imposibil.

Sve je to u svrhu unaprjeđenja znanja

Oni koji me znaju sad govore: “Ti fakat uvijek sve moraš zakomplicirati!”. Jadna ja, uvijek se trudim svima olakšati, a na kraju ispada da zakompliciram. Uostalom, kao da je to bitno, ako to što sam navela nije istina – zašto ste ovo pročitali do kraja? Sorry, nema pikantije niti će ih biti, ja iznosim stavove, a ne širim tračeve. To se radi u četiri oka... hehe... Sjetite se samo reklame za našu genijalnu sapunicu... Svatko ima neku tajnu. Svatko. Zato bi bilo najbolje da pustimo te određene profesore da drže dodatnu nastavu za studentice “gladne znanja” – sve je to u svrhu unaprjeđenja znanja, prema Bologni to i jest cilj studiranja (nagradno pitanje: kojih znanja?), samo što neki uče iz skripta, neki iz bilježnica, a neki, eto, timski. ▣

Strah od gripe

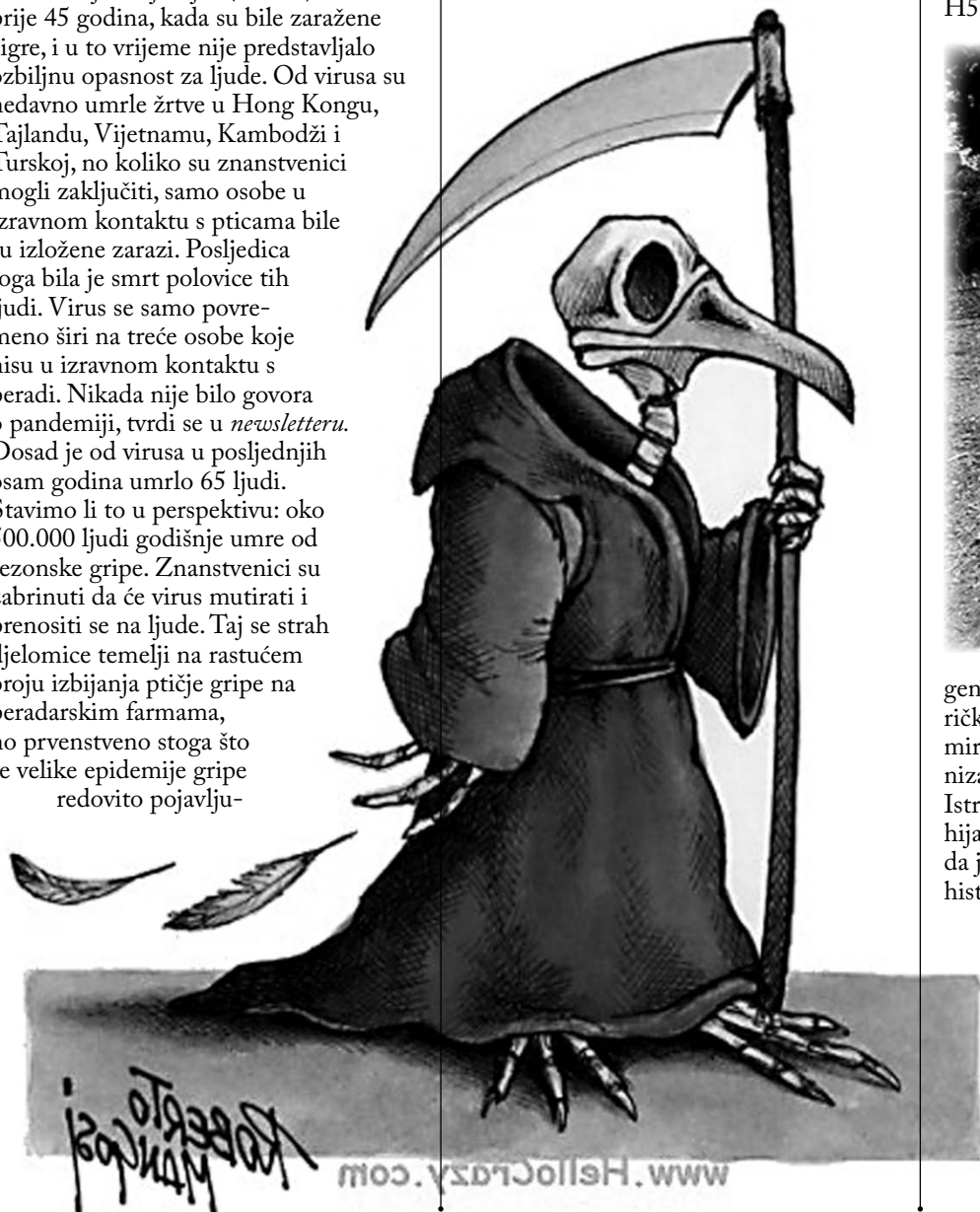
Tijn Toubert

Panika od ptičje gripe nameće pitanje o politici javnoga zdravstva i konvencionalnog liječenja lijekovima

Šećam i pol milijuna mrtvih. To bi, prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji (WHO), mogao biti broj ljudskih žrtava koji će izazvati navodno neizbježna epidemija ptičje gripe u svijetu. Američki predsjednik George Bush upozorio je: najmanje dva milijuna Amerikanaca moglo bi postati žrtvom gripe. Pokušavajući spriječiti pandemiju, vlade ubrzano nagomilavaju zalihe antivirusnih lijekova – prvenstveno Tamiflu proizvođača Rochea. No, je li pandemija doista pred vratima? I ako jest, hoće li Tamiflu pomoći?

Zašto 20 milijuna kutija Tamiflua?

Odgovor na oba pitanja je – ne, suđeci, među ostalim, prema uvaženom britanskom *newsletteru* o alternativnoj medicini *What Doctors Don't Tell You* (prosinac 2005.). Zašto? Jer je specifični virus o kojemu je riječ (H5N1) otkriven prije 45 godina, kada su bile zaražene čigre, i u to vrijeme nije predstavljalo ozbiljnu opasnost za ljude. Od virusa su nedavno umrle žrtve u Hong Kongu, Tajlandu, Vijetnamu, Kambodži i Turskoj, no koliko su znanstvenici mogli zaključiti, samo osobe u izravnom kontaktu s pticama bile su izložene zarazi. Posljedica toga bila je smrt polovice tih ljudi. Virus se samo povremeno širi na treće osobe koje nisu u izravnom kontaktu s peradi. Nikada nije bilo govora o pandemiji, tvrdi se u *newsletteru*. Dosad je od virusa u posljednjih osam godina umrlo 65 ljudi. Stavimo li to u perspektivu: oko 500.000 ljudi godišnje umre od sezonske gripe. Znanstvenici su zabrinuti da će virus mutirati i prenositi se na ljude. Taj se strah djelomice temelji na rastućem broju izbijanja ptičje gripe na peradarskim farmama, no prvenstveno stoga što se velike epidemije gripe redovito pojavljuju.

ju. U prošlom stoljeću bila je to 1918. Španjolska gripa (koja je ubila oko 20 milijuna ljudi diljem svijeta), potom Azijska gripa 1957. i Hongkongska gripa 1968. godine. Zbog tog trenda Svjetska zdravstvena organizacija predviđa novo izbijanje gripe. Godine 2003. znanstvenici su upozoravali na virus SARS-a koji je, naposljetku, diljem svijeta uzео oko 1000 života.

Čak i kad bi se gripa raširila, nije potrebno gomilati zalihe Tamiflua, navodi se u *What Doctors Don't Tell You*. Kako bi bilo učinkovito, cjepivo mora izravno djelovati na virus. Virusi brzo mutiraju, što znači da ne- prekidno

iznenaduju naš imunološki sustav. Zbog toga je veoma dvojbeno hoće li postojeća terapija moći pobijediti virus koji još nije ni mutirao u ljudsku varijantu. A Tamiflu nije potpuno siguran. Osam ljudi u Japanu umrlo je nakon terapije Tamifluom, a prijavljeno je 64 slučajeva psihološke nestabilnosti.

Pitanje je, stoga, zašto su Sjedinjene Države naručile 20 milijuna kutija Tamiflua – u vrijednosti od 2 milijuna dolara – objavile su *USA Today* (8. listopada 2005.). Vlasti u američkim Centers for Disease Control and Prevention (CDC) u Atlanti čak su službeno objavile da trenutčno ne postoji cjepivo koje može pružiti zaštitu od virusa H5N1 (vidi www.cdc.gov/flu/avian/

gen-info/facts.htm). Čini se da je američka vlada pod utjecajem rastuće uznemirenosti koja proizlazi iz beskonačnog niza izvještaja o neizbježnoj epidemiji. Istraživanja pokojnog britanskoga psihijatra Colina McEvedyja pokazala su da je epidemiju temeljenu na masovnoj histeriji razmjerno lako stvoriti. On je objavio kako se 1955. dvjesto medicinskih sestara razboljelo iz misterioznih razloga. Nakon nekog vremena simptomima su nestali. McEvedy je sumnjao da su simptomi bili rezultat straha od poliomelitisa, koji je u to vrijeme bio široko raširen. Daljnjim proučavanjem otkrio je da se takvi slučajevi češće

dogadaju i na drugim mjestima, primjerice u školama. Ako je nekoliko učenika s nejasnim simptomima hospitalizirano, mogla bi se razboljeti cijela škola. McEvedy je proučavao "epidemiju" koja je trajala devet dana, a mnogobrojni simptomi pacijenata nestali su četvrtog i petog dana, što se dogodilo upravo za vrijeme vikenda. U toj epidemiji nikad nije otkriven patogeni agent.

Sambucol – prešućeni lijek

Drugim riječima, strah je najgora moguće oružje protiv bolesti. Strah od ptičje gripe zaslužuje smiren odgovor koji počinje jačanjem imunološkog sustava. *What Doctors Don't Tell You* savjetuje uzimanje dnevnih doza od 8000 do 12000 IU vitamina A, 200 do 400 IU vitamina E i 1000 mg IU vitamina C. Dodaci cinka također imaju snažna antivirusna svojstva. A najbolja zaštita nedvojbeno je Sambucol, dodatak od bazge. Taj je lijek prije deset godina razvila francuska virologinja dr. Madeleine Mumcuolglu, a u laboratoriju uglednog instituta British Retroscreen Virology, koji je vezan za londonsko sveučilište, otkriveno je da je lijek 99% učinkovit u suzbijanju različitih tipova gripe, uključujući i ptičju. Sambucol je dostupan u 17 zemalja, uključujući i SAD. Tijekom nedavne epidemije gripe u Norveškoj, Sambucol, proizvođača Razei Bar Industries iz Izraela, prošao

je dvostruko-slijepi pokus s placebom. Polovica pacijenata dnevno je dobivala četiri jušne žlice lijeka. Nakon 24 do 48 sati 90% pacijenata iz te skupine osjećalo se bolje, a nakon 48 do 72 sata 90% ljudi iz te skupine posve se oporavilo. U skupini koja je dobivala placebo samo je u 8% slučajeva nakon 24 sata primijećen napredak, a 48 do 72 sata kasnije samo 24% pacijenata osjećalo se bolje.

I sada nam se nameće pitanje: zašto nam o ovim lijekovima ne govore naše zdravstvene vlasti?

Više informacija na www.sambucol.com

S engleskoga prevela Gioia-Ana Ulrich

Kulturna politika

Kulturna i umjetnička kronika i kritika u novinama

Biserka Cvjetičanin

U Francuskoj će se od 17. do 22. travnja održati seminar posvećen kulturnoj i umjetničkoj kritici u novinama i časopisima, namijenjen mladim Europljanima koji pišu ili žele pisati o kulturi u novinama. Poticaj za takav skup predstavlja sve očitije nestajanje stalne kulturne i umjetničke kritike u novinama i časopisima, i u Europi, ali i u nas, ali i promjene u novinarstvu koje nude elektronička izdanja

Prije tri godine pojavio se u našoj sredini opsegom skromni, ali sadržajem vrijedan časopis namijenjen povijesti umjetnosti koji, najvećim dijelom, donosi umjetničku kritiku: *Kronika povijesti umjetnosti u Hrvatskoj - Kvartal*. Premda njegovu pojavu nisu popratili mediji, bio je to važan događaj, jer se posljednjih godina suočavamo sa suprotnim pravcem – nestajanjem stalne kulturne i umjetničke kritike u novinama i časopisima. Štoviše, mogli bismo se upitati postoji li još uopće danas mjesto u dnevnim novinama za kritičke komentare i kroniku o kulturnom i umjetničkom stvaralaštvu? Bacimo li pogled na velike europske dnevne novine i tjednike, uvjerit ćemo se da su mnogi odabrali "sanktuarizaciju", to jest, kultura i umjetnost smješteni su u posebne dodatke na kraju tjedna, ponekad i s drugom namjenom, kao što je "umjetnost življenja". Slično je i s našim novinama – nestajanje kulturnih dodataka, zamjena kritičkih komentara šarenilom informacija koje bi trebale privući čitatelje, postaje njihovo sve češće obilježje.

Refleksivna distanca kulturne kritike

Francuski sociolog Henri-Pierre Jeudy kaže u šali da bi nas ta masa kulturnih informacija mogla ostaviti u uvjerenju da je s kulturama sve u redu, da su "još žive". Biti u tijeku onoga što se događa, znači slijediti beskonačni defile spektakla, izložbi i drugih kulturnih akcija koji nije moguće prekinuti uslijed neobuzdanog ritma svega onoga što čini događaj. Tako se pisanje o kulturi podčinjava propagandi. Kulturna kronika kao regulacijski princip mase kulturnih informacija i kulturna kritika kao otpor konvencionalizmu izražavaju, ističe

Jeudy, refleksivnu distancu u odnosu na predmet kojim se bave, distancu koja otklanja podilaženje. Međutim, postavlja se pitanje ima li danas još mjesta u novinama za kritiku koja će otvoriti stvarne mogućnosti rasprave. Nije li sama kulturna i umjetnička kritika danas izgubila dio svojeg kredibiliteta proizvodnjom ponekad zbrkanog diskursa koji ju je odvojio od publike i čitateljstva? To me podsjeća na poznatu rečenicu Ruperta Murdocha iz *New Corporation*, kako novine gube kontakt s čitateljima, te je potrebno mijenjati tradicionalne medijske modele.

Pritom mnogi smatraju blogove medijima budućnosti, a promjene u novinarskoj profesiji neizbježnima. Elektroničke novine i časopisi mijenjaju odnos prema kulturi i tradicionalnim medijima. Dovoljno je navesti elektronički časopis za kulturu *Sens public* koji objavljuje kulturne i umjetničke kritike i organizira međunarodne skupove na različite teme iz područja umjetnosti. Umjesto bipolarnosti na relaciji urednik – publika, časopis zastupa uzajamnost, na primjer, sudjelovanje čitatelja na način da mogu diskutirati o tekstovima koji su tijekom izlaska ili adaptirati ih drukčijem kulturnom kontekstu. Elektroničke novine u kulturi predstavljaju novu novinsku praksu koja uključuje i takve stvaralačke procese koji nadilaze tradicionalno novinarstvo.

O ovim temama raspravljat će se na seminaru posvećenom kulturnoj i umjetničkoj kritici u novinama i časopisima, koji će se održati u Francuskoj od 17. do 22. travnja 2006. Skup je namijenjen mladim Europljanima koji pišu ili žele pisati o kulturi (kulturne kronike i umjetničke kritike) u novinama. Rasprava će se voditi u rasponu od

teorijskih pitanja do primjera konkretne prakse, prvenstveno u europskom okruženju, ali i na svjetskoj razini.

Slobodna kultura

Takvo jedno, svjetsko pitanje je i "slobodna kultura". Za nju se zalaže Lawrence Lessig, profesor prava na Sveučilištu Stanford, u zahtjevima za reformom zakonodavstva o intelektualnom vlasništvu. Lessig je i voditelj projekta *Creative Commons* o novim propisima u području autorskih prava, a njegov je *credo*: "Bez zajedničke diobe, nema stvaralaštva". Vraćajući se dvadesetak godina unatrag, kada je Richard Stallman s čuvenog MIT-a osnovao Free Software Foundation i dao definiciju "slobodnog *softwarea*", Lessig u članku objavljenom u Cambridgeovoj *Technology Review* povlači paralelu između slobodnog *softwarea* i slobodne kulture, naravno, s određenim distinkcijama, jer je kultura, različito od *softwarea*, uvijek sadržavala element zaštite vlasništva. Riječ "slobodni" ne znači odbacivanje osnovnih principa ekonomije, ne znači da će, kako neki ocjenjuju "slobodnu kulturu", umjetnici ostati bez naknada. Riječ je o slobodi stvaranja izvan okvira vlasništva, odnosno kako Lessig ističe, "vlasnička kultura nije nikada i nigdje upravljala bilo kojom ekonomijom stvaralaštva". Novi načini odnosa između umjetnika i publike donose i promjene u pitanjima vlasništva i *copyrighta* shvaćenih kao kočnice stvaralaštva i difuzije stvaralačkih djela. O tim odnosima se raspravlja i u okviru prihvaćene Unescove *Konvencije o poštivanju i promicanju raznolikosti kulturnih izraza*, a važno mjesto moraju imati u kulturnoj politici svake zemlje. ■

QUEER ZAGREB 2006

Utorak, 25. travnja 2006.

Swan Lake, 4 Acts
Raimund Hoghe, Njemačka
Tvornica kulture, Šubićeva 2, 20:00

Srijeda, 26. travnja 2006.

Kimura-san
Tadasu Takamine, Japan
Teatar &TD, Savska 25, 20:00

Lesben über 40 Stammtisch
Manuela Kay and Her Boys, Njemačka
B.P. Club, Teslina 7, 22:00

Queer Zagreb

Četvrtak, 27. travnja 2006.

Song and Dance
Mark Tompkins, Francuska
Tvornica kulture, Šubićeva 2, 20:00

White Flags
Bubu de la Madeleine, Japan
B.P. Club, Teslina 7, 22:00

Petak, 28. travnja 2006.

At Swim, Two Boys
Earthfall, Velika Britanija
Tvornica kulture, Šubićeva 2, 20:00

How To Make Lesbian Porn
Manuela Kay, Njemačka
Teatar &TD (polukružna dvorana), Savska 25, 22:00

Subota, 29. travnja 2006.

Exposed to Virus and Fashion – modno-umjetnički performance
Silvio Vujičić, Hrvatska
TKZ, Gradišćanska 26, 21:00

Queer Zagreb

Tomislav Zajec

Pišem o likovima koji su mi bliski

U književnosti nema većeg užitka od onoga kad neki tekst isijava strašću koja je uložena u pisanje tog teksta. Roman Tomislava Zajeca *Ljudožderi*, objavljen u Profilu krajem prošle godine, isijava autorovom stvaralačkom strašću u svakoj pojedinoj rečenici: Zajecova se proza čita sporo, jer svaka rečenica plijeni pažnju filigranskom dotjeranošću, tjera vas da se malo zadržite na svakoj od njih, da malo porazmislite o svakoj, s koncentriranom pomnjom složenom sintagmom.

Ne iznenađuje zato da je Zajec bolji majstor forme nego sadržaja. *Ljudožderi* su sastavljeni ambiciozno, besprijeekorno: ukupno 12 protagonista prebacuje među sobom lopticu pripovijedanja i od toga na nekih 250 stranica nastane zaigrana romaneskna panorama zagrebačkih bogataša: nevoljena trudnica, maturant-odlikaš koji do krvi premlačuje mlađeg i slabijeg školskog kolegu, sudionik Big Brothera koji je okončao samoubojstvom, očevi i majke previše zaokupljeni sobom, svojim zvučnim titulama i izvrsno plaćenim poslovima. Ljudi s puno para a malo osjećaja, emocionalno ispražnjene ljuštore s debelim novčanica. Živa apatija.

Zajeca, čini se, opčinja ono što je i Michel Houellebecq na prošlotjednom gostovanju u Booksi dijagnosticirao kao izvor najveće ugođe u pisanju: mogućnost posjedovanja drugih života kroz književnost. Kao u filmu *Fallen*, gdje zli duh prelazi dodirom s jednog lika na drugog u slučajnim susretima na ulici, pa onaj tko ga je pounutrio zlokobno pjevuši *Time Is On My Side* Rolling Stonesa - tako i u *Ljudožderima* priča prelazi s jednog na drugi lik. I Zajecovi likovi, kad ih obuzme duh pripovijedanja, pjevuše - nažalost! - istu pjesmu, odnosno, svi govore istim, knjiškim govorom kojemu nedostaje životnosti. Replike su suhe, kazališne, tijek misli i način nizanja asocijacija teče kroz obrascе koji su zajednički sredovječnom ocu - opernom pjevaču i njegovu sinu školarcu.

Nesavršenosti u posljednjem Zajecovom romanu ipak su daleko od fatalnih: roman je itekako uspio i zaslužuje visoku ocjenu. S obzirom na autorovu zanesenu produktivnost, koju

on, ne bez razloga, naziva skribomanijom, i s obzirom na to da svaki novi roman predstavlja iskorak prema boljem, za očekivati je da će idućim djelom Zajec nadmašiti *Ljudoždere*. To bi se moglo dogoditi skoro: uz aktivnosti na Akademiji dramskih umjetnosti, mladi pisac je uspio ostaviti dovoljno vremena da ladice pisaceg stola ispuni stranicama novog rukopisa.

Ne tematiziram zlatnu mladež

U svim ste se dosadašnjim romanima - iako u Ljudožderima ipak znatno manje nego u prva dva - fokusirali na tzv. zagrebačku "zlatnu mladež". U transponiranju njihova načina života i uvjerenja u književnost pokazali ste se uspješnijim od drugih pisaca koji su se te teme sporadično doticali. Zašto vam je ta tema tako zanimljiva?

- Jednostavan bi odgovor bio da pisac mora pisati o stvarima koje dobro poznaje. Ili, da s druge strane, mora dobro upoznati materijal koji mu nije blizak, kako bi ga uspio književno oblikovati. Naravno, duljina forme i poznavanje materijala koji obrađuje moraju biti u usko proporcionalnom odnosu. Naime, s obzirom da sam svoj prvi roman počeo pisati u ranim dvadesetim godinama, i bez ikakvog prethodnog proznog iskustva, sasvim sigurno sam instinktivno posegnuo za materijalom koji mi je bio najbliži. Činjenica je da se u iduća dva romana ta tema očito nije do kraja potrošila, iako se moram složiti kako je u *Ljudožderima* vidljivo da polagano skrećem prema nekim drugim tematskim rukavcima, ili sadržajima o kojima do sad nisam govorio, a koji mi u posljednje vrijeme sve više zaokupljaju pažnju. Međutim, dodao bih i da zapravo nikad svoje romane nisam vidio kao prozu koja tematizira zlatnu mladež, nego kao prozu koja se bavi ljudima koji su mi bliski, zanimljivi i na kraju poticajni za prozno oblikovanje. I još samo jedna stvar. Nakon što je pročitao tek napisanu *Sobu za razbijanje* jedan moj bliski prijatelj rekao mi je - *nisam imao pojma da se i ti tako osjećaš*. Upravo mi je ta rečenica dala naslutiti da se kao pisac u pelenama nalazim na pravo tragu.

Maja Hrgović

Autor romaneskne panorame zagrebačkih bogataša govori o odnosu prema svojim likovima, odnosu sadržaja i forme, jeziku svojih likova i scenarističko-dramaturškim aspektima svojega rada

Utjecaj studija dramaturgije vjerojatno najviše dolazi do izražaja upravo kroz veliku pažnju koju u svom proznom radu posvećujem formi. Sasvim je sigurno da koliko god to bilo teško, ideju je uvijek lakše uhvatiti, nego joj zatim pronaći odgovarajuću, optimalnu formu

Zovu vas najfinijim momkom među hrvatskim piscima. Jeste li i sami nalik svojim likovima kako bi se možda dalo pretpostaviti?

- Ono što je moja namjera kao pisca je biti što iskreniji prema samome sebi, što samo po sebi povlači i nadu da će moji čitatelji to uspjeti prepoznati u mojim knjigama, a sve ostale stvari koje su napisane ili izgovorene o meni, stvari su na koje ne mogu, niti ne želim utjecati. A na pitanje koliko sam sličan svojim likovima, mogu odgovoriti ovako - svi su oni dulje ili kraće vrijeme boravili u meni, prepirali se sa mnom i branili svoje životne priče. Međutim, uvjeren sam da ne postoji pisac koji nije sa svojim likovima izgradio neku vrstu odnosa, pa makar se radilo i o otvorenom neprijateljstvu. Ja osobno nikad nisam previše proturječio svojim likovima, a najviše volim one situacije u kojima me sami natjeraju na intervenciju u tekstu, kojoj možda nisam sklon, ali na kraju shvatim da je zapravo nužna.

Čemer, čamotinja

Na dodjeli nagrade Jutarnjeg lista, koja vam je za dlaku izmakla, Ante Tomić je svoj tv-prilog o Ljudožderima zaključio duhovitom, zanimljivom i vrlo prikladnom sintagmom - "čemer s potpisom kreatora". Svi vaši likovi dijele taj čemer, čamotinju, upadljivo emotivnu prazninu. Jeste li njezinim naglašavanjem htjeli upozoriti na ispraznost modernog urbanog života?

- Mogao bih sad biti jako pametan i reći da se iza svakog spisateljskog poteza krije neka sasvim jasna i određena poruka koju nastojim prenijeti svojim čitateljima, ali činjenica je da nisam takav pisac, ne vjerujem previše u plasiranje smišljenih upozorenja, ili još manje, u direktno iznošenje osobnog stava. Zapravo, ono što pokušavam upravo je suprotno od toga, nastojim prepustiti likovima da iznesu svoje priče, jer smatram da je to najbolji način da sam čitatelj donese svoju prosudbu o tome što se događa u pozadini onoga što govore ili kako se ponašaju moji likovi. Nekome će to biti upravo upozoravanje na ispraznost, kao jedna od najbitnijih tematskih crta, drugačije raspoloženi čitatelj možda će u mojim knjigama pronaći

tematiziranje nemogućnosti ostvarenja komunikacije, treći nešto sasvim treće. I to je ono što me zapravo jako veseli.

Jeste li se nadali nagradi? Jeste li u konkurenciji imali svog favorita?

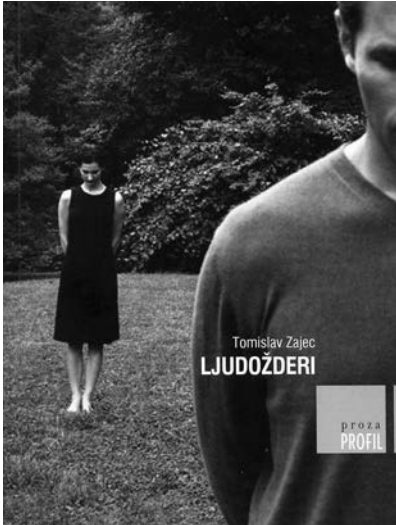
- Bilo bi potpuno neiskreno, besmisleno i blesavo reći kako se nisam nadao nagradi. U nekoliko sam različitih prigoda spomenuo kako mi je žao što se nisam profesionalno bavio sportom, tako da sam i ovo književno natjecanje doživio upravo tako, kao ravnopravnu borbu otvorenu do samog kraja. S druge strane, nisam bio iznenađen odlukom žirija, a s obzirom da imam vrlo visoko mišljenje o svim piscima u ovogodišnjoj konkurenciji, podjednako bih se veselio i svakom drugačijem ishodu. Pa tako naravno, i onom koji bi nagradu odnio ravno u moje ruke!

Kritičari su prema vašem zadnjem romanu bili prilično blagonakloni, iako su vam spočitnuli to što likovi nisu jezično diferencirani, a dijalozi gramatički besprijeekorni i time nedovoljno vjerodostojni. Biste li te prigovore uzeli u obzir kad biste, primjerice, sad odlučili iznova napisati Ljudoždere? Koliko su vam kritike važne?

- Po izlasku prvog romana, kao jako mlad pisac, dobio sam izrazito puno kritika, svi su imali potrebu napisati nešto o *Sobi za razbijanje*, a tekstovi su se kretali u širokom rasponu od jako pozitivnih do potpuno negativnih. Tako da mi danas, kad sam siguran da će se i sve buduće kritike vjerojatno kretati negdje u tom rasponu, ta činjenica daje potreban odmak od onoga što drugi pišu o mojim knjigama, te tako, relativno smireno i uz blagi sedativ mogu proučiti čak i one kritike koje mi ne idu na ruku.

A kad smo kod spomenutih prigovora na *Ljudoždere*, bio sam svjestan tih pitanja, i o njima sam razgovarao i sa svojim urednikom Dragom Glamuzinom, međutim, činjenica jest da je ovdje bila riječ o potpuno svjesnoj odluci, te da bi *Ljudožderi* napisani na drugačiji način bili i potpuno drugačija knjiga. U vrijeme dok su stvari još mogle biti drugačije ja to nisam želio, a kako ni do danas zapravo nisam primijenio mišljenje, teško da bih *Ljudoždere* napisao drugačije od onoga kako izgledaju. Ali istodobno, sve sam primje-

razgovor

Ono što je moja namjera kao pisca je biti što iskreniji prema samome sebi, što samo po sebi povlači i nadu da će moji čitatelji to uspjeti prepoznati u mojim knjigama, a sve ostale stvari koje su napisane ili izgovorene o meni, stvari su na koje ne mogu, niti ne želim utjecati. A na pitanje koliko sam sličan svojim likovima, mogu odgovoriti ovako – svi su oni dulje ili kraće vrijeme boravili u meni, prepirali se sa mnom i branili svoje životne priče. Međutim, uvjeren sam da ne postoji pisac koji nije sa svojim likovima izgradio neku vrstu odnosa

Nastojim prepustiti likovima da iznesu svoje priče, jer smatram da je to najbolji način da sam čitatelj donese svoju prosudbu o tome što se događa u pozadini onoga što govore ili kako se ponašaju moji likovi. Nekome će to biti upravo upozoravanje na ispraznost, kao jedna od najbitnijih tematskih crta, drugačije raspoloženi čitatelj možda će u mojim knjigama pronaći tematiziranje nemogućnosti ostvarenja komunikacije, treći nešto sasvim treće

dbe pažljivo zapisao na neku marginu, i sasvim ću sigurno o njima razmisliti kod idućeg romana.

Ljudožderi kao filmski scenarij

Jedno blic pitanje: forma ili sadržaj?

- Nimalo lagano blic pitanje! Možda bih ga mogao nazvati i trik pitanjem. Naime, kad pišem, uvijek krenem od lika i onoga što on želi iskomunicirati. Međutim, činjenica je da forma, građenje strukture i oblikovanje materijala za mene predstavljaju veliki izazov i vjerojatno najdraži segment rada na romanu.

Tragovi Zajeca-dramaturga posijani su posvuda po vašoj prozi. Jeste li ih uspješno detektirali - odnosno, koji su najvažniji linkovi između vaših romana i studija dramaturgije?

- Ovdje bih se mogao nadovezati na prethodno pitanje, i reći kako utjecaj studija dramaturgije vjerojatno najviše dolazi do izražaja upravo kroz veliku pažnju koju u svom proznom radu posvećujem formi. Sasvim je sigurno da koliko god to bilo teško, ideju je uvijek lakše uhvatiti, nego joj zatim pronaći odgovarajuću, optimalnu formu. S druge strane, utjecaj Akademije vjerojatno je vidljiv i kroz odabir različitih žanrova u kojima djelujem, kao i kroz eksperimentiranje samom proznom formom.

Prvotno ste, rekli ste jednom, Ljudoždere zamislili kao filmski scenarij, no stvar je s vremenom otišla u drugom smjeru. Ipak, adaptacija za ekran uvijek je otvorena mogućnost. Razmišljate li o njoj?

- Zapravo ne, jer iskreno, bila je riječ o prilično neuspjelom scenariju. Istina je da sam znatan broj motiva iz spomenutog scenarija iskoristio u romanu, međutim da se danas krenem baviti adaptacijom *Ljudoždera*, taj bi

scenarij u svakom slučaju izgledao bitno drugačije, i svakako bi ga trebalo iznova napisati od samog početka. No zapravo, nisam ni siguran da mi i sama ideja iz današnje perspektive izgleda dovoljno primamljivom da bih se uopće uhvatio tog zadatka. Mislim da su likovi iz *Ljudoždera* rekli sve što su namjeravali.

Novi roman

Govoreći jednom o motivaciji za pisanje, rekli ste

kako je skribomanija ono što vas pokreće. Pretpostavljam zato da vaše pero ne miruje u ladici. Spremate li nešto novo za objavu, i koje vas teme sad zaokupljaju?

- Istina je, pišem puno. Smatram da pisac ne smije štedjeti ni sebe, ni svoje ideje, jer se jedino tako može razvijati. Učiti na vlastitim pogreškama možda jest bolno, ali za pisca svakako i nužno. A što se tiče onoga što imam u svojim ladicama, od stvari koje su legalne i koje smijem

spomenuti, tu je rukopis za novi roman koji sam napisao prošlog ljeta, u jednom dahu, i koji još čeka da mu se vratim i napadnem ga s distance. U središtu priče nalazi se šesnaestogodišnji dječak kojeg svi zovu Dante, a nitko mu zapravo ne zna pravo ime. Jako se veselim radu na tom tekstu, jer već sad osjećam da me vodi nekamo gdje još kao pisac nisam bio, a većeg uzbuđenja od toga za nekoga tko se bavi pisanjem sasvim sigurno nema. ▣

čovjek i prostor

Mjesečnik Udruženja hrvatskih arhitekata

arhitektura
urbanizam
dizajn
likovnost
mediji
tehnologija

Trg bana J. Jelačića 3/I, HR-10000 Zagreb
tel. +385 1 4816140, fax +385 1 4816197
uhadaz@zamir.net

Karikatura kao izričaj

Zapadna povijest umjetnosti se voli našaliti, još od 19. stoljeća. Jednu takvu šalu koju je Louis XIX. smatrao neslanom, koja je koštala umjetnika i zatvora, povijest umjetnosti ustoličila je kao povijest karikature. Honore Daumier, njezin autor, danas je zanimljiv teoretičarima medija, osobito političkog aktivizma, napose u analizama istovremenosti pojave karikature i tehničkoga izuma fotografije.

Što je karikatura? U većini jezika riječ "karikatura" ima dva značenja. Jedno značenje je precizacija medija, crteža, no koje se dalje prosljeđuje na druge, vizualne medije, dok drugo konotativno i sugerira neuspjao pokušaj da se nešto načini (kao što recimo djeluje ova karikatura).¹ Prvo značenje moglo bi se grubo definirati kao distorziran realan prikaz koji se distribuira sredstvima javnoga informiranja, a interpretativno spada u domenu humora.

Tema realizma nas jasno nadovezuje uz fotografiju. Realizam općenito je osnova zapadne civilizacije, još od samih početaka. Bilo da se civilizacija promatra kroz Platonovu ili Aristotelovu prizmu, bilo da je ona idealistička ili materijalistička, njezina tema je uvijek – realnost, gledana negativno (kao iluzija) ili pozitivno (kao osnova znanosti ili naivnoga realizma). Povijest umjetnosti svjedoči kako je od doba razotkrivanja realnosti (u tehničkim terminima; perspektive), do današnjega u kojem je realnost raskrinkana kao ideologija, zapadna civilizacija zapravo povijest propasti utopije o vanjskome svijetu.⁸ Sve što je trebalo dovesti do izučavanja realnosti dovelo je do stvaranja iluzije, tako i fotografija. Debata prvenstveno postoji među fotografima, kako je bilježi povijest.⁹ No, ona ubrzo, s obzirom na to da je tehnološko-metaforički vezana uz samoga Platona, sugestijom *camere obscurae*, i njezina sustava kontrole, postaje i politička. Metaforu realnosti koriste i Locke i Marx.¹⁰ Na poslijetku, ona postaje i sustav kontrole.

Fotografija već u Prvome svjetskom ratu mijenja i samo bojno polje, načine ratovanja, dajući prednost Nijemcima.¹¹ Radio i fotografija dovode do pojave velikih diktatura 20. stoljeća.¹² Realizam, otada, jasno se može čitati kao sustav političkoga uvjerenja, sustav kontrole, ili *episteme*, on je najčešća riječ upravo demagoških govora i govora diktatora. U tehničkome smislu fotografiju rano počinju koristiti politička utopijska moći, pojavom prvih fotografija za dokumente, što je dovelo do analize morfologije lica i uostalom pojačalo praksu eugenike.

Strah od portreta i sistemi kontrole

Štoviše, u svrhu kontrole, fotografija od doba kada je Bertillon uvodi za praćenje zatvorskih recidivista, postaje šire aplicirana i sve zahtjevnija. Ona mora biti frontalna, dobro iskontastirana, izmjerena u okviru po točnim zahtjevima... Kod predaje dokumenata frizura

mora biti ista kao i ona na fotografiji. Lice danas je ono što je prije bio otisak prsta; krivac, no za razliku od neugode koja nastaje otiskivanjem prsta, snimanje je većini zapadnjaka zabavan događaj i uostalom mogućnost eksploatacije vlastita narcizma.

Dva kardinalna teoretičara fotografije, Sontag i Barthes, shvaćaju problem upisan u fotografiju – sustav kontrole prvenstveno vremena. Sontag shvaća strah Indijanaca od prikaza njihova lica (ibid), dok Barthes proučava temu smrtnosti u samom mediju.¹³ Pokušamo li se identificirati s Indijancima, a uzmemo li u obzir sve fotografije nas samih koje su snimljene, možemo se upitati – koliko smo puta samo umrli.

No, postoji i drugo pitanje; etike – zašto snimati one koji se ne žele snimiti? Prvenstveno, riječ je opet o Muslimankama s burkama.

Pornografija i tajne

Današnjoj zapadnoj kulturi koja ne smatra niti da je zavirivanje ispod tuđe suknje problem, teško je prihvatiti činjenicu da neka druga kultura ne želi pokazati ni lica svojih žena ni proroka, teško shvatljiva. Logika Zapada, upisana i u dječje bajke poput one o razgolićenom caru, je *de facto* rastuće pornografska. Ona eksploatira, čak i vlastitu povijest i religiju, kao izvore pornografskih prikaza.

Stoljeća u kojima se ista slika pokušala zahvatiti kroz razne vizualne norme, bitke oko zabrana obožavanja samoga prikaza namjesto boga, nestala su pred sustavima referenci i izrugivanja televizijske logike spektakla. Od MTV-ovih spotova do reklama – status žena i proroka je sve više i više ponižavajući, oni prodaju.

Zagovornici slobode govora, oni koji su branili i karikaturu proroka Muhameda, rekli bi – svijet je oslobođen kontrola prikaza i tekstova od strane Crkve, no s druge – on prelazi granice ne samo crkvenoga morala nego i etike poštivanja drugoga. Nije, dakle, riječ o bogohuljenju, nego o silovanju općenito prostora privatnosti, tuđih vjerovanja.

Poziv na slobodu govora, u ovome slučaju postao je prizivom na budalaštinu bez morala, za svrhe medijskoga uspona

I kako tako nemoralnoj civilizaciji objasniti da se nešto ne smije, pozivajući se na tradicionalna prava? U sustavu slika u kojem je slika Božja centar civilizacije, a sama slika načinom kontrole i neetičnoga probijanja privatnosti, sasvim je nemoguće shvatiti kulturu koja temeljito štiti proroke i odbija živjeti u tehnokontroli, koja se plasira, prvenstveno putem slike, a napose portreta. U svijetu gomile slika i sličica, raspadnutoga svijeta prikaza, totalnoga ubojstva realnosti, jedna karikatura, što je to?¹⁴ Mali novinski skandal, zabava... koja čak nije bila ni smiješna. Ili možda povod da razmisli o kontroli putem vlastitih portreta i o neetičnosti? Mogućnost da pogleda – sebe. ▣

Literatura:

- Barthes, R. (1981.). *Camera Lucida: Reflections on photography*, Hill and Wang.
- Baudrillard, J. (1994.). *The illusion of the end*. Stanford, Calif., Stanford University Press.
- Brubaker, L., J. F. Haldon, et al. (2001.). *Byzantium in the iconoclast era (ca 680-850): the sources: an annotated survey*. Aldershot, Ashgate.
- Crew, P. M. (1978.). *Calvinist preaching and iconoclasm in the Netherlands, 1544-1569*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Flusser, V. (2002.). *Writings*. Minneapolis, Minn.; London, University of Minnesota Press.
- Foucault, M. (2001.). *The order of things: an archaeology of the human sciences*. London, Routledge.
- Freedberg, D. (1985.). *Iconoclasts and their motives*. Maarssen, Gary Schwartz.
- Gamboni, D. (1996.). *The destruction of art: iconoclasm & vandalism since the French Revolution*. London, Reaktion.
- Jay, M. (1993.). *Downcast Eyes, The Denigration of Vision in the 20th Century French Thought*. Berkeley, Los Angeles, London, University of California Press.
- Kofman, S. (1998.). *Camera obscura: of ideology*. London, Athlone Press.
- Mitchell, W. J. T. (1986.). *Iconology: image, text, ideology*. Chicago; London, University of Chicago Press.
- Panofsky, E. (1972.). *Studies in iconology: humanistic themes in the art of the Renaissance*, New York, London: Harper and Row.
- Sekula, A. (1975.). *The instrumental image, Steichen at war*. *Artforum*: 26 – 35.
- Sontag, S. (1978.). *Susan Sontag on photography*. London, Allen Lane.
- Swarbrick, K. (1999.). *Lacan and the uses of iconoclasm*. Stirling, University of Stirling.
- Tagg, J. (1988.). *The burden of representation: essays on photographs and histories*, Macmillan.
- Zizek, S. (2001.). *Did somebody say totalitarianism? five interventions in the (mis)use of a notion*. London, Verso.

Bilješke:

- ¹ Temu ikonoklazma radije do obraduju povijesni studiji, kriminalistika te psihoanaliza. Freedberg, D. (1985). *Iconoclasts and their motives*. Maarssen, Gary Schwartz.
- Gamboni, D. (1996.). *The destruction of art: iconoclasm & vandalism since the French Revolution*. London, Reaktion.
- ² Mitchell, W. J. T. (1986.). *Iconology: image, text, ideology*. Chicago; London, University of Chicago Press.
- ³ Napose integracije Lacana u domenu napada na uzore u umjetnosti Swarbrick, K. (1999.). *Lacan and the uses of iconoclasm*. Stirling, University of Stirling.
- ⁴ Kao što je definira Panofsky Panofsky, E. (1972.). *Studies in iconology: humanistic themes in the art of the Renaissance*, New York, London: Harper and Row.
- ⁵ *Je. deixis*
- ⁶ Brubaker, L., J. F. Haldon, et al. (2001.). *Byzantium in the iconoclast era (ca 680-850): the sources: an annotated survey*. Aldershot, Ashgate.
- ⁷ Crew, P. M. (1978.). *Calvinist preaching and iconoclasm in the Netherlands, 1544-1569*. Cambridge, Cambridge University Press.
- ⁸ Jay, M. (1993.). *Downcast Eyes, The Denigration of Vision in the 20th Century French Thought*. Berkeley, Los Angeles, London, University of California Press.
- ⁹ Tagg, J. (1988.). *The burden of representation: essays on photographs and histories*, Macmillan.
- ¹⁰ Kofman, S. (1998.). *Camera obscura: of ideology*. London, Athlone Press.
- ¹¹ Sekula, A. (1975.). *The instrumental image, Steichen at war*. *Artforum*: 26 – 35.
- ¹² [Flusser, 2000 #3357]
- ¹³ Sontag, S. (1978.). *Susan Sontag on photography*. London, Allen Lane.
- Barthes, R. (1981.). *Camera Lucida: Reflections on photography*, Hill and Wang.
- ¹⁴ Baudrillard, J. (1994.). *The illusion of the end*. Stanford, Calif., Stanford University Press.
- ¹ ENCARTA DICTIONARY: 1. comic exaggeration: English. a drawing, description, or performance that exaggerates somebody's or something's characteristics, for example, somebody's physical features, for humorous or satirical effect 2. travesty: a ridiculously inappropriate or unsuccessful version of or attempt at something

Posredovanje procesa mišljenja

Ivica Župan

U opusu Duje Jurića mreža je osnovna inspiracija likovne rečenice. Jurićev impozantni, zadivljujući i uvijek u relevantnim inačicama samoobnavljajući opus nastaje rigoroznošću, samoodgovornošću, samorefleksivnošću, s poznavanjem i razumijevanjem pojedinih, sebi bliskih problema bliže ili dalje povijesti umjetnosti, ali i umjetnosti vlastita vremena

Izložba Duje Jurića *Novi radovi 2006*, Galerija Zona, Zagreb, od 2. do 18. ožujka 2006.

Iz slojeva slika naslućujemo određenu temeljnu, generativnu matricu koja oblikuje njihova svojstva. Jednako kao što je svojedobno iza štafelajnih slika čekala Priroda, u autonomnom, eksperimentalnom slikarskom polju modernizma i postmodernizma razastire se mreža, uzrok-nositelj iz kojega se širi slika. Kao što je davno ustvrdila Rosalind Krauss, mreža je sjajan predstavnici oslonac za cijeli niz slikarskih dostignuća: strukturira slikarski govor, otvara ga i čini podatnim za socijalnu i religioznu utopiju (od Maleviča do Mondriana) ili zatvara dizajnerski anagram, povezuje znanstvena i umjetnička viđenja, cijelo vrijeme omogućuje da se slika u posebnom, izravno apriorističkom sloju ponaša kao *cosa mentale*.

I u opusu Duje Jurića mreža je osnovna inspiracija likovne rečenice. Jurićev impozantni, zadivljujući i uvijek u relevantnim inačicama samoobnavljajući opus nastaje rigoroznošću, samoodgovornošću, samorefleksivnošću, s poznavanjem i razumijevanjem pojedinih, sebi bliskih problema bliže ili dalje povijesti umjetnosti, ali i umjetnosti vlastita vremena. Jurić se cijelo posljednje desetljeće intenzivno prihvaća izazovna zadatka da u mrežu svojih nekonstruktivističkih *patterna* uplete i neke zamisli i priče, moglo bi se reći i vlastite opsesije, kako bi se referirao na umjetnost nekih ranijih konstruktivističkih razdoblja i na formulacije pojedinih poznatih konstruktivista, pa su njegove slike – iako su, formalno gledano, samo samooznačavajuće površine koje otkrivaju i očituju tek proces svoga nastajanja, svoju fizičku građu – oduvijek i svojevrsan iskaz o važnim plastičkim problemima.

Samoobvezivanje umjetnika

Međutim, Jurićevi noviji ciklusi slika – jednako uključeni u umjetnička i šira duhovna gibanja svoga vremena – individualniji su, subjektivniji i opušteniji, još emancipiraniji od uradaka dogmatskih modernista, posebice neoplasticista Mondriana i van Doesburga, prepoznatljivih mjesta konstruktivističkih demonstriranja racionalističkih pronalaza forma, "skrivalica" i serijskih tokova proračunate povijesne geometrije u kojoj su geometrijski likovi bili izračunati, a slike se doimale kao tiskane, ne naslikane, na što se Jurić svojedobno vehementno referirao i s čim je – poglavito s onim što je u njihovim utopističkim svjetonazorima bilo dogmatsko – uspostavljao polemičan dijalog. Sve što je imao reći u dijalogu s oblikovnim primjerima konstruktivista, Mondriana i neoplasticista, rekao je, i to od početka s čvrstom sviješću da u današnjim krajnje kaotičnim povijesnim prilikama čvrsto uporište više nije moguće tražiti u velikim utopističkim idealima poput onih u kakve su, u svoje doba, vjerovali pioniri konstruktivne umjetnosti prve polovice prošlog stoljeća, demonstrirajući da njegova nova morfologija nije nikakva "računalna moderna" te da nipošto nije moguć povratak na ono što je bilo prije.

Današnji Jurićev rukopis više se i ne poziva na mondrijanovsku ni bilo koju drugu povijesnu kompozicijsku mrežu; sve što se zbiva na njegovim slikarskim podlogama više se ne sučeljava nekoj od konstruktivističkih doksi, a negdašnja Jurićeva pretjerano kontrolirana i svjesna organizacija površine svoje mjesto prepušta slikarskoj intuiciji, zaigranosti, improvizacijama u samom procesu rada, možda i udjelu slučaja.

Takav pristup, kao i samoodgovornost što si ju je slikar samonametnuo, danas sve više popušta i Jurić je sada opušteniji slikar, autor subjektivnijeg pristupa, čak pomalo ciničan prema svemu što ga je prije samoobvezivalo. Uzroke Jurićevu korjenitu zaokretu treba sagledavati i u njegovoj vjeri u daljnje mogućnosti istraživanja i gradnje novih konstrukta, u njegovoj neizvrljenoj potrebi da se neprestance okušava u prostorima koji mu se još nude kao neistraženi.

Pored toga, Jurić je – hrleći u prostore koje još uvijek nije dovoljno istražio, danas zaokupljen trodimenzionalnim mobilima, a na slikama iluzijom mobilnosti.

Digresija crnih okomica koje sijeku crne vodoravnice

Posljednjih dvije-tri godine Jurić se predstavlja i s novim slikama koje stvaraju iluziju žive mobilnosti, što Mladen Lucić ovako opisuje: "Kompozicije se sastoje od bijele podloge po kojoj se u nepravilnom i rijetkom rasteru protežu crne linije koje na neočekivanim mjestima

prekidaju kvadratični ili pravokutni geometrijski likovi srebrnatih tonova. Tonska uskladenost nameće mirnu atmosferu ovih radova koji fingiraju zaustavljeno i na trenutke prekinuto kretanje. Naime, srebrna boja toliko je transparentna da samo pokriva linije koje ispod nje prolaze, ne čineći stvarnu fizičku prepreku za neprekidan linearan tijek. Te kompozicije možemo prepoznati kao statične mobile jer, iako su mirne i postojane, kretanje na njima teče a srebrnasta geometrijska tijela aplicirani su elementi koji se fizički ne kreću, ali stoje na onim mjestima gdje se kretanje logički nastavlja probijem u treću dimenziju".

U dva nova poliptiha Jurić stvara mreže nastale ukrštanjem vodoravnica, okomica i dijagonala, a usprkos naoko ograničenim početnim položajima, u oba slučaja dobio je situacije bogate zanimljivim pomacima i intrigantnim plastičkim događajima. Na prvom poliptihu crne vodoravnice "putuju" sivom pozadinom, ali ih prekidaju i sijeku bijele okomice i srebrne dijagonale.

Kako bi u velikoj kompoziciji razbio monotoniju njihovih ukrštanja, Jurić u jednom segmentu poliptiha duhovito ubacuje važnu digresiju – crne okomice koje sijeku crne vodoravnice – čime je u tom dijelu kompozicije stvorena gušća, dominantnija i upečatljivija mreža koja potom značajno dinamizira i cijelu kompoziciju poliptiha. Na drugom pol-

Mreža je sjajan predstavnici oslonac za cijeli niz slikarskih dostignuća: strukturira slikarski govor, otvara ga i čini podatnim za socijalnu i religioznu utopiju od Maleviča do Mondriana

vizualna kultura

tiptihu mreža okomica i vodoravnica ostvaruje se na još složeniji način, a monotoniju ritama njihovih presjecanja slikar ovdje još duhovitije rješava ubacivanjem u kompoziciju monokromnih ploha u trima osnovnim bojama, čime istodobno postiže ravnotežu u na svakoj kom poziciji.

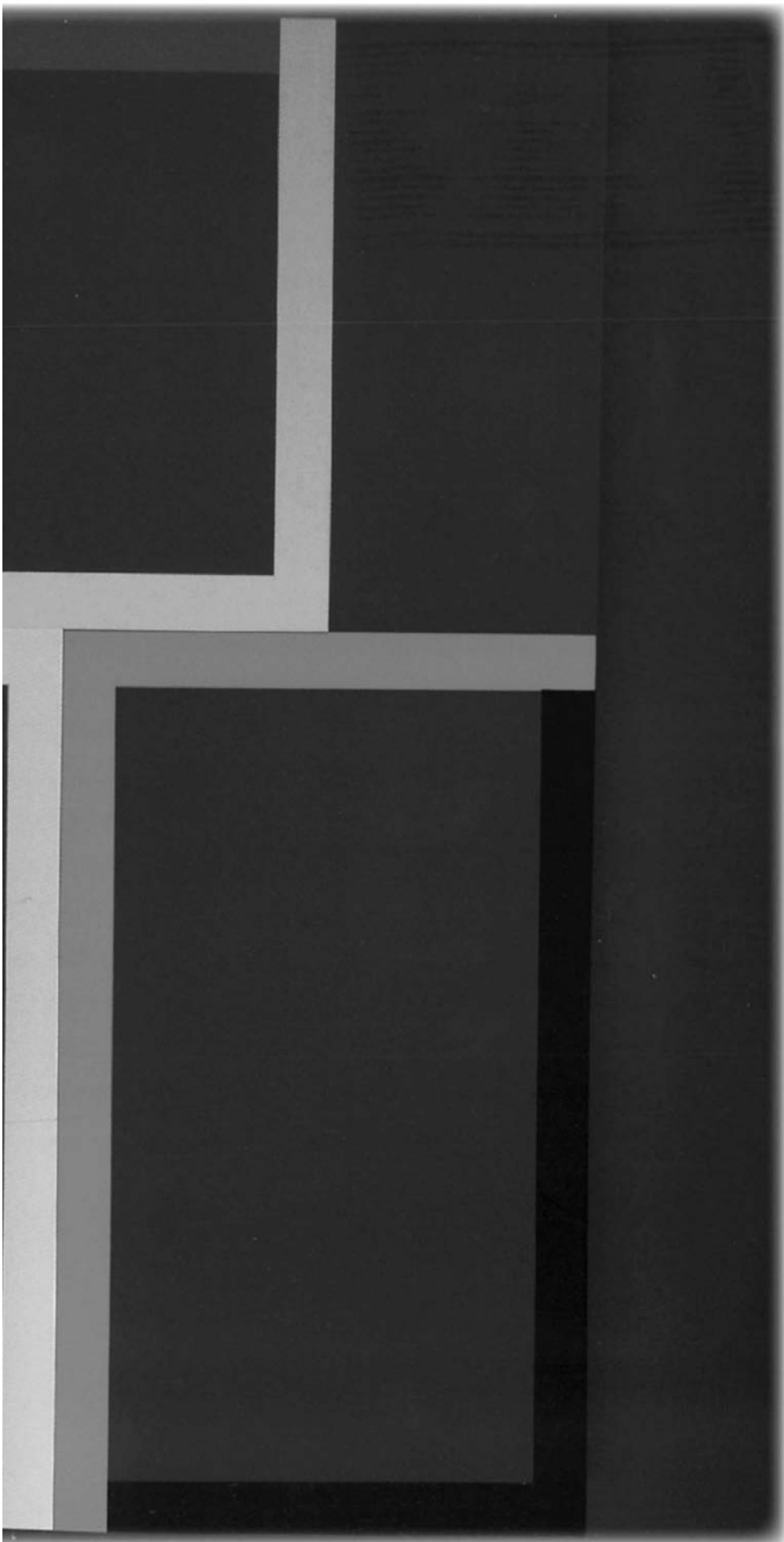
I u ovim postignućima Jurić ponovno stvara most između klasičnoga geometrijskog izraza i suvremene tekture koja upućuje na kompjutorski raster u gigantiziranoj predstavi i – impresivnim i upornim istraživačkim postupkom iluzioniranja slike, kolorističkom i tonskom usklađenosti – stvara iluziju žive kinetičnosti.

U inventivnoj igri okomica i vodoravnica i dalje se izrazitije pojavljuje boja, često u agresivnoj plošnoj opoziciji sivom, ali i u suptilnim kolorističkim nijansama koje se neprimjetno odvajaju od sivog.

Vizualno istraživanje fenomena svjetlosti

I najnoviji mrežni prepleti novih slikarskih ciklusa – zahvaljujući slikarskoj intuiciji, zaigranosti i improvizacijama u samom procesu rada – očituju da je Jurić tvorac raskošnih vizualnih spektakala, fantast koji iz sužena repertoara geometrijskih oblika izvlači složene i duhovite sklopove što ih takvi oblici mogu pružiti.

Jurić ne želi izgrađivati neku definitivnu, u sebi zatvorenu, savršenu, idealnu formu, nego je "geometrija" u njegovu rukopisu upotrijebljena kako bi se njezinim posredovanjem proces mišljenja – u čistim jezičnim jedinicama – učinio transparentnim i kako bi se svjedočio proces jezičke igre u njezinu unutarnjem odvijanju. Juriću su istraživanje i užitek u oblikovnoj igri bliži, draži i važniji od svih ostalih prividno znatno ambicioznijih aspiracija i poduhvata.

Duje Jurić, bez naziva, akrilik na platnu, 70 x 100 cm

U novijem opusu Jurić ispituje suodnos slike i svjetla, u sklopu čega forsira vizualno istraživanje fenomena svjetlosti kao medija i posrednika određenih plastičkih značajki i kvaliteta, a sve to s ambicijom da problematizira fenomen percepcije. Na svim tim istupima predstavlja se svjetlosnim ambijentima, pri čemu su raskošno ornamentalizirani rasteri bili ostvareni na platnu ili na bijelome galerijskom zidu i naslikani svjetlosno osvjetljavajućom bojom

Određenoj dekorativnosti afirmirala se kao nova i neskrivena osobina najnovijih Jurićevih ostvarenja, što se može iščitati i kao postmoderni ornamentalizam, „što znači da je veću pažnju poklanjao geometriji samoj i njezinim suodnosima, njezinim površinskim aberacijama, nego ideji velikog reda u jezgri svijeta, što je bilo svojstveno shvaćanjima modernizma“ (Vinko Srhoj).

U novijem opusu – predstavljenim na samostalnim izložbama u zagrebačkoj Galeriji Križić Roban, riječkom Malom salonu (u sklopu Bijenala crteža), Zavičajnom muzeju Grada Rovinja, zadarskoj Gradskoj loži (u sklopu Plavog salona) i sada na izložbi *Novi radovi 2006* postavljenoj u zagrebačkoj Galeriji Zona – Jurić ispituje suodnos slike i svjetla, u sklopu čega forsira vizualno istraživanje fenomena svjetlosti kao medija i posrednika određenih plastičkih značajki i kvaliteta, a sve to s ambicijom da problematizira fenomen percepcije. Na svim tim istupima predstavlja se svjetlosnim ambijentima, pri čemu su raskošno ornamentalizirani rasteri bili ostvareni na platnu ili na bijelome galerijskom zidu i naslikani svjetlosno osvjetljavajućom bojom. Mreža je, međutim, bila vidljiva tek po uključivanju UV svjetiljki, tzv. *black lighta*. Oslikano platno ili zid utapali su se u tamu prostorije, a raster izbijao u prostor kao plavičasta, fluorescentna lebdeća mreža. U riječkom ambijentu promatračeva je pozornost bila usmjerena na dematerijalizaciju prostora u korist proučavanja učinka rastera, dok je u rovinjskom iskustvu, uz uporabu karakterističnih geometrijskih uzoraka, slikar istodobno proučavao iluziju pokrenutosti i plošnosti slikarskog platna.

Dvoličnost površine platna

Svjetlo postaje integralnim i konstitutivnim elementom slike, dajući joj novu vizualnu kvalitetu, stvarajući dinamičku napetost i intenziviraju je. Rezultat je ne samo vizualno efektan, nego i perceptivno konfuzan, jer specifično osvjetljenje razgrađuje površine slike, koje postaju "prostorne nedoumice", vibrantne trodimenzionalne plohe, za koje je znakovit i suživot Jurićeva konstruktivizma i op-art.

U novim radovima sama mreža drastično je pojednostavljena – umjesto raskošna rastera, kojemu je bila svojstvena i dekorativnost, crtež je mondrianovski posan i sveden na osnovne boje (crvenu, žutu i plavu), uz uporabu neboja (crne i bijele).

Svjetlost ima konstitutivnu ulogu u percipiranju i ovoga ciklusa slika jer ističe dvojnost, odnosno svojevrstnu dvoličnost površine platna. U donjem dijelu Galerije Zona Jurić rabi UV svjetlost, dok je u gornjem – zapravo uredskom prostoru – slike postavio pod uobičajenom rasvjetom.

Naime, reflektirajući UV svjetlo, bijela neboja mijenja vizualnu kvalitetu, dok pozadina, nerijetko crna odnosno neutralna, nestaje i stvara iluziju pokrenutosti. "Pod uobičajenom rasvjetom iluzija pokrenutosti površine slike se dokida te otkriva nove odnose umjetnikova geometrijskog rukopisa", zaključuje Leila Topić u kataloškom tekstu.

I najnoviji mrežni prepleti – osim što osvjetljavaju jedno od lica Jurićeva rukopisa – svjedoče njegovu visoku i kritičku svijest o slikarstvu, o njegovim temeljnim strukturalnim elementima, svojstvima i učincima. ■

Naviještanje nove umjetnosti izrazitog društvenog angažmana

Silva Kalčić

Veliki odaziv publike govori o potrebi za organizacijom velikih izložbi na teme razumljive svim generacijama obitelji i svakom građaninu, i onome kojemu je stran jezik umjetnosti suvremene danas, te o želji za geografskim i povijesnim izmještanjem, putovanjem u utopijski svijet predmedijjski i predkonzumerijski, koje ova izložba ponajprije pruža

Van Gogh, Mondrian i haaška slikarska škola. Klovićevi dvori, Zagreb, od 3. ožujka do 4. lipnja 2006.

Zagreb ponovno ima veliku, sponzorski bogato poduprtu inozemnu izložbu., tzv. "hit izložbu" djela haaške slikarske škole iz Gemeentemuseuma (Haag), koju dnevno posjeti više od tisuću posjetitelja; s popratnom brošuricom tiskanom poput izdanja dnevnih novina, medijskog pokrovitelja izložbe. Klovićevi dvori izložbeni su prostor neprilagodljiv iznimnim zahtjevima postava, uređen 1982. u baroknom isusovačkom samostanu s centralnim dvorištem, najprije za smještaj Mimarine zbirke. Adaptacija je bila vođena Mimarinim subjektivnim željama da bi donator potom odbacio taj prostor kao neprikladan za smještaj zbirke te je za nju ispražnjen gimnazijski forum, tadašnji Centar za upravu i pravosuđe na Rooseveltovom trgu.

Djela haaške slikarske škole, koja se kao grupa slikara drugačijeg, tada suvremenog slikarskog izraza, nazvanih "ma-zalima" od suvremenika, formira 1875., odlikuju se suhim realizmom i mirnoćom prizora seoskog života, sugerirane pastirske arkadije, uz nešto primjera portretnog slikarstva, tradicionalno statičnog motiva čitačice ili pletilje, i mrtve prirode. Djela su izložena u opskurnom i vizualno stiješnjenom prostoru, u masovnim okvirima na crnoj, navodno po modi uređenja interijera u Nizozemskoj toga doba, te zagasito crvenoj boji zidova. Rasvjeta je usmjerena na slikarska platna – kao tzv. *spot-lights* – stvarajući duge konturne sjene okvira bačene na tamne zidove. Darko Glavan u *Jutarnjem listu* subsumira dojmove s izložbe: "Razgledavanje postava potvrđuje dojam koji se mogao steći i nakon iščitavanja popisa pristiglih umjetnina: u prvom je planu temeljiti prikaz Haaške škole dok su djela Van Gogha i Mondriana tek uvjerljivi, ali neobično atraktivan argument u korist isticanja povijesnog značaja slikarske škole čiji je krajnji domet bliži nacionalnoj nego internacionalnoj likovnoj baštini".

Pitanje svjetla u nizozemskom pejzažu

Vesna Kusin, ravnateljica Galerije Klovićevi dvori ističe kako se kroz slike umjetnika haaške škole "učvrstila predodžba o Holandiji kao zemlji u kojoj se ništa ne mijenja i gdje se život nastavlja istim tempom kao i u 17. stoljeću, u vremenu velikih majstora poput Rembrandta i Vermeera. Nije svatko bio svjestan da su slikari vrlo pažljivo birali prizore, izbacujući sa slike sve elemente industrijalizacije, željeznice u gradnji te druge tragove modernoga društva. Mesdag je s radošću slikao ribarske brodice dok god su ih ljudi s velikim naporom morali izvlačiti na obalu u Scheveningenu, ali kad je odlučeno da se izgradi luka kako bi se brodice zaštitile od jakih oluja, on se prvi pobunio". No ipak to što slikaju haaški slikari je pripitomljen krajolik, s dugom tradicijom civiliziranja, čak i krave u njemu imaju oko vrata obješeno zvono. Nizozemski krajolik poldera poznat je po pravokutnoj shemi kanala, vodenica, farmi i pašnjaka te "pustopoljna obraslih vrijesom". Tako racionalno organiziran krajolik nizozemski su slikari prikazivali idiličnim: riječima nizozemskog arhitekta Adriaana Geuzea "ovdje mlin, tamo nekoliko pataka, nekolicina ljudi sjedi na konjima i nekoliko ptica u zraku završava kompoziciju". Geuze navodi kako je bilo i umjetnika koji su prikazivali realan krajolik, poput Rembrandta za kojega je "polder blato i drač jednako kao što je voda i zelena polja". Vermeer je, međutim, prikazivao impresivnu pejzaža, primjerice sugeriranog predmetima na stolu, voćem, mlijekom i kruhom na slici *Mljekarica*. Geuze također smatra kako Vincent van Gogh nije imao osjećaj za nizozemski pejzaž, posebno za nizozemsko svjetlo.

Van Goghova djela na izložbi spadaju u njegovu ranu fazu "crtanja prema prirodi", usputnog učenja slikanja dok je radio kao poslužitelj u trgovini s umjetninama, poslovičnog "biznisa" generacija obitelji Van Gogh. Vincent je u Den Haagu živio u dva navrata: od srpnja 1869. do svibnja 1873, i od Božića 1881. do rujna 1883. Morao je napustiti grad, što je bila posljedica odluke o započinjanju zajedničkog života s modelom i bivšom prostitutkom, a nakon rada u obiteljskim trgovinama umjetninama u Londonu i Parizu te otpušten radi nepojavljivanja na poslu, vraća se u Haag. Dobrim odabirom djela na izložbi je prikazana slika Josefa Israëlsa *Ljudi koji jedu krumpir*, nastala 1902./1903. godine. Toj se temi Israëls neprekidno vraća, izvedbom u raznim tehnikama, od 1876. pa narednih 30 godina, direktno utjecavši na Van Goghov opori crtež ugljenom *Rudara koji jedu krumpir*: tegobnog prizora sumorne atmosfere, u funkciji vizualizacije bijede, potcrtane osvjetljenjem prikazanog interijera: jedini izvor svjetlosti na slici je slaba stropna svjetiljka. Težak život seljaka zamijenio je jednako tegoban život rudara odnosno industrijskih radnika, plavih ovratnika.

Ljudski likovi svedeni na štafažu

Za razliku od romantičara koji idealiziraju život seljaka, haaški slikari prikazuju ga tegobnim, ispunjenim neprekidnim radom koji portretiranim osobama pridaje izraz svečane ozbiljnosti, gotovo ponošenja siromaštvom, prema Epiktetovoj izreci da "ne žalosti čovjeka siromaštvo, nego želja". Kopiranje slika starih, odnosno starijih majstora smatralo se stoljećima, uostalom, važnim dijelom školovanja mladih slikara. Ptičje gnijezdo koje je Vincent van Gogh naslikao 1885. – riječima autora u pismu bratu – "prikladno je za mrtvu prirodu". Umjetnik slika serije, i po dva i više primjeraka iste slike drozdovih, kosovih, vuginih, caričevih i zebinih gnijezda...

Piet Mondrian, dvije generacije mlađi od Van Gogha i stoga otišavši korak dalje u stilizaciji vidljivog svijeta odnosno redukciji elemenata slike, odmice se od naturalizma haaške škole i postimpresionizma Van Gogha ka geometrijskoj apstrakciji nadahnutoj glazbom, najapstraktnijom među umjetnostima; na izložbi je Mondrian predstavljen ranim crtežima olovkama u boji, "laviranih" akvarelom, još uvijek figurativnih nedignitnih prizora krizanteme u vazi, kokošinca, krajolika "dina i velikih vodenih površina", s vodenicama kao protežnim motivom polderskog

krajolika, sfumato ozračjem, igrom proziranja i refleksija te svjetlosivog neba nad Sjevernim morem. Na izložbi svjedočimo Mondrijanovom internom slikarskom "rastu": postize ga redukcijom motiva stabla s krošnjom, protezanja debela i granja drveta na igru horizontala i vertikala, te odbacujući prirodni kolorit uz poimanje linije, oblika, boje i procesa kao glavnog i samodostatnog sadržaja djela oslobođenog od predstavljачke ili reprezentacijske uloge, ne bez sličnosti s muzičkom kompozicijom (poznato je da Mondrijanova krajnja redukcija formi iz vidljivog svijeta na još osnovnije elemente boje i linije prema zamisli rastera, mrežne strukture koja prekriva površinu slike, zapravo vizualizira ritam prometa na njujorskim ulicama i klubske zvukove *Bogie-Woogiea*). Slika iz oko 1907. *Vjetrenjaca kraj visokog drveta s intenzivnim odsjajem boja* nemimetičkim, neprirodno jarkim bojama i umnažanjem vertikala predstavlja snažan iskorak iz slikarskog verizma; novum je već i opisno imenovanje slike.

Na tragu Vermeerovih veduta na izložbi nalazimo mnoštvo slike uske, natislane tradicionalne arhitekture u tom poslovno prenaseljenom području, s tragovima propadanja u čemu čitamo srodnost s romantizmom: Marco Ricci, suvremenik Canaletta, uvodi "capriccio" u slikarstvo, fantastične pejzaže s ruinama koje sugeriraju sentiment, anticipirajući romantičarski ukus. Najljepše na predstavljenim djelima više ili manje vještih slikara je sugestivna atmosfera, krajolika pred oluju (oblaci u dramatičnom pomicanju nebo jedini su nositelji radnje na slici) ili žala u sutonu, duginog protezanja na razmehu crnog i svijetlog neba; visoko nebo "s robusnim bijelim oblacima" specijalnost je Jacoba Marisa. Niska točka gledanja i očiste konvivialnog pejzaža, na slici čiju gornju polovicu ili čak dvije trećine puni prostor neba,

Piet Mondrian. Vjetrenjaca kraj visokog drveta s intenzivnim odsjajem boja, oko 1907.

vizualna kultura

se gradska kultura nadopunjena dekorativnim zelenilom, nego kultura kojoj nešto nedostaje. Sasvim slučajno, znak tog nedostatka može biti i ukrasno bilje: stisnuto uz rub ceste, opasano betonom, ostavljeno u kutu javnih hodnika, osušeno zbog neadekvatne brige ili uvjeta, ponegdje čak svedeno na znak vlastitog odsustva u vidu praznih posuda sa zemljom – zelenilo na fotografijama Igora Kuduzua uglavnom ostaje u okvirima više ili manje jalovog pokušaja, svjedočanstva neispunjene želje za lijepim i oplemenjenim okolišem. U urbanom kontekstu, bilje je detalj inventara koji ne odgovara cjelini, koji strši; u kadru fotografske slike, ono je Barthesovski *punctum* prizora – na obje razine, onaj šetača ili promatrača, ono smeta imaginarnom identitetu viđenog ili prepoznatog, otežavajući pokušaj da nedvosmisleno odredimo kakva je kvaliteta prostora u kojem živimo ili fotografije koju promatramo.

Efekt sučeljenih ogledala koja odraz ponavljaju u beskonačnost

Je li prizor lijep ili ružan? Očekuje li od nas da mu se divimo ili smijemo? Što zapravo prikazuje? Mahom ne ispunjavajući funkciju uljepšavanja svijeta ili njegove fotografske slike, oparušene ili neadekvatno smještene biljke navode na pomisao ne bi li okoliš bio zdraviji a fotografija ljepša da jednostavno tog unakaženog bilja nema; ali, razmislimo: kada ne bi te ukrasne biljke bile *punctum* slike ili svijeta, ne bi li tada došao do izražaja neki drugi nedostatak urbanog okoliša za kojeg bismo smatrali da narušava fantazmatsku cjelovitost prizora, poput zakrpanog pločnika ili staromodnog inventara, prašnjave fasade ili bačenih otpadaka, i tako dalje, u beskonačnost? Jer, uvijek nešto nedostaje; želimo li biti približno zadovoljni građani ili gledatelji, ne moramo odseliti na humanije mjesto niti pobjeći u galeriju starih majstora, već se, jednostavno, negdje, u nekom trenutku, zaustaviti u vlastitom nezadovoljstvu viđenim, proglasiti zatečenu, nužno manjkavu situaciju *polupunom* umjesto polupraznom. Započeti možemo i od ukrasnog bilja koje zatičemo na relaciji posao-mjesto stanovanja te pokušati s više razumijevanja vidjeti njegovu ulogu u našoj svakodnevici.

Upravo ako prizorima što ih gledamo na fotografijama Igora Kuduzua pristupimo ne samo kritički, nego i simpatetički, sadenje ukrasnog zelenila otkriva se kao signifikativna, komunikacijski relevantna kulturna praksa. Primjerice, cvijeće u teglama na doprozornicima ili balkonima signalizira granicu privatnog i javnog u sferi vidljivog: koliko god nam njegovo šarenilo u prolazu ugodno ispunjava vizuru, detaljan pogled na konkretnu situaciju stavlja nas u poziciju voajera; izložen fragment privatnosti, podsvjesno namijenjen privlačenju pogleda, budi znatiželju da vidimo još, iza ili dalje; ponekad doista i vidimo, na primjer kroz prozore u stanove, kroz veže u dvorišta, kroz ulaze u stubišta i hodnike; ono što naš pogled tamo nalazi, međutim, uglavnom je opet

Prije nego li na nepostojanje estetike, Kuduzove fotografije upućuju na nemogućnost estetike kao relevantnog kriterija prosuđivanja

tek ukrasno bilje ili cvijeće – kao u efektu sučeljenih ogledala koja odraz ponavljaju u beskonačnost. Ubačene u sumračne hodnike i stražnja dvorišta za sušenje rublja, biljke ne pridonose estetičkim prizorima; iz perspektive promatrača, njihova je funkcija nejasna ili skrivena: ona pripada praksi života koji nije naš i u koji nemamo uvida; u njemu, njihova funkcija nije primarno reprezentativna, nego terapijska; daleko od toga da bi bile namijenjene pogledu stranca, one uglavnom služe jednostavno tome da se pored njih svakodnevno prolazi, da ispune nišu u zidu ili da ih se jednom tjedno zalije, ne podliježući nužno estetskom prosuđivanju.

Javni prostor uzurpiran cvijećem

Međutim, promatrajući i ostale fotografije, lako ćemo doći do zaključka da estetsku funkciju ukrasno bilje zapravo ne ispunjava čak ni tamo gdje bi ona, navodno, trebala biti primarna: gledajući prizore glomaznih bazena s osušanim ostacima ukrasnih grmova, kržljava drvca zalivena betonom, egzotične vrste na bezizražajnim mjestima ili potpuno prazne žardinijere što služe još tek za gašenje opušaka ili za primitivno ogra-

đivanje javnih površina za više ili manje privatne potrebe – jer, nije li doista znakovito da upravo urbani mobilijar čija je funkcija primarno estetska, poput kada s cvijećem, a ne primjerice, funkcionalna ograda ili stupići, najčešće služi za brutalno uzurpiranje ulice za kavansku terasu ili parkiralište? Svi nabrojani primjeri na prvi se pogled doimaju, dakako, kritički intonirani; bez sumnje, oni to i jesu, no daleko više nego li na estetičku manjkavost okoliša, ta se kritika odnosi na društvenu odgovornost pojedinaca koji ih postavlja i sadi, uglavnom nesvjestan uloge koju ta praksa ima u tvorbi društvenih i međuljudskih odnosa. Prije nego li na nepostojanje estetike, fotografije Igora Kuduzua upućuju na nemogućnost estetike kao relevantnog kriterija prosuđivanja: čak i tamo gdje se ne radi o zapuštenim, već više ili manje njegovanim slučajevima, snimljeni prizori teško da funkcioniraju kao primjeri harmoničnog odnosa ukrasnoga bilja i okoliša; što više brige i ambicije cvjetni aranžmani pokazuju, to apsurdnije djeluju u vlastitom kontekstu: u izlozima lokala između zastora i vanjskih stakala, između odbačenih automobilskih guma ispred trafostanica, u javnim zahodima, u restoranskim separeima – zelenilo buja koliko ljepotom, toliko i besmislenošću. Prelazeći preko svih normi estetski prihvatljivog okoliša, ukrasno bilje postaje znakom naizgled neshvatljive potrebe gradskog stanovnika, znakom njegove manjkavosti, njegove potrebitosti ili ranjivosti. Bez obzira jesu li posrijedi nelijepi prizori ljudskog nemara ili egzemplarni izrazi brige i ljubavi prema bilju (ako već ne prema vlastitom susjedu), estetska ravnoteža čovjeka i okoliša, koja je, dakako, uvijek ravnoteža samoga društva u međuljudskom, pa i političkom smislu, na Kuduzovim se fotografijama čini nemogućom: ukrasno bilje ne pridonosi ljepoti okoliša, ali niti ljepoti fotografskog kadra; kao i sama umjetnost, uostalom, ono nije nadomjestak za izgubljeni raj, nego tek znak da nam nešto nedostaje – u društvu, životu, na slici ili u čaši; ono je znak polupunog; test za optimizam. ■

Emitirano u emisiji Triptih III. programa Hrvatskog radija

poetike samoubojstva

Pornografija užasa

Chris Wright

Više avangardna skupina izravne akcije nego *bona fide* crkva, Crkva eutanazije izvodi neke prilično riskantne ekshibicije

Nitko nikada nije optužio Crkvu eutanazije da ima dobar ukus. Službeni slogan te crkve jest "Spasite planet – ubijte se", a njezine glavne postavke, takozvana Četiri Stupa jesu: samoubojstvo, abortus, kanibalizam i sodomija. Kao što kaže velečasni Korda, "Kako god bilo, osnovao sam jedinu antihumanu religiju".

Više avangardna skupina izravne akcije nego *bona fide* crkva, Crkva eutanazije je svojedobno izvela neke prilično riskantne ekshibicije – "Fetus Barbecue" na bostonskoj proslavi, na primjer, ili "napad" na mjesnu banku sperme, kada su prosvjednici u ime Crkve eutanazije bučno zahtijevali oslobađanje sperme. Crkva već dugo radi određenu vrstu umjetnosti od prepucavanja s ljudima iz (konzervativne) udruge "Pravo na život", vodeći protuprosvjede pokraj bolnica za pobačaj, na kojima članovi nose transparente s porukama kao što je

POJEDITE
QUEER
FETUS ZA
ISUSA (*EAT
A QUEER
FETUS FOR
JESUS*).

Možemo sa sigurnošću reći da velečasni Korda nije netko tko bi se preplašio proturječja, no govorenje u javnosti o njegovom posljednjem projektu pomalo ga je uznemirilo. "Ovo nije šala", kaže. "Ljudi će biti istinski uznemireni".

Projekt o kojemu govori jest *I Like to Watch*, četverominutni glazbeni videospot u kojemu se

Crkva eutanazije želi da umrete. Vi ste dresirani majmun, kažu oni. Vi ste parazit. Vi ste govno. Ta istinski alternativna crkva propovijeda da ljudi uništavaju Zemlju i da biste se, ako doista želite učiniti nešto u vezi s time, trebali ubiti. To zasigurno nije crkva koja vjeruje da one koji traže mir, milosrđe i pravdu čeka carstvo nebesko. "Ne zanima me pravda za ljude", kaže njezin vođa velečasni/a Chris Korda (riječ je o muškarcu koji se oblači kao žena i traži da mu se obraća u ženskom rodu), "mene zanima eliminacija ljudi. Za mene, napredak znači: abortirani fetusi, mrtva tijela i sterilizirani ljudi. To je napredak. Vjerujem da se svako ljudsko biće koristi svojom psihičkom energijom za stvaranje ove užasne stvarnosti", kaže on/a. "I u potrazi za sviješću o tome, namjera mi je svaki dan biti među ljudima i jebati ih u mozak. Oscar Wilde je rekao da ako ljudima kažeš istinu, bolje ti je da ih možeš nasmijati, ili će te ubiti". Crkva eutanazije, kao zastupnica "jedine antihumane religije", poznata je, ako ni po čemu drugom, po upotrebi crnog humora, sarkazma i ironije kako bi prenijela "istinu". "Zbog toga je slogan Crkve *SPASITE PLANET – UBIJTE SE* bio veliki hit".

S druge strane, na Internetu djeluju razne zajednice koje su posvećene samoubojicama, razmjeni iskustava i iskustava "običnih" potencijalnih samoubojica koji nisu crkveno organizirani. Najpoznatije takvo okupljanje također je pod patronatom Crkve eutanazije, ali namijenjeno je široj zajednici "zainteresiranih" ili znatiželjnih (samoubojica). Okupljanje ljudi putem Interneta kako bi se dogovorilo zajedničko samoubojstvo postalo je gotovo moda. Nekad lude, nekad bolesne, ove tendencije samo radikalno izražavaju "bolesti", nesigurnosti i proturječja našega doba. Tekstovi koje ovdje donosimo zamišljeni su kao zrcalo stavljeno pred tkivo čovječanstva koje se počelo samoproždirati. Nije toliko riječ o problemu "zla", koliko o egzistencijalnom tumoru. ▣

isprepliću novinski prikazi katastrofe Svjetskog trgovačkog centra s eksplicitnim pornografskim slikama, i isjeći iz sportskih prijenosa. "Film je oštra satira. Izražava moj stvarni bijes. Odražava moj prezir i frustraciju zbog istinske odvratnosti modernog industrijskog društva", kaže velečasni.

Odvratnost je potpuna. Pjesma u pozadini – ugođena na funky elektronički ritam – sadržava stihove poput "Ljudi uranjaju u ulicu/Dok se igram svojim umom" i "Ruka mi je posve ljepiljiva/Ne mogu pronaći maramicu/Morat ću se poslužiti/Američkom zastavom". U tom trenutku spot prikazuje čovjeka koji se briše – no, američkom zastavom. "Ljudi u mainstreamu mislit će da to nije samo neodgovorno nego i antiamerički", kaže velečasni. "Vidjet će to i reći će da onoga tko je to učinio treba strpati u zatvor". Ipak, Korda ističe da iza tih profanih slika stoji važna poruka. "Spot pokazuje", kaže, "brutalno potisnutu seksualnu energiju koja leži ispod površine slika koje gledamo na vijestima. Mislim da jedino stvarno lobotomizirani ljudi ne mogu shvatiti seksualni simbolizam tih monstruoznih faličkih tornjeva, u koje prodire zrakoplov. O tome govori ovaj spot: upozoravam na novinsko izvještavanje o rujanskim napadima i govorim da je to službeno ozakonjena masovna zabava, koja se razlikuje po sadržaju, ali ne i po obliku, od sportskih izvještaja i pornografije".

No velečasni žustro ističe da ga medijsko praćenje 11. rujna nipošto nije uvrijedilo. Zapravo, kaže: "Mislim da je bilo vrlo lijepo". Nastavlja: "Mislim da nisam jedini čovjek na svijetu koji je pronašao seksualno zadovoljstvo u gledanju razaranja dvaju američkih najviših građevina, ali vjerujem da sam jedan od nekolicine koji su imali hrabrosti to javno priznati. Kao umjetnik obavezan sam što točnije izraziti svoje osjećaje. Ono što osjećam čini me čudovištem, no ne vjerujem da sam jedino ja čudovište". ▣

S engleskoga prevela Sanja Kovačević.
Objavljeno na web-stranici Crkve eutanazije www.churchofeuthanasia.org

Možda najbolesniji CD svih vremena

Richard Johnson

Fotografija peći iz koncentracijskog logora na omotu Kordina CD-a *Six Billion Humans Can't Be Wrong* ne slavi Holokaust, nego govori o "neiskorjenjivoj" sposobnosti ljudske vrste da se obnovi

Velečasni Chris Korda, sin direktora nakladničke kuće Simon & Schuster Michaela Korde, izdao je CD na čijem je omotu fotografija peći u koncentracijskom logoru u Dachau. Naslovljen *Six Billion Humans Can't Be Wrong* CD je dio križarskog pohoda Kordine

Crkve eutanazije za "dobrovoljnu redukciju stanovništva". Zauzimajući se za kanibalizam, abortus, eutanaziju i sodomiju, "Crkva" je održavala *pro-life* okupljanja s degustacijom ljudskog mesa, roštiljanjem fetusa, a jednom su napali banku sperme sa zapjenjenim penisom dugim pola metra. Korda je rekao da fotografija iz koncentracijskog logora ne slavi Holokaust, nego govori o "neiskorjenjivoj" sposobnosti ljudske vrste da se obnovi: "Poanta fotografije jest da je šest milijuna Židova ubijenih tijekom Holokausta ponovo izraslo. Poput svih vrsta korova, ljudi mogu ponovo izrasti, dok se milijuni životinjskih vrsta koje smo uništili nikada neće obnoviti". Korda je rekao kako ne očekuje da će CD osvojiti top-liste, ali se nada da će pjesme kao što je kanibalska himna *Fleshdance* – postati popularne. Na velikoj proslavi Dana Zemlje u Bostonu, Korda i njegovi sljedbenici planiraju zastrašivati "proizvođače yuppija" s propagandnog čamca usidrenog u rijeci Charles. ▣

S engleskoga prevela Sanja Kovačević.
Objavljeno na web-stranici Crkve eutanazije www.churchofeuthanasia.org

Postaje li *online* samoubojstvo moda?

Mark White

Između bezbrojnih *pop-up* reklama i nekvalitetnog porna, Internet je preplavljen zabrinjavajuće zlosretnim novim timskom sportom – zajedničkim samoubojstvom

Naomi Tanaku identificirana je s pomoću otisaka prstiju. Tijelo tridesetčetverogodišnje majke iz Niigate pronađeno je u svibnju, obješeno u napuštenom skladištu na udaljenom japanskom otoku Kitadaitu, pokraj tijela devetnaestogodišnje žene i tridesetogodišnjeg muškarca. Nikada se prije nisu sreli. Uz njih nisu pronađena oprostajna pisma.

Prošle se godine ubio dvadesetogodišnji britanski student Phillip Cranmer. Bio je opsjednut filmom i njegova sposobnost da citira pojedine filmske dijaloge bila je interna šala u njegovoj obitelji. Samo tjedan dana prije bio je vedar i zbijao šale, iako je, prema riječima njegova oca, ono što svijet smatra uspješnim bilo mi-ljama daleko od njega. Zbog zamršenog načina na koji je napravio samoubojstvo, njegovi su roditelji postali sumnjičavi. Kada su mu provjerili računalo, otkrili su da se mjesecima redovito dopisivao na internetskoj stranici za samoubojice, razmjenjujući misli o najboljem načinu kako to učiniti. Pisao je o važnosti skrivanja osjećaja od drugih. Tjedan dana nakon njegove smrti roditelji su u njegovoj sobi pronašli dnevnik. Zadnje što je napisao bilo je: "Ne želim da pode po krivu. Ne želim biti spašen."

Tanaka je svoj samoubilački savez sklopila na japanskoj web-stranici, jednoj od više stotina takvih stranica. Na njima se mogu upoznati potencijalni partneri-samoubojice. Cranmer se koristio internetskom *news*-grupom *alt.suicide.holiday* (ASH). Takve su stranice određeno vrijeme bile povezane sa smrću pojedinaca i skupina.

Misao na samoubojstvo uobičajenija je nego što možda mislite. Istraživanje iz 2003. došlo je do šokantnih podataka – 1 od 14 odraslih Amerikanca pokušao/la se ubiti, jedan od petero "ozbiljno" je razmišljao/la o tome, a 22 posto je smatralo da je to u svakom slučaju izbor koji treba poštovati. Samoubojstvo je najzastupljeniji pojedini uzrok nasilnih smrti muškaraca u Velikoj Britaniji, oko 3500 slučajeva svake godine

Anarhističko mjesto gdje su sva stajališta prihvaćena

Jedan od slučajeva je dvadesetogodišnji Norvežanin koji se nazvao "Dan". On je 2000. na *news*-grupi ASH upoznao austrijsku tinejdžericu. Našli su se, dva se sata penjali do 400 metara visoke stijene Pulpit Rock u Norveškoj, postavili šator... i onda se zajedno bacili. Slično tomu 2002., na istoj internetskoj stranici, tridesetpetogodišnji Michael Gooden iz Londona povezo se s Louisom Gilliesom iz Glasgowa. Nekoliko su mjeseci razmjenjivali poruke prije nego što su se našli na Beachy Headu u Sassexu. Gooden se bacio u smrt, a Gillies je odustao, no objesio se na dan svojega suđenja za "pomaganje u samoubojstvu".

No, nedavno naglo povećanje posjeta tim stranicama i porast broja mračnih stranica – onih koje su manje *pro-choice* i sklonije nagovaranju na samoubojstvo – zabrinjava vlasti diljem svijeta. Skupina za nadzor potaknula je da se nedavno zatvori stranica koja je trinaestogodišnjake savjetovala o metodama samoubojstva. U posljednje vrijeme ista skupina prati rast britanskih i američkih web-stranica koje nalikuju *hardcore* japanskim i južnokorejskim verzijama. Na jednoj takvoj stranici, liječnici *online* prepisuju predoziranje lijekovima. Sve nas to potiče da postavimo neugodno pitanje: postaje li *online* samoubojstvo moda?

Provoditi vrijeme na ASH-u, kao što možete zamisliti, nije baš jako zabavno. Okruženi ste nevoljom; očajnički jauci uz hladnokrvne rasprave o miješanju lijekova, ili uspješnom gušenju plinom. I to je prije nego što dođete do zabavnih stvari: budističke filozofije, djetinjastih pogrda i apsolutno luđačkih izjava. Dok bi neki lako mogli pomisliti da je ASH kult, on je više neko anarhističko *online* mjesto gdje su sva stajališta prihvaćena. Ima onih koji gorljivo govore protiv suicidalnih komentara, kao i tužnih, usamljenih i depresivnih pojedinaca te dosta luđaka, psihopata i grabežljivaca. Ali nitko vam ne govori o čemu se može, a o čemu ne može razgovarati.

To za većinu ljudi nije prvo mjesto kojem su se obratili. No, ponekad je posljednje. Često se već na terapiji ili gutaju hrpe tableta, i to ne mijenja njihovo tmurno viđenje stvari. I kada su već dospjeli u tu fazu, potrebnije im je da im se takvi osjećaju priznaju, a ne, kako se to često događa, negiraju.

Neki ljudi ne žele biti spašeni

"Neki se boje što bi se moglo dogoditi ako obitelji ili prijateljima kažu kako se osjećaju", kaže Geo, glavni administrator privatnog *message boarda*. Ibup200, bivši redoviti posjetitelj ASH, o tome izravnije govori: "Ako razgovaraš o suicidalnim osjećajima u bilo kojem pravom terapijskom okruženju, vjerojatnije je da će te strpati u ludnicu na 'tretman'. Ako se otvoriš nekome na ASH-u, vjerojatnije je da će iskreno reagirati: 'Joj, život ti je sranje. Znam kako se osjećaš.'"

Misao na samoubojstvo uobičajenija je nego što možda mislite. Harrisovo istraživanje iz 2003. godine došlo je do šokantnih podataka. 1 od 14 odraslih Amerikanca pokušao/la se ubiti, jedan od petero "ozbiljno" je razmišljao/la o tome, a 22 posto je smatralo da je to u svakom slučaju izbor koji treba poštovati. Samoubojstvo je najzastupljeniji pojedini uzrok nasilnih smrti muškaraca u Velikoj Britaniji, oko 3500 slučajeva svake godine, s najvećim udjelom u dobi od 25. do 44. godine.

Čini se da ne znamo što da mislimo o smrti. Prema podacima istraživanja *British Social Attitudes*, više od 80 posto ispitanika podupire eutanaziju, no što se tiče samoubojstva, podaci su obrnuti. Smatra se simptomom mentalne bolesti koju naša medikalizirana kultura može izliječiti. Uznemiruje nas pomisao da neki ljudi ne žele biti spašeni. "Mnoge s ASH razdire bol koju bi njihova smrt nanijela obitelji i bliskim prijateljima", kaže Geo. "Istodobno, mnogi toliko pate da samoubojstvo postaje opcija."

poetike samoubojstva

Redovita ASH-ova posjetiteljica EverDawn navodi različite tipove ljudi koji razmišljaju o samoubojstvu: neki boluju od psihičkih tegoba, drugi imaju smrtonosne ili kronične bolesti koje vode u dug, neugodan život, a neki ne mogu i ne žele pronaći smisao u vlastitom životu. "Psiholozi, psihijatri i liječnici mogu pomoći, ali nisu čudotvorci", kaže ona. "Ne postoje instant-formule za sretan i 'smislen' život."

Trend zajedničke smrti

Samoubilački dogovori u Japanu i Južnoj Koreji potaknuli su članak dr. Sundararajana Rajagopala u *British Medical Journalu* u prosincu 2004., psihijatrijskog savjetodavca u bolnici St. Thomas's u Londonu. Uočio je novi obrazac u odnosu na tradicionalne saveze, gdje su žrtve uglavnom bile u bliskim odnosima. Obrazac se pojavljuje u internetskim vezama koje okupljaju mlade, međusobno nepoznate osobe, koje radije umiru manje nasilno. Primijetio je da je trovanje ugljičnom monoksidom najčešći način, s obzirom na to da se lako može zajednički provesti (postoje brojne stranice koje prodaju "priručnike" za monoksid), te je istaknuo mogućnost da se internetski paktovi mogu proširiti "s većim brojem mladih koji žive sami, koji bi inače mogli sami napraviti samoubojstvo, a koji se udružuju sa sebi sličnim suicidalnim osobama kako bi zajedno umrli".

Trend zajedničke smrti u Japanu sve je jači. Iako je u Britaniji manje uobičajen, ipak i tamo je već počeo. Jedan britanski ASH-ovac tražio je ljude koji bi mu se priključili na zabavi predoziranja heroinom. Napisao je "Nisam previše siguran s iglom, ali mogu ih nabaviti i imam iskustva, pa ako trebate pomoć za traženje mjesta... Život mi je bio jadan i vrijeme je da odem. Bilo bi lijepo s nekim pričati za vrijeme tih posljednjih sati. Stvarno mi je potrebno razgovarati o mojim planovima. Teško mi je potisnuti tjeskobu i uzbuđenje... Želim stvarno dobar vikend. Želim se u petak navečer napiti, potući i naći curu/kurvu, zatim se u subotu odmarati prije nego što se saberem i učinim to u nedjelju/ponedjeljak. Samo ne želim to učiniti sam. To je kao skakanje s ograde kad si klinac; lakše je kad još s nekim skačeš, ili ako te malo bodre ili zadirkuju".

Međutim, u ovom slučaju policija je pokucala na vrata prije nego što su uzvanici stigli.

Počelo je u Japanu i Južnoj Koreji

Tijekom istraživanja za ovaj članak, dopisivao sam se s mladim Amerikancem koji je ostavio poruku u kojoj *online* traži partnera/icu za samoubojstvo. Budući da ga nisam želio aktivno podržati da nastavi sa svojim planom, pitao sam ga kako se osjeća. Je li siguran u to? Je li mu itko odgovorio? *Koji su* mu planovi? Svaki put bi odmah otpisao, služeći se živim bojama za označavanje teksta. "Samo da vas utješim, spreman sam. Stvari su već otišle predaleko u moje životu – zbog toga se tako osjećam... razumijete", rekao je za vrijeme dopisivanja koje je trajalo tjedan dana. "Tražiš li nekoga za savez – možda još jednu posljednju avanturu?", pitali smo. U sljedećoj poruci odgovorio mi je da je razgovarao s nekim devetnaestogodišnjakom/njom iz Kalifornije, ali želi još jednu osobu, i pitao je želim li ja doputovati u Sjedinjene Države. "Zašto ne danas, u bilo koje doba?", otpisao sam i rekao da ne želim putovati. "Hvala brate", uzvratilo je. "Na sreću, pronašao sam partnera u Sjedinjenim Državama i ubit ćemo se."

Japanske web-stranice imaju imena poput "Podzemno samoubojstvo" i "Zadnji rok". Možete odgovoriti na postove poput: "Tražim partnere za samoubojstvo. Ako mi se pridružite dat ću vam tablete za spavanje... usamljeno je umrijeti sam". Čak i u Japanu, u kojem postoji kulturna tradicija harakirija, vlasti su šokirane smrtnim slučajevima koji nemaju očitih motiva. Dnevni list *Asabi* objavio je članak profesora Kiyohikoa Ikede u kojem on osuđuje "individualistički" obrazovni sustav – drugim riječima, zapadne vrijednosti. Niti jedna kultura ne želi to sebi pripisati.

"Zatvorili smo 60-70 takvih stranica", kaže Parry Aftab, izvršni direktor skupine za internetski "nadzor iz susjedstva" Wired Safety. "Ima ih diljem svijeta, no sve ih više otkrivamo u Velikoj Britaniji i Sjedinjenim Državama". Slučajno su naišli na stranicu zaštićenu zaporkom, na kojoj liječnici prepisuju prekomjerne doze. Postoje stranice koje vas ohrabruju da to učinite pred kamerom, tako da drugi mogu gledati. "Počelo je u Japanu i Južnoj Koreji", kaže Aftab, "no, nekoliko njih koje sada pratimo nastale su u Velikoj Britaniji. Na tim stranicama kažete da se želite ubiti i oni vas podupru u toj odluci. Savjetuju vam najbolji način da to učinite".

Je li Internet čekić ili povećalo? Stvara li Internet suicidalnost kod mladih (kao i odraslih) ili prije postojeće probleme i subkulture čini vidljivima? Skloni smo tvrditi da je Internet više nalik povećalu

Suicidalni partyji

Slučaj Geralda Kreina dogodio se dan prije Valentinova 2004., kada je policija htjela spriječiti masovni orgijsko/suicidalni savez u kojem je mogla umrijeti 31 osoba. Istražitelji su otkrili da je Krein (26 godina), iz Oregona, od 2000. pokušavao namamiti žene diljem Sjeverne Amerike da naprave samoubojstvo. "Pozvao ih je da sudjeluju u određenim seksualnim radnjama, a onda da se goli objese na gredu u njegovoj kući", rekao je Tim Evinger, šerif okruga Klamath.

Detektivi sada govore da je Krein bio emocionalni predator kojega seksualno uzbuđuje gledanje golih žena kako se vješaju, i da se zapravo nije imao namjeru ubiti. Stvorio je *chat room* koji je nazvao "Ideologija samoubojstva" te *screen name* Suicidparty 2000 i ženama slao poruke o samoubojstvu. Policiju su nazvali kada je jedna od sudionica doznala da će tamo biti i djeca. Krein je rekao da se ne osjeća krivim, prema jednoj optužbi za poticanje na ubojstvo i četiri optužbe na poticanje ubojstva bez predumisljaja.

Krein nije jedinstven slučaj. Članovi ASH sjećaju se euthanasia44, korisnika poznatog po kontaktiranju s mladim ženama i ponudi da ih ubije. Stari dnevnički zapisi još su na Internetu. U njima su zabilježeni detalji inkriminirajućih razgovora koje je vodio s djevojkom pod imenom Susan, koja ih je mudro poslala FBI-u, kada je shvatila prirodu njegovih udvaračkih izjava. Govorio je ženama da bi htio s njima, kao seksualnim robovima, biti nasamo u kolibi u šumi prije no što ih ubije i pojede njihova tijela. Susan je napisala: "Htjela bih podsjetiti sve ASH-ovce da *postoje* stvari gore od smrti. Biti u raljama luđaka u kolibi usred šume na jezeru Tahoe možda bi mogla biti jedna od njih". Zabrinjavajuće je što FBI nije ništa poduzeo, a on je mudro napustio skupinu.

Jasno je da su internetska samoubojstva u porastu, ali površno je pretpostaviti da sve te stranice ohrabruju ljude da se ubiju. "Upoznao sam dobre prijatelje (on vodi *board*)", kaže Geo. "Pomažemo jedni drugima da ostanemo pri sebi i pronađemo rješenja naših problema. Da njih nije bilo, danas ne bih bio ovdje". Ibup200 se slaže, "Sigurno sada bih bio mrtav da nisam pronašao ASH. Dopisivao sam se mnogo ljudi koji se isto tako osjećaju".

Globalna priroda mreže čini njezinu regulaciju nemogućom, iako bi vlade željele da izgleda kao da se nešto radi. U Australiji je upravo prihvaćen zakon koji brani uporabu Interneta za "ohrabrivanje samoubojica", premda je još zakonski dopušteno putem Interneta kupiti priručnike za samoubojstvo. Kineski i tajvanski zakon kažnjava ljude uhvaćene da vode internetske stranice s "metodama" samoubojstva. No, u Velikoj Britaniji ne postoje takvi zakoni. Ured za unutarnje poslove uzima u obzir brigu javnosti, posebno u vezi s ranjivim mladim ljudima, no kažu da je to složeno pitanje i ne postoji jednostavan način kako ga rješavati. Trenutačno "proučavaju to pitanje" – što je politika koja govori da čekaju što će se sljedeće dogoditi.

Očito, mnogi se ljudi ubijaju, a da nikada nisu utipkali ni jednu riječ u Google. Loša je strana da postoji sve veći broj ljudi koji se sada služe Internetom kako bi izrazili očaj i bijedu, a iz toga se formiraju društveni odnosi – neki rezultiraju smrću, a neki ne. Možda nije iznenađujuće da, uz mrežu koja svima nama omogućava trenutni pristup bilo kome diljem svijeta, ljudi tragaju za istomišljenicima

Čekić ili povećalo?

Mišljenje stručnjaka o ulozi Interneta u samoubojstvu nije jasno. Georg Fiedler i Reinhard Lindner iz Njemačkog društva za prevenciju suicida postavljaju pitanje: "Je li Internet čekić ili povećalo? Stvara li Internet suicidalnost kod mladih (kao i odraslih) ili prije postojeće probleme i subkulture čini vidljivima? Skloni smo tvrditi da je Internet više nalik povećalu."

Dr. Rajagopal primjećuje: "Nije vjerojatno da će internetske stranice ili *chat rooms* navesti da netko tko nije suicidalan postane suicidalan. Čini se vjerojatnijim da su ljudi koji naprave skupno samoubojstvo, nakon što su se upoznali preko Interneta, bili depresivni i suicidalni prije nego što su uopće ušli u virtualni prostor. Dakle, vjerojatno je da bi i inače mogli sami napraviti samoubojstvo. Ali moguće je da takve web-stranice i *chat rooms* mogu utjecati na ranjive ljude."

Očito, mnogi se ljudi ubijaju a da nikada nisu utipkali ni jednu riječ u Google. Loša je strana da postoji sve veći broj ljudi koji se sada služe Internetom kako bi izrazili očaj i bijedu, a iz toga se formiraju društveni odnosi – neki rezultiraju smrću, a neki ne. Možda nije iznenađujuće da, uz mrežu koja svima nama omogućava trenutni pristup bilo kome diljem svijeta, ljudi tragaju za istomišljenicima. Znaš li točno što svi tvoji prijatelji rade na Internetu?

S engleskoga prevela Suzana Kovačević.
Pod naslovom *The Suicide Club* objavljeno u časopisu
Arena, rujan, 2005.

McDonald's za samoubojstvo

Izbor postova s internetske *news*-grupe namijenjene potencijalnim samoubojicama u kojima oni iznose svoja iskustva i daju savjete

To: lemminglounge
From: boboroshi/CoE

Fantazije o životu nakon smrti (o božanskome sudu, na primjer) implantati su stvoreni kako bi spriječili da živimo izvan društvene kontrole. Nema dokaza da takav život stvarno postoji. Te fantazije vidljivo utječu na ljudsko ponašanje (uglavnom iracionalno), a može im se suprotstaviti učinkovitim hipnotičkim tehnikama, ili dovoljno dugim usredotočenjem na suprotne slike, ili suprotne indoktrinacijske koncepte.

Naglo "postajanje" ateistom ili znanstvenikom-materijalistom, proučavanje popularnih izraza te kulture, skepticizam, ili tome slično, može imati strahovito oslobađajuće posljedice. Možemo čak reći da smo, oslobodivši se svog tog sranja represivnog religijskog režima, danas opremljeni za suočavanje sa životom za nekoliko slijedećih godina (u nadi da je to u službi ne-ljudskih vrsta ili barem nas samih) bez svog tog Sranja o krivnji.

Također je korisno i namjerno fantaziranje o drukčijim prizorima od Strašnog Suda, čije postojanje potiču fanatici. Ja sam, na primjer, zamišljao da me odvođe sjene kao u filmu *Duh* (ali bez one orfičke, judeokršćanske strave), da me nose na svojim ramenima u užitak i zabavu, dolje u Maternicu Podzemlja kao Princa Demona, okrunjenog pobjednika, Junaka Zemlje. To je sadržavalo strahovito oslobađajuću protutežu idiotizmu Crnog Vraga i Njegovoj Kazni koju su Robovi Zapadne Knjige stvorili u svojim osjetljivim umovima i ovjekovječili kao ideju u srži egzistencijalne tjeskobe.

Jednako bih tako mogao prihvatiti da se moram opredijeliti za Boga Tostera ili Leminga (evo me stižem, spreman ili ne, o Bože zajedničkih samoubojstava! Hura!!)

To: private email
Subject: Prepreke samoubojstvu
From: boboroshi/CoE

Jedna od najstrašnijih prepreka samoubojstvu je želja da nastavimo živjeti. To bi uključivalo povezanost s bližnjima, aktivnosti, mjesta i/ili razonode (po svojoj prilici neki ljudi imaju vrlo čudne ideje, poput one o "životu poslije smrti") zbog kojih ne želimo umrijeti. Mislim da su ljubavnici, djeca, seks i priroda najčešći oblici povezanosti koji ljude odvrćaju od prekida svojeg života.

Ljubavnike je sve teže zadržati u doba stalnog svrstavanja u kategorije i straha od bolesti. Djecu će možda imati samo parovi s posebnim dopuštenjem. A priroda će ako, prije ili poslije, ne poduzmemo mjere koje će joj donijeti oslobođenje, uglavnom biti nedostupna ili potpuno uništena.

Bez tih čimbenika, mislim da će život postati sumoran i, osim fantazija medijske zabave i oglašivača koji nadziru one koji ih gledaju, dovoljno besmislen da će mnogo više ljudi biti nadahnuto da prekine svoje živote. Oni koji imaju kapital pokušat će, naravno, druge planete pretvoriti u Zemlju i iznova stvoriti prikladan Raj kakav smo donedavno imali.

Ljudi će vrlo ležerno prihvaćati samoubojstvo. Postojat će tv-reklame za lance centara pomoći-samo-

ubojicama ("McDonald's za samoubojstvo". A tu su zatim i ti granični "protusucidalni kultovi"...))

No što je s kultovima senzualističke smrti? Vidite, to je ono čega bih ja, uključen u čudnu Crkvu eutanazije, želio vidjeti što više: složno žrtvovanje ljudi, nekrofiliju, nečovječnost, kanibalizam, možda kombiniranje svih tih stvari u religijski ritual (može biti čak i kršćanski).

To: alt.suicide.holiday
From: hermotimus

Otići ću u motel kada odlučim otići. Prepustit ću osoblju motela i policiji da pronađe tijelo, počisti itd. i da obavijesti moju obitelj.

Jedina mana je što mislim da će samoubojstvo na polujavnom mjestu poput motela vjerojatnije završiti kao novinski članak, što bi obitelj moglo dovesti u nepriliku.

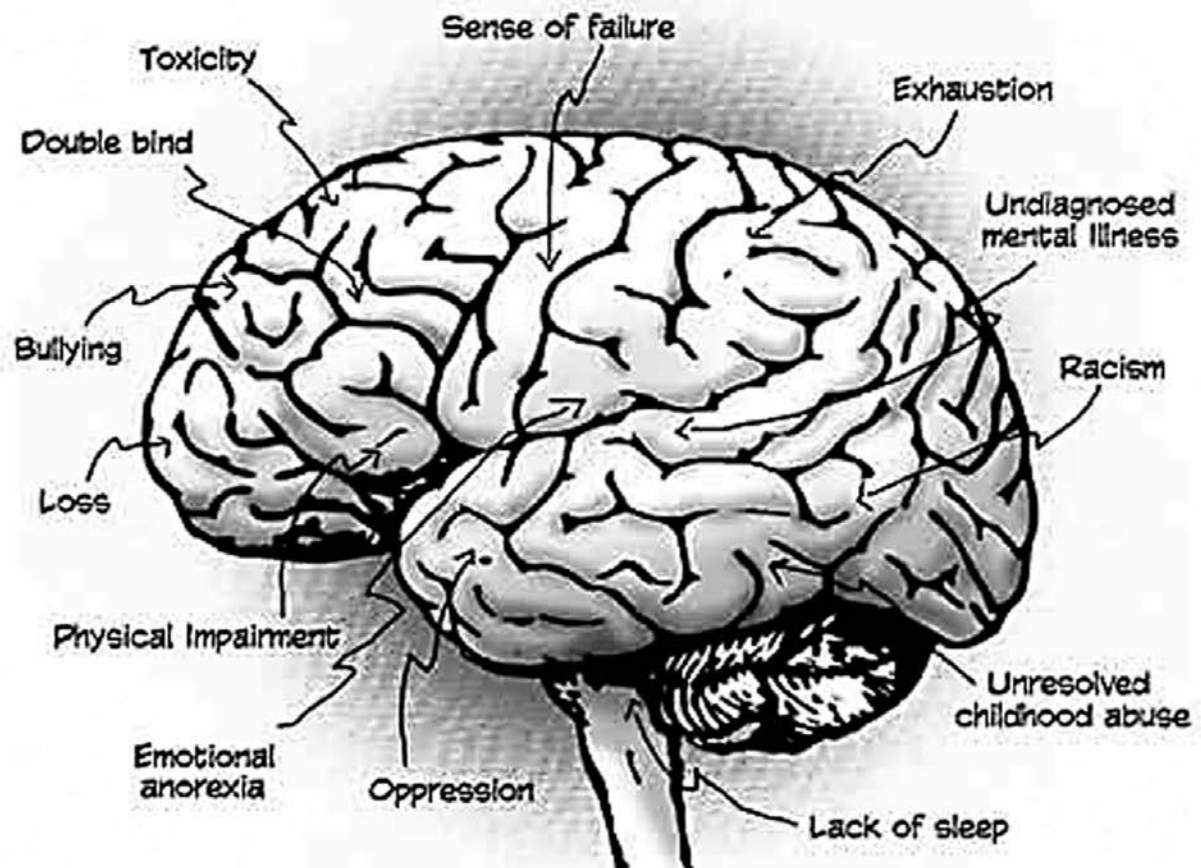
Dakle, zašto ne otići u neki motel koji je jako, jako daleko? Planirao sam otići barem u susjedni okrug, 50-60 kilometara dalje, tako da se to vjerojatno ne bi pojavilo u lokalnim vijestima. Ako doista čvrsto želim držati se podalje od novinskih naslova, pretpostavljam da bih trebao planirati to napraviti 18. kolovoza, dan nakon što Clinton objavi iscrpan izvještaj o svojim slučajevima felacija.

To: alt.suicide.methods
From: canaria
Subject: Re: Molim kritiku moje metode

Veliki plan samoubojstva u stranoj zemlji istovjetan je mojemu sadašnjem planu. I ako umreš u stranoj zemlji, bez ničega što bi moglo potvrditi tvoj identitet, poput putovnice, tada će vlasti u toj zemlji biti vrlo zbunjene u vezi s time odakle dolaziš ili čak tko si – pod pretpostavkom da uopće pronađu tvoje tijelo. I zašto ne bi pronašao nekoga bliskog tko će povremeno slati unaprijed napisana pisma tvome ocu, tako da ne bude povrijeđen.

Također je korisno i namjerno fantaziranje o drukčijim prizorima od Strašnog Suda, čije postojanje potiču fanatici. Ja sam, na primjer, zamišljao da me odvođe sjene kao u filmu *Duh* (ali bez one orfičke, judeokršćanske strave), da me nose na svojim ramenima u užitak i zabavu, dolje u Maternicu Podzemlja kao Princa Demona, okrunjenog pobjednika, Junaka Zemlje. To je sadržavalo strahovito oslobađajuću protutežu idiotizmu Crnog Vraga i Njegovoj Kazni koju su Robovi Zapadne Knjige stvorili u svojim osjetljivim umovima i ovjekovječili kao ideju u srži egzistencijalne tjeskobe

SUICIDE NOTES

glazba

Idealizirani umjetnik u nimalo idealnom svijetu

Trpimir Matasović

Gotovo idolatrijski odnos koji su autori imali prema objektu svoje žudnje nije, srećom, kao što bi se možda očekivalo, rezultirao doslovnim, hagiografskom predstavom

Boris Papandopulo, Nedjeljko Fabrio, Ljiljana Gvozdenović: *Maestro*. Hrvatsko narodno kazalište, Zagreb, 28. ožujka 2006.

Z biti cijeli život nekog pojedinca u jednu kazališnu večer svakako je ambiciozan i riskantan potez, koliko god konkretan život eventualno obilovao drama-

turški zahvalnim situacijama. No, ako je riječ o Borisu Papandopulu, teško da je materijal osobito intrigantan, barem kad je biografija u pitanju. Jest, bilo je tu, recimo, kratkotrajne vožnje kamiona nakon Drugog svjetskog rata, kao posljedice javnog umjetničkog djelovanja u vrijeme NDH, ali ostatak je priče prilično neproblematičan. Dugovječni je skladatelj, naime, mirno godinama i komponirao i dirigirao, uglavnom bez većih potresa ili mijena na privatnom ili profesionalnom planu. To, međutim, niti koreografkinju Ljiljanu Gvozdenović, niti libretista Nedjeljka Fabriju nije spriječilo u nakani da u baletnoj formi na daske HNK postave svoje viđenje Papandopulova lika i djela, zamišljeno pod naslovom *Maestro*. Gotovo idolatrijski odnos koji su autori imali prema objektu svoje žudnje nije, srećom, kao što bi se možda očekivalo, rezultirao doslovnim, hagiografskom predstavom.

Vagnerijanska vizija

Umjesto toga, izabran je pristup u kojem se kroz Papandopula razmatra općenita tema idealiziranog umjetnika u nimalo idealnom svijetu. Fabrio je, pak, ta razmatranja smjestio u širi kontekst promišljanja društveno-političkih mijena dvadesetog stoljeća, koje su svog traga, naravno, ostavila i u životu Borisa Papandopula. Libretistova je vizija pritom gotovo vagnerijanska, obilježena brojnim mitološkim elementima, zbog kojih se stvara dojam da su i umjetnik i svijet u kojem živi tek igralište bogova. U ovom slučaju, to su s jedne strane boginja Geja, kao *magna mater*, a s druge bog strave Fob, *spiritus movens* gotovo svih zbivanja. No, kao protutežu Fobovim negativnim silnicama Fabrio uvodi i likove triju muza, čije prvo spuštanje na pozornicu neodoljivo podsjeća na prvi prizor Wagnerova *Rajminog zlata*.

Za predstavu u cjelini pokazalo se, međutim, posebno učinkovitim paralelno, Fabriju ne toliko kontrastno, koliko komplementarno čitanje predloška koje je ponudila Ljiljana Gvozdenović. Ona, naime, ne stavlja, poput Fabrija, težište na tri *eksplozije*. Tako su fašistička *crna* i komunistička *crvena eksplozija* donesene kao pomalo ironični ansambl prizori, posebice u prikazu socijalističkog sleta, dok je ona zaključna, *plava*, prikazana kao mirno potonuće. Jer, koreografkinjina su uporišta negdje drugdje, ponajprije u komornim prizorima. Središnje mjesto njene vizije tako zauzima najprije *Maestrov pas de deux* s Euterpom, a potom njemu kontrastan sraz *Maestra* i Foba.

Troje junaka

Ljiljana Gvozdenović, osim toga, odlično osjeća Papandopulovu glazbu, odgovarajući na njegov neoklasicizam

istovrsnim koreografskim stilom. Pritom se ne opterećuje krutim, o glazbi potpuno ovisnim pokretom, nego ponajprije promatra i reagira na širi dramaturški plan svake izabrane Papandopulove partiture. Pomalo paradoksalno, u tom smislu možda je i najuspjeliji dio *Maestra* njena koreografija skladbe *Hommage à Bach*, jedini dio ovog baleta koji je izdvojen iz narativne linije, te predstavlja odgovor na Papandopulovu apsolutnu glazbu apstraktnom, nenarativnom koreografijom.

U scenskom smislu, cijela predstava počiva na troje ljudi. To je ponajprije Anton Bogov u naslovnoj ulozi, koji je, između ostalog, odlično prikazao sve mijene od nestašnog dječarca do ozbiljnog, odraslog umjetnika. Uz njega, ravnopravan mu je partner i George Stanciu kao Fob, koji je ovom prilikom potvrdio kako mu romantični ljubavnici nisu jedina domena, nego da, naprotiv, jednako uvjerljivo može prikazati i demonske likove. Naposljetku, treća je junakinja ove predstave kostimografkinja Dženisa Pecotić, koja je najzaslužnija za visoko poetizirani vizualni identitet predstave.

Sve u svemu, HNK-ov *Maestro* nije samo protokolarni doprinos obilježavanju stogodišnjice rođenja Borisa Papandopula, nego i odlična plesna predstava *per se*. A kao takva, ona služi na čast ne samo skladatelju kojim se bavi nego i cijelom ansamblu u kojem je stvorena. ■

Blještavilo i analitičnost

Trpimir Matasović

Tugan Sohijev se ne zadržava samo na prezentaciji efektnog orkestralnog kolorizma. Jer, kad je već privukao publiku, on joj ipak želi pružiti i nešto više od puke glazbene slikovnice

Koncert Nacionalnog orkestra iz Toulousea. Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog, Zagreb, 24. ožujka 2006.

Gostovanja značajnih europskih orkestra nisu na pozornici dvorane Lisinski nikakva novost, pri čemu nisu neuobičajeni ni programi bez solista, sastavljeni od skladbi koje iziskuju iznimnu količinu sviračkog virtuoiziteta cijelog ansambla. No, da se izaberu partiture koje će širu javnost asociirati prven-

stveno na filmove, i to one animirane, već je ponešto osebujna pojava. Naravno, iza svih djela koja je na ovom zagrebačkom gostovanju predstavio Nacionalni orkestar iz Toulousea stoje imena velikih skladatelja: Paula Dukasa, Igora Stravinskog i Nikolaja Rimski-Korsakova. No, prosječnog će slušatelja *Čarobnjakov učenik* i *Zar ptica* odmah podsjetiti na čuvenu Disneyjevu *Fantaziju*, a početak *Šeherezade* na pojavu Gargamela u *Štrumpfovima*.

Ipak, ruskog je dirigenta Tugana Sohijeva, koji je predvodio francuski orkestar, vodila u osnovi ista misao kao i Walta Disneyja. Naime, dok je Disney, uz pomoć maga orkestralnog blještavila Leopolda Stokovskog, vodila ideja oslikavanja klasika simfonijske literature, Sohijev je obrnuo proces, te u mašti slušatelja već postojećim slikama pridodao i zvuk. Postupak je to koji ide "na prvu loptu", i posve se uklapa u današnji trend gotovo već pomalo očajničkog pokušaj privlačenja publike u koncertne dvorane pod svaku cijenu.

Senzibiliziranost za orkestralni kolorit

Sohijev se, međutim, ne zadržava samo na prezentaciji efektnog orkestralnog kolorizma. Jer, kad je već privukao publiku, on joj ipak želi pružiti i nešto više od puke glazbene slikovnice. U tom smislu, njegove interpretacije predstavljaju sretan kompromis između dva danas najčešća, međusobno suprotna, pa i naizgled nespojiva dirigentska pristupa. Prvi od njih, koji kod nas zastupa, recimo, Vjekoslav Šutej, usredotočuje se na zvukovno blještavilo i efekt, bez dubljeg zalaženja u glazbenu supstancu izabranih djela. Na drugom su polu dirigenti poput, na primjer, Aleksandra Kalajdžića, koji svakoj partituri prilaze analitički, čak i pod cijenu manje atraktivnosti za šire slušateljstvo.

U svojoj uspješno realiziranoj sintezi tih pristupa, Tugan Sohijev imao je odlične partnere u glazbenicima Nacionalnog orkestra iz Toulousea. Riječ je o jednom od dva najbolja francuska orkestra, koji je u vrijeme kad ga je vodio Michel Plasson ugled stekao ponajprije svojim izvedbama impresionističkog repertoara. Iz toga proizlazi visok stupanj senzibiliziranosti za profinjeno nijansiranje u

djelima temeljenima primarno na orkestralnom koloritu, što je Sohijev, kao Plassonov nasljednik na šefovskom mjestu u Toulouseu, itekako znao i prepoznati i iskoristiti. Pritom, međutim, interpretacijama redovito pridodaje i osobni pečat, pa ga tako, recimo, u suiti iz Stravinskijeve *Zar ptice* ne zanima toliko revolucionarnost skladateljeve ritamske strukture, koliko majstorsko poigravanje mladog autora najrazličitijim instrumentacijskim finesama.

Dekonstrukcija velike zavodnice

Upravo kroz takvo čitanje, Sohijev je podcrtao i Stravinskijeve povezanost s njegovim učiteljem Korsakovom, koji je na ovom koncertu bio predstavljen svojom antologijskom *Šeherezadom*. Ni tu se Sohijev nije zadovoljio pukim forsira-

njem orkestracijskih efekata, kojima ova partitura obiluje. Najjasnije se to očitovalo u violinskim solima, koja simboliziraju naslovnu junakinju. Sohijev ih, naime, ne promatra samo kao puke varijacije osnovnog motiva, nego kao njegovu dekonstrukciju. Zavodnica s početka skladbe postupno je sve umornija, a njezin pretposljednji nastup umjesto umilnog postaje gotovo ciničan. Na samom koncu, pak, kao da prepoznajemo sretan ishod *Tisuću i jedne noći* – svjesna svoje konačne pobjede, Šeherezada, inkarnirana u violini koncerta majstora Malcolmja Stewarta, kao da je napokon odahnula što joj život više ne ovisi o njezinim pričama.

Koncert, međutim, nije koncertom Korsakovljeve partiture bio zaključen, s obzirom na to da je publika iznudila i dva sretno odabrana dodatka. Tugan Sohijev u tom je trenutku bio svjestan da je slušateljstvo već osvojio, pa nije više bilo potrebe za prepoznatljivim "hitovima", te je stoga posegnuo za dvama manje poznatim brojevima iz Musorgskijeve *Soročinskog sajma* i Korsakovljeve *Snjeguljice*. Možda se tako u konačnici nakupilo i previše ruske glazbe za koncert jednog francuskog orkestra. No, u takvim izvedbama, teško da je to ikoga moglo ozbiljnije zasmetati. ■

Prosvjetljujući kazališni čin

Trpimir Matasović

Janežičev Mozart nije, poput onog Shafferovog i Formanovog, genijalan, ali lakomislen dječarac, koji, odbijajući odrasti, s lakoćom piše sve samo ne "laku", a pogotovo ne jednostavnu glazbu. Režiser odbija i ideju o Antoniju Salieriju kao Mozartovom ubojici, a ni skladateljevu suprugu Constanze ne vidi tek kao nevažnu ženu u sjeni velikog umjetnika

Peter Shaffer, Amadeus, Hrvatsko narodno kazalište Ivana pl. Zajca, Rijeka, 17. ožujka 2006.

Svaka kulturna institucija koja imalo drži do sebe ove godine na ovaj ili onaj način želi obilježiti 250. godišnjicu rođenja Wolfganga Amadeusa Mozarta. Očekivalo bi se da će četiri nacionalne kazališne kuće, koje u svom sastavu imaju i operne ansamble, tom prigodom uprizoriti barem jedno njegovo glazbeno-scensko djelo, što su kuće u Zagrebu, Splitu i Osijeku ili već učinile ili barem namjeravaju učiniti. No, riječki je HNK Ivana pl. Zajca poseban slučaj. Naime, uvijek na smione repertoarne odluke spremna intendantica Mani Gotovac, vjerojatno i svjesna (ne)mogućnosti svog opernog ansambla, odlučila je da se u njenom kazalištu počast Mozartu iskaže ne glazbenom, nego dramskom predstavom. Izbor *Amadeusa* britanskog dramatičara Petera Shaffera bio je pritom posve logičan, te, u krajnjoj liniji, sračunat na privlačenje publike, koja, ako već ne poznaje Shafferovu dramu, sigurno poznaje prema njoj snimljeni istoimeni kulturni film Miloša Formana. No, Mani Gotovac ne bi bila kazališni mag kakav jest da istovremeno nije osigurala da predstava

bude puno više od prepisivanja vestendovske uspješnice i još uspješnijeg hollywoodskog uratka. A znala je ona dobro i tko je idealna osoba za preuzimanje tog nimalo jednostavnog zadatka – slovenski režiser Tomi Janežič.

Kompleksni protagonisti

Janežič, naravno, odlično poznaje i dramski i filmski predložak, a svoje je čitanje *Amadeusa* složio oko vješto posloženog kombiniranja tekstova i situacija i iz drame i iz scenarija. Njemu su, međutim, jednako dobro poznate manjkavosti obje verzije Shafferovog rada. Janežiča, naime, ne zanimaju osobito niti vodviljski elementi drame, niti površne simplifikacije scenarija; posebice ga, pak, ne zanimaju biografski falsifikati kojima i jedan i drugi obiluju, a koji su itekako doprinijeli perpetuiranju nekih djelomično ili posve neutemeljenih mitova o Mozartu, koji su, ako već ne u znanstvenoj, onda barem u popularnoj kulturi još itekako živi. Janežičev Mozart nije, poput onog Shafferovog i Formanovog, genijalan, ali lakomislen dječarac, koji, odbijajući odrasti, s lakoćom piše sve samo ne "laku", a pogotovo ne jednostavnu glazbu. Režiser odbija i ideju o Antoniju Salieriju kao Mozartovom ubojici, a ni skladateljevu suprugu Constanze ne vidi tek kao nevažnu ženu u sjeni velikog umjetnika.

Trokut Mozart-Salieri-Constanze jest, doduše, okosnica drame i u Janežičevom čitanju, no, svaki pojedinac u tom trokutu prikazan je drukčije nego u predlošku, iz čega proizlazi i bitno različit (i, što je još važnije, dublji) pristup čitanju njihovih odnosa. Naslovni junak, u odličnoj interpretaciji Alena Liverića, kompleksan je i unutar sebe naizgled proturječan lik, zaokupljen podjednako svojom uzvišenom glazbom (čije je vrijedosti itekako svjestan), kao i odnosima prema pojedincima, ali i čitavim društvenim kontekstom oko sebe. Njegove su riječi i postupci čas duboki i ozbiljni, čas iznenađujuće površni i bahati – upravo onakvi kakvima ih prikazuju i Mozartovi suvremenici. Antonio Salieri (Žarko Radić) jednako je višeznačan – čas udivljeni kolega, čas prepredeni (premda prozirni) spletkar, a

a cijelo vrijeme umjetnik rastrgan između izvanjskog uspjeha i svijesti o inferiornosti svoje glazbe u odnosu na onu Mozartovu. Naposljetku, posredstvom maestralne izvedbe Darije Lorenči, Tomi Janežič od Constanze Weber/Mozart tvori nadasve kompleksan lik, osobu koja na zemlji stoji puno čvršće od svog supruga i njegovog suparnika, osobu čiji su lomovi uzrokovani ponajviše realnim sagledavanjem svih prednosti i mana dijeljenja života s umjetnikom čiji svijet rijetko ima dodira s realnošću.

Uz troje protagonista, predstavom prolazi i čitav niz sporednih, dramaturški nešto slabije razrađenih likova. Damir Orlić kongenijalno se uživio u Janežičevo karikaturno čitanje Josipa II., kroz koje je predstava povremeno dobivala lakši opušteniji ton, ali kojim je, istovremeno, dodatno potrtana ozbiljnost drame troje protagonista. Korektan je bio doprinos Zdenka Botića u dramaturški nažalost ne osobito razrađenoj ulozi Mozartovog oca Leopolda, a isto vrijedi i za Andreju Blagojević i Alexa Đakovića u možda ne nužno potrebnim ulogama "povjetaraca" koji donose vijesti, ogovaranja i glasine. Pojavljivanje je, pak, Antonele Malis Hodžić u ulozi Catherine Cavalieri bilo potpuno promašeno, kako zbog skromnih glumačkih kapaciteta ove pjevačice, kako i zbog u realizaciji nespretno izvedene ideje da dotična svoje replike pjeva kao operne recitative. (Usput budi rečeno, ti recitativi, koje je skladala Isidora Žebeljan, nisu stilski bili previše bliski Mozartovoj glazbi, premda je to, čini se, bila namjera skladateljice.)

Pjevači bez scenske podrške

Već ionako kompleksna struktura Janežičeve predstave dodatno je zakomplicirana umetanjem niza glazbenih brojeva, čiji izbor također potpisuje Isidora Žebeljan. Neki su potezi pritom bili vrlo nadahnuo promišljeni, poput obrtanja kronološkog slijeda nastanka pojedinih skladbi (koji se tijekom predstave više-manje dosljedno poštuju) na samom početku i koncu predstave. Tako izvedba počinje jednim od posljednjih Mozartovih djela, uvertirom *Čarobnoj fruli*, a završava stavkom *Laudate Dominum* iz skladbe *Vesperae solenne de confessoro*, nastale još u Salzburgu, prije skladateljevog trajnog boravka u Beču, koje se prati u predstavi. Još je učinkovitije bilo uvrštavanje polaganog stavka *Glavovirskog koncerta u A-duru*, koji, bez obzira na dramaturški zastoj koji uzrokuje, svojim proromantičarskim sjetnim ugođajem kao da daje boju čitavoj predstavi.

Međutim, neke druge glazbene odluke nisu bile ni približno toliko uspjele. Primjerice, jasno je da se odabirom *Adagia iz Adagia i fuge u c-molu* htjelo naglasiti Mozartovu "avangardnu" stranu, no opetovanim ponavljanjem ove glazbe u iskasapljenom obliku, s "odrezanim" početkom i krajem, Mozartu se nanijelo više štete nego koristi. Problematično je i povjeravanje dionica završnog solističkog ansambla *Figarovog pira* čitavom zboru, koje se, k tome, pojavljuje na mjestu na kojem bi balet trebao konačno (nakon *nijeme* izvedbe) otplesati broj iz trećeg čina te opere. Naravno da je hvalevrijedna ideja pokušati se odmaknuti od izbora glazbe za kojom je posegnuo Shafferov i Formanov suradnik Neville Marriner, no, to ipak nije trebalo činiti ondje gdje bi se takvom promjenom narušila logika glazbeno-scenskih zbivanja.

Općenito uzetvi, izvedba je Mozartove glazbe najslabiji segment

I nakon kazališne iluzije ostaje se u vječnost širiti glazba Mozarta-skladatelja, koja svojom veličinom nadvisuje sve slabosti Mozarta-čovjeka i ljudi iz njegove okoline

riječkog *Amadeusa*. Jer, niti je Nada Matošević dirigentica senzibilizirana za tu vrst glazbe, niti su joj zbor i orkestar riječkog HNK dorasli. Doduše, bilo je i vrlo vrijednih pojedinačnih doprinosa, posebice od pijanista Vladimira Babina i sopranistice Ingrid Haller, no u većini je slučajeva scensko zbivanje zastajalo za vrijeme glazbenih brojeva, koji su uglavnom izvedeni tako da se pjevače smjesti na rampu (ili u lože), te ih se prepusti sebi samima, bez ikakve druge scenske i dramaturške podrške. Razlozi uvrštavanja baletne komponente nisu osobito jasni, a korektna, ali o plesnim obrascima Mozartovog doba neosvjestena koreografija Dinka Bogdanića (uz iznimku već spomenutog broja iz *Figarovog pira*) djelovala je u predstavi poput stranog i suvišnog tijela.

Ekspozicija i provedba

Ipak, uza sve te primjedbe (i još pokoju ovdje neizrečenu), Janežičev je *Amadeus* uistinu poseban kazališni čin, koji se tijekom svog gotovo četverosatnog trajanja razvija poput svojevrsnog posvećenog i prosvjetljujućeg rituala. Uloga pojedinih elemenata pritom se rasvjetljuje tek naknadno. U tom smislu, prvi se dio dvodjelne predstave može činiti i predugim i heterogenim. No, on je, zapravo, tek opsežna ekspozicija u provedbu koja se odvija u drugom dijelu, u kojem se sve što se isprva činilo disparantnim (a ponegdje i suvišnim) sjedinjuje u jedinstveno dramsko pletivo. Nije to više niz epizoda u kojima su likovi tek skicirani, nego kompleksno isprepletanje posve profiliranih osobnosti, koje više nisu plošne, nego plastične u svojoj duboko ljudskoj višeslojnosti. Lomovi koje doživljavaju i Mozart i Salieri i Constanze nisu kod Janežiča tek dramaturški atraktivni trenuci – oni su istinski potresni, a likovi od krvi i mesa u svojoj dramu uvlače svakog gledatelja.

Završno prosvjetljenje (i doslovno i preneseno), u kojem se, uz zvuke Mozartovog *Laudate Dominum* pozornica razgrađuje, a na nju stupaju svi protagonisti može se učiniti jeftinom i već toliko puta iskušanom kazališnom doskočicom. No, njeno je značenje u ovoj predstavi višestruko. Ono, doduše, naznačuje da je sve prethodno viđeno bila kazališna iluzija. No, i nakon te iluzije ostaje se u vječnost širiti glazba Mozarta-skladatelja, koja svojom veličinom nadvisuje sve slabosti Mozarta-čovjeka i ljudi iz njegove okoline. Zamisao je to koja, u krajnjoj liniji, nije daleko od završnih moraliteta triju opera koje je Mozart skladao na libreta Lorenza da Pontea (*Figarov pir*, *Don Giovanni* i *Così fan tutte*) – zamisao koja dubinom svog promišljanja odašilje daleko snažiju poruku i od Shafferove drame i Formanovog filma. ■

foto: Damir Hoyka

Oslobađanje (od) biografije

Iva Nerina Sibila

Iako postavljena kao jednostavna, ogoljena scenska vježba, autor uspijeva i ovdje zadržati pozornost preciznim balansiranjem vremena, dinamičnim izmjenama i suptilnom duhovitošću

Uz predstave *START. prema istinitoj priči* i *Out of Function* Marta Kangra, u sklopu projekta *PROTOKOL* u organizaciji CDU-a, u suradnji s Kulturnom Promjene Studentskog centra u Zagrebu, 17. i 18. ožujka Teatar &TD

Hence, "presence" and "body" trigger additional disturbances in the critical and artistic fields: incrementing agitation, instability and divergence.
André Lepecki

V eć sami nazivi predstava *START. Prema istinitoj priči* i *Mart on stage* (koju, na žalost, nismo vidjeli u sklopu CDU-ova Protokola) upućuju na to da je materijal kojim Mart Kangro, estonski autor i izvođač gradi svoje predstave – biografija. Isječke vlastita iskustva postavlja na scenu u obliku tjelesnih akcija, snimljenog dokumentarnog materijala, pričavanja i igranja, a kako je ta biografija vezana uz ples, njegove predstave pripadaju trenutačno vrlo prisutnom podžanru plesnih predstava koje se bave pitanjima izvedenja i izvedbe, strukturirane koreografije nasuprot spontane reakcije, semantike i strukture plesnog izraza... Ovakve predstave uvelike su zaslužne za redefiniranje plesne u intelektualnu praksu koja pomiruje filozofski i tjelesni izraz, točnije sposobna je artikulirati nova teorijska, estetska i komunikacijska područja. Prema sad već povijesnom Manifestu za europsku izvedbenu politiku te *prakse se mogu nazivati: "izvedbena umjetnost", "žirva umjetnost", "happening", "tjelesna umjetnost", "savremeni ples/kazalište", "eksperimentalni ples", "novi ples", "multimedijalna izvedba", "izvedba na specifičnoj lokaciji", "tjelesna instalacija", "laboratorij", "konceptualan ples", "nezavisni ples", "postkolonijalni ples/izvedba", "ples ceste", "urbani ples", "plesno kazalište", "plesna izvedba"* – da navedemo samo neke (usp. <http://www.meeting-one.info/manifesto.htm>)

No solo predstava *START. Prema istinitoj priči* zahtijeva precizniji, manje naseljen termin od bilo kojeg gore navedenog, koji bi ujedno mogao pomoći u analizi ove vrlo zanimljive i inovativne predstave.

Slide-show

Mart Kangro, iako vrstan plesač (od 1996. do 2001. bio je član baleta Estonske Nacionalne Opere), kao autor odustaje od izmaštanih tjelesnih ideja (ili koreografinog fluida plesa), pa na scenu postavlja svojevrsni *slide-show* svojih stvarnih doživljaja. No kako je *START.* organiziran zavidnom intelektualnom disciplinom, a izveden preciznim balansiranjem duhovitosti, eksplozije i tišine, Mart Kangro ni u jednom trenutku ne upada u samodopadnost ili samoizlaganje. Poštujući okvire kazališne predstave i vrlo se dobro snalazeći unutar njih, a koristeći dijelove života kao *ready-madeove* koje kolažira u jasan dramaturški luk, Kangro nam predstavlja svojevrsni *dance faction*.

Dear Mart, Here is some information that you might find helpful in planning your visit to Ohio Northern University. Ohio Northern is located in the middle of farm country in West Central Ohio. The town Ada is about 5,000 people and the university community numbers around 2,900. A small, private, liberal arts school, sponsored by the Methodist Church in a small town. We have a very nice performing arts centre with a really fine technical staff. Ovaj citat u info letku stoji u nastavku naziva *START. Based on a true story*, a uvod je u atmosferu predstave u kojoj se Mart Kangro intenzivnim pogledom plesača koji je u potrazi za definiranjem vlastite pozicije unutar (plesnog) svijeta pokušava snaći u simpatičnom ozračju Ohio Universitya u kojem se ples, očito, doživljava na potpuno drukčiji način.

Radno svjetlo, radni fokus

U *START.u* (kao i u *Out of Function*), publika je smještena na scenu, vrlo blizu izvođačima. Svijetlo je radno i gasi se samo za potrebe video projekcije koja se odvija preko cijelog zida. Izvođač je odjeven u široke, lagano iznošene hlače, sportsku majicu i tenisice. Od samog naslova preko kostima i svih izvođačkih i autorskih strategija jasno je da razlike između života i kazališnog materijala nema, kao nema ni razlike između života i izvedbe. Stvari se odvijaju neposredno. *START.* počinje serijom tjelesnih akcija, trčanjem, klizanjem po podu, naglim nagibima tijela, zamasima ruku. *Soundscape* čini škripanje tenisica, disanje, zvuk tijela na podu. Tako poslagane akcije, tek uvjetno rečeno koreografija, uvod su u tjelesnu zbilju autora, ili kinetičko-energetski ID.

U sljedećoj slici Mart Kangro donosi malu klupicu s rekvizitima i igra svima dobro poznatu avionsku *koreografiju* u kojoj *flight attendants* demonstriraju upotrebu sigurnosnih pojasa, izlaza u nuždi, pojaseva za spašavanje, maski za kisik. To izvodi uz reprodukciju originalnog dvojezičnog teksta koji počinje s *Welcome to Estonian airlines...* Zatim se gase svijetla i pratimo bešumni dokumentarni videozapis jedne plesne probe u kome koreograf, vrlo ozbiljno demonstrira neku, potpuno besmisleno plesnu sekvencu.

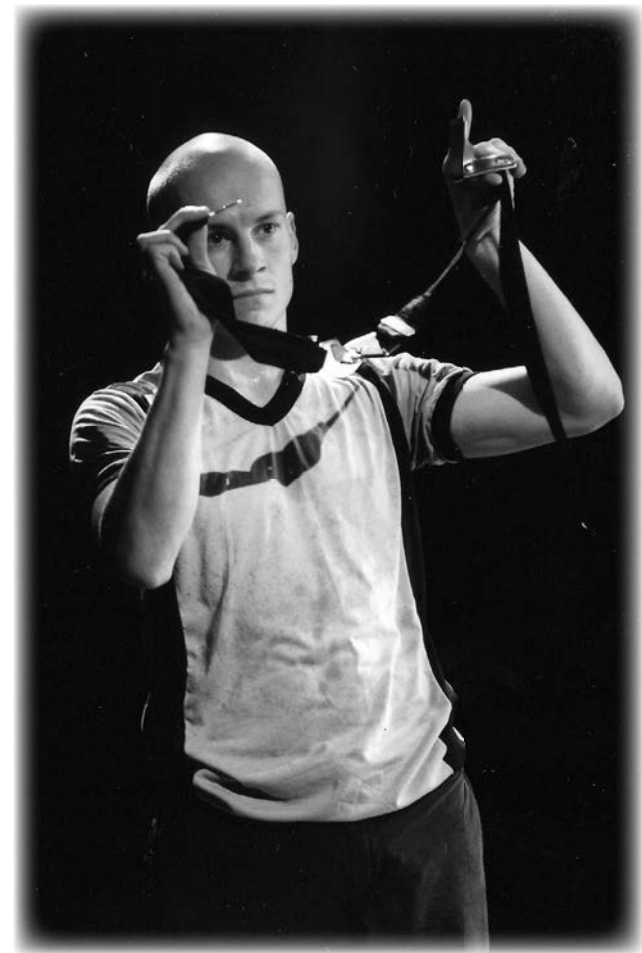
Potom, sjedeći na sredini scene, Mart Kangro igra situaciju u kojoj odgovara na pitanja nevidljivih suplesača. Iako pitanja ne čujemo, Mart pomno sluša, klima glavom i daje vremena sugovornicima za reakciju... Strpljivo odgovara *nije dio Rusije... nalazi se u Evropi... blizu Švedske... znate li Švedsku? Norvešku? ples se kaže tanz, da tanz...* Tehnikom gotovo filmskog reza, tek s povremenim kratkim tjelesnim akcijama kao što je klizanje u krug u fetus poziciji ili ležanje na podu koje ukazuje na emocionalni *background* onoga što se zbiva, prelazi u niz sljedećih situacija: ponovo gledanje plesnog treninga u kome plesači usavršavaju jednostavni skok i snimku gospode, pretpostavljam administratorice škole, koja čita upitnik motivacije budućim studentima.

Uvlačenje "unutra"

U nastavku predstave Mart Kangro izvodi koreografinu ritmičnu i dinamičnu sekvencu, a potom leđima okrenut publici igra situaciju podučavanja te sekvence plesačima. Kao i sve ostale situacije, izvodi u *real-timeu*, neprestano brojeći kako bi održao tempo i ritam, s preciznim komentarima i ispravkama nevidljivim plesačima koji ulaze u prostor, te ponovnim raščlanjivanjem pokreta. Završna i najdulja situacija ponovo je prenesena iz plesčkog ili izvođačkog treninga, a sastoji se od *tjelesne igre* u kojoj se plesači polako kreću po prostoru, ubrzavajući do trčanja i zatim polako usporavajući do potpunog mira. Tijekom trčanja Mart neprestano upućuje polaznike njegove radionice da budu svjesni prostora oko sebe, da primaju informacije, da budu budni, da preuzimaju rizik... i na kraju da polako, sa svim novim informacijama koje su se dogodile u tijelu, dođu do točke mirovanja. Izvođači tu poprilično iscrpljujuću igru od početka do kraja, ponovo u *real-timeu* i s punom energijom, ali i duhovitim, kritičkim odmakom, potpuno nas uvjerava da se nalazimo u dvorani s ostalim plesačima. U toj završnoj igri postaje jasna i filozofija Kangrovo umjetničkog projekta, a gledajući njegovo otvoreno tijelo koje i u stanju potpunog mirovanja demonstrira stalnu spremnost na promjenu, na eksploziju i na iskustvo, postaje jasno zašto je Mart Kangro na najboljem putu da postane *darling* evropske plesne scene.

Prisutnost

Out of Functions nastavak je i istraživanje tema započelih u *START.u*. U info-letku koji je pratio izvedbu stoji: *Početno pitanje u predstavi 'Out of*

Functions... je "Koliko se možemo približiti biti neke radnje?" Troje izvođača prezentiraju događaje iz svojih biografija. Govorne i fizičke, te radnje su stavljene u nekronološki, slučajni red i odnose se na različite kontekste (politički, socijalni, osobni, itd.). Dok jedan izvođač nešto čini, drugi dvoje uvijek promatraju i stoje postrance. Takva jezgrovita struktura (jedan čini, dvoje gledaju, nekronološki događaji zadržava radnje uvijek u vremenu i prostoru izvedbe ("sad i ovdje"). Predstava zaista dosljedno prati navedenu strukturu. Izvođači (Kroot Juurak, Mart Kangro, Manuel Pelmus) izmjenjuju se kratkim govornim, pokretnim i plesnim sekvencama odgovarajući na razna pitanja koje sami čitaju iz malih papirića sakrivenim u džepovima hlača. Tako predstava počinje vraćanjem u djetinjstvo pjesmicom *Zvončići* i kreće redom – prvo sjećanje, prvi posao, pričavanje anegdota, rođendanskih čestitki... Izvodi se pod radnim svjetlom, izvođači su odjeveni u poznate tenisice, široke hlače i sportske majice, zvuka nema. Iako postavljena kao jednostavna, ogoljena scenska vježba, autor uspijeva i ovdje zadržati pažnju preciznim balansiranjem vremena, dinamičnim izmjenama i suptilnom duhovitošću. No najzanimljivije u ovom razdvajanju biografskih događaja od osoba i od stvarnog konteksta, odnosno dovođenja do stanja *neosobnog komentara* kako bi se *izbrisalo tragove njegova izvornog identiteta* jest pojava raspuklina između identiteta i pripadajućih osoba. Izvođači se, prema kraju izvedbe zaista odmiču od svojih biografija koje su *poštošene* kao izvedbeni materijal. Ono što ostaje je njihovo jednostavno prisustvo. U kratkoj završnoj sceni, u kojoj prestaju sve scenske igre predajući se tišini, ostaju samo pogledi kojim izvođači jedan drugoga naizmjenice promatraju. Time otvaraju mogućnost gledanja osobe *oslobođene* biografije ili jednostavno gledanja drugoga, a ne onoga na što smo se navikli da tog drugoga predstavljaju. ■

Tko od nas zasluřuje besmrtnost?

Dario Grgić

Mogućnost otoka ne doseže literarnu snagu smisaono puno zaokruženijih prvih dvaju Houellebecqovih romana; kao da mu je danas potrebno četiri puta više riječi nego prije, i sve se češće oslanja na pojedinačni udarac; kompozicijski ustroj paralelnih radnji iz suvremenosti i daleke, apokaliptične budućnosti ne liježe jedan na drugi, nego se naracije klonova doimlju kao prilično šupalj komentar. No Houellebecq je i nadalje autor koji vas može zapričati, što nije za podcijeniti

Michel Houellebecq, *Mogućnost otoka*, s francuskoga prevela Anja Jović, Litteris, Zagreb, 2005.

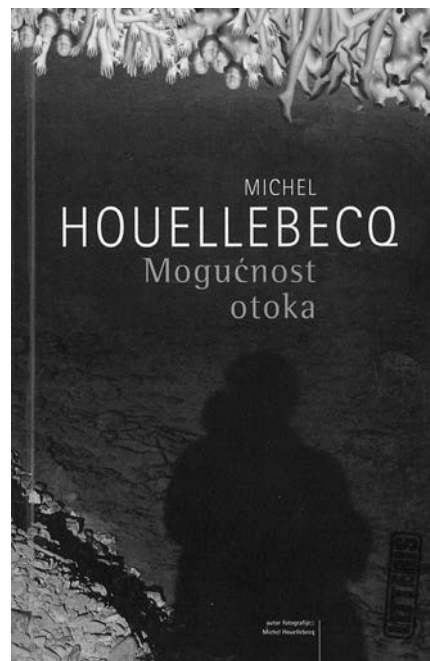
Prije pola godine Houellebecq je gostovao na jednom od brojnih francuskih televizijskih kanala, obilato pušeci, s čovjekovim najboljim prijateljem podno nogu. U jednom je trenutku ispalio kako ne voli Prousta jer iz njegova djela nije moguće izvesti nekakvu sljedeću književnost: centripetalna sila Proustova genija presnažna je i u najboljem slučaju možeš biti derivat, epigon. No zato voli Balzaca i njegovu "otvoreno djelo": kreni bilo kojom od brojnih aleja iz njegove *Ljudske komedije* i stići ćeš u današnji Pariz, jedino što se od tebe traži je da hodaš dovoljno dugo i dovoljno pomno. Balzac je bio pronicljiv promatrač i uspio je u svom vremenu vidjeti klice naših današnjih jada, a pisac kao zlohudi prorok jedina je od omiljenih maski što ih puk prisposobljuje spisateljskoj socijalnoj ulozi. Njegova brojnost kada je u slučaju Houellebecq zbilja nije mala: prvi tisak *Mogućnosti otoka* na francuskom išao je u 250.000 primjeraka, a Houellebecq je dosad preveden na tridesetak jezika. Posljedice jednog intervjua u kojemu je rekao kako je islam najgluplja religija lako su zamislive; muslimana u Francuskoj ima oko pet milijuna, dovoljno je reći kako se autor nakon nastale gužve preselio u Irsku. Ne izgleda li vam pisac okružen takvom masom kao kakav lažni Krist s nekoliko usmrđelih girica u rukama, a situacija u kojoj se nalazi ponižavajućom; on ne smije prestati pričati, jer zna da ne može nahraniti masu, niti je igdje povesti, i to je trenutak koji treba što duže odgađati; a inicijalno se radilo o vrlo jednostavnom porivu za pisanjem: tek nekoliko riječi je bilo u pitanju.

Amater, samozvanac, drznik

Ali prve izgovorene bile su suho zlato: Houellebecq se pojavio na sustaloj literarnoj sceni čije su se krupnije ribe praćakale po brojnim slijepim rukavcima postmoderne i poststrukturalizma, s kićenim, zaglušujućim i visokoparnim žargonom, te je njegov ogoljeni koncept lišen konceptualiziranja zazvučao kao da ste si pustili prvi album Clasha nakon zadnjeg albuma Yesovaca. Credo je bio jednostavan: "Niz anegdota kojih sam junak", zapisao je u *Širenju područja borbe*, "od kojih mi neće biti puno lakše, tek nešto malo". U čitanju, s druge strane, vidi čudotvornu moć: "Cijeli život proveden u čitanju ispunio bi sve moje želje; to sam znao već sa sedam godina". I nekoliko redaka dalje i ključ, zapravo kajdanka s vrlo jednostavnim notnim sustavom: "Ne namjeravam vas očarati suptilnim psihološkim razmatranjima. Nije mi ambicija izmamiti vam pljesak svojom profinjenošću i humorom. Ima autora koji svoj dar uprežu u službu tankočutnih opisa duševnih stanja, karakternih odlika, itd. Nećete me svrstati među njih". To naravno ne znači kako Houellebecqovo djelo nastaje bez djelovanja transponiranja i inverziranja; iako zvuči kao novinski izvještaj s mjesta nesreće, Houellebecq nije stoga manje metafora jednog stanja koje odbija igrati po doslovnim literarnim pravilima oduzimajući istovremeno jednom autoru pravo na prenesena značenja. Partikulariziramo li priču o Houellebecqovu incidentu s islamom i upitamo li se kako bismo reagirali da nas naš hipotetički sugovornik musliman nazove nevjernikom jer ne pripadamo njegovu sustavu vjerovanja – bilo bi zanimljivo vidjeti odgovor. Kako biste se ponijeli u navedenoj situaciji? Što biste pritom osjetili? Koju vrstu jada? Kao da se ovdje ponovo pojavljuje prastari Platonov proces protiv Homerove autentike i blasfemike, u pozadini kojega stoji zahtjev da imamo umjetnost kao projekt za kultiviranje finih, lijepih, nadasve poželjnih emocija. Literarna scena je puna mudrosera, čankolizaca i karijerista – domaća i strana – i upad jednog diplomiranog agronoma među tuste somine jednog hibernetičnog svijeta ispunjenog teorijskim protokolima klanjanja Drugome i Razl(u)(i)ci socijalni je događaj prvog reda. Amater, samozvanac, drznik (a koji to dobar dobar pisac nije?), iako, čini se, u svojevrsnoj silaznoj literarnoj putanji – što reče Tibor Fisher, Houellebecq je danas na krovu svijeta i sve mu je dopušteno – prilično je opasna situacija za jednog pisca. Kako se to odrazilo na njegov novi roman?

Humoristi su socijalni kolaboracionisti

Kako su stari ljubitelji Clasha znali reći u povodu drugog albuma grupe – imaju klavir na njemu! – događa li se Houellebecqu kao protivniku književnog produciranja književno produciranje, širi li zvuk, dodaje li basove, umnožava li gitare, volumenizira li glas, množi

li finte, i tako dalje... odnosno, "čuje" li se sve to? Roman ide u dva sloja: prvi je sloj Danijel 1 čiji život komentiraju u drugom sloju njegovi klonovi Danijel 24 i Danijel 25 nekih dvije tisuće godina nakon ovog našeg vremena u kojemu se događa život Danijela 1. Dvije tisuće godina poslije ljudi – odnosno pripadnika vrste u koju su ljudi evoluirali, a dogodila im se reverzija, pa su sada na putu da ponovno postanu inačica primata – ima oko sedamsto milijuna, i očekuje se njihov potpuni nestanak s planeta. Klonove je Houellebecq prikazao smještene u izolirane nastambe, između sebe komuniciraju sustavom sličnim našem Internetu, ograđeni su žicom do koje povremeno dolutaju "posljednji ljudi". Klima je ozbiljno narušena, već su se dogodile velike meteorološke mijene, i taj vremenski završni dio romana odvija se u sjeni čekanja klimatske kataklizme koja će biti fatalna po ljude, koji bi nakon toga nestali s lica Zemlje.

Danijel 1, s druge strane, velika je zvijezda našega vremena. Kao *stand up* komičar zarađuje gomilu novca, i s računom na kojemu je četrdesetak milijuna eura, u maniri otprije poznatog uelbekovskog pobunjena činovničića traga za ljubavlju svoga života; Houellebecq ovdje ima na umu složeniju varijantu "životne ljubavi" od tipične; to mora biti osoba čija je podatnost višeslojna, premešana brojnim dvosmjernim preklapanjima: Nietzsche je govorio "ne ženite se za nekoga ako se ne možete zamisliti kako s tom osobom u starosti razgovarate", a Houellebecq podrazumijeva i iznimno visok stupanj seksualne privlačnosti koja uz to ide, kombiniran s eklatantnim nedostatkom samosažaljenja.

Njegov lik kao kobac vrebna na partnerove slabosti, a identičnu oštrinu nastoji pokazati i povratno, prema samome sebi. Ostvaruje veze s dvije žene, a vlastitu novcem sjajno potkoženu situaciju koja se reflektira u svim mogućim komfornim smjerovima komentira uglavnom ironično: opis skupih auta i sredovječnih, odebljelih, patetičnih mužjaka u očajničkoj potrazi za fukom upotpunjuje definiranjem značenja svoje komičarske uloge: *humoristi su socijalni kolaboracionisti*, dok kroz dijaloge Danijela 1 i Vincenta Greilsamera, likovnog umjetnika elohimita – newagerske skupine koja sanja o ostvarenju mota

Pitanje glasi – gdje s nama ostalima kojima se gadi razlog globalnog prijepora, utemeljen na uvjerenjima mase u stvari poput postojanja složenih svjetova koje nastanjuju arhandeli, demoni i izmaštani duhovni pomagači i prijatelji?

romana "Tko od nas zasluřuje besmrtnost?" – izriče podjelu umjetnika na revolucionare i dekoratere. Prekretnička točka rad je Marcela Duchampa: "Prije Duchampa, umjetniku je krajnji cilj bio pružiti osobno i točno, to jest dirljivo viđenje svijeta; već je ta težnja bila golema. Od Duchampa nadalje, umjetniku više nije dovoljno da samo da viđenje svijeta, nego želi stvoriti vlastiti svijet; time doista postaje suparnik Boga". Kod umjetničkih intervencija ključna je stvar "stvoriti djelotvornu parabolu, koju uzme netko treći i prenese manje-više iskričljivo, i time indirektno promijeni cjelokupno društvo". Paradoks je što su dekorateri vjerojatno ambiciozniji od revolucionara, a podrazumijeva se kako u oba partikulariteta vlada kič.

Tko bi zapravo trebao biti uvrijeđen?

Što se tiče rasprava o Houellebecqovoj političkoj (ne)korektnosti, pročitajte ovo: "Kriviti islam za ono što se dogodilo u New Yorku, isto je kao i kriviti kršćanstvo za probleme u Sjevernoj Irskoj. Da, upravo tako. Vrijeme je da prestanemo okolišati. Vrijeme je da se naljutimo. I to ne samo na islam. Mi koji smo se odrekli svih 'velikih' monoteističkih religija dosad smo, zbog osjećaja pristojnosti, ublažavali svoj rječnik... Ali da nije bilo religije, ni sama zamisao o židovskoj državi ne bi imala nikakva smisla. A ni zamisao o islamskim zemljama kao nečemu što se treba okupirati i oskvrnuti. U svijetu bez religije ne bi bilo križarskih ratova,

ne bi bilo Inkvizicije, ne bi bilo anti-semitskih pogroma... Vrijeme je da se prestanemo koristiti zaslađenim eufemizmima: 'nacionalisti', 'lojalisti', 'komunisti', 'etničke grupe', 'kulture', 'civilizacije'. *Religija je riječ koju tražite.* Religija je riječ koju se tako licemjerno trudite izbjeći... religija se među oznakama koje nas međusobno dijele ističe po svojoj krajnjoj nepotrebnosti... Sjedinjene su Države najreligioznija od svih kršćanskih zemalja, a njezin preporođeni vođa u neprijateljskim je odnosima s najreligioznijim ljudima na Zemlji". Autor je Richard Dawkins, evolucionistički biolog, a njegov je tekst nastao, kako sam kaže, u ponešto povišenoj atmosferi posttrujanskih predratnih priprema Sjedinjenih Država i njezinih saveznika za novi napad na Irak, Iran, i uopće, cjelokupni ostatak svijeta.

To je tekst koji bi mogao napisati i Houellebecq, baš u gorespomenutoj dišanovskoj maniri izmještanja izvornog teksta što ga nanovo stavljamo u novo okruženje, i koji često igra baš na tu kartu: pitanje glasi – gdje s nama ostalima kojima se gadi razlog globalnog prijevora, utemeljen na uvjerenjima mase u stvari poput postojanja složenih svjetova koje nastanjuju arhandeli, demoni i izmaštani duhovni pomagači i prijatelji? Tko bi tu mogao biti istinski uvrijeđen? Literarnu subraću Houellebecq sam očito vidi u liniji Céline, Sartre, Camus, Genet – kao izvrstan *punch liner* ima u *Mogućnosti otoka* malu digresiju o Theilardu de Chardinu, gdje se pita s kim se družio taj tip kada je tako dobroćudno mislio kako su ljudi u svojoj biti dobri, i onda rekao: "Družio se s buržujskim katolicima, više ili manje plemićkoga roda, često isusovcima. Dakle, s bedacima". A istovremeno je svijetom hodila spomenuta spisateljska ekipa. Čini mi se da je od starih "učitelja" jedino Konfucije tvrdio da je čovjek biološki i ontološki zlo biće. Svi su ostali polazili od pretpostavke da smo pali anđeli, i potrebno je samo nekako otkloniti taj neugodni kvar na krilima što nam zadaje probleme posljednjih nekoliko tisuća godina, pa će sve biti okej.

Nekloniran a također neomotivan današnji čovjek

Mogućnost otoka ne doseže literarnu snagu smisaono puno zaokruženijih prvih dvaju romana; kao da je danas Houellebecq potrebnost četiri puta više riječi nego prije, i sve se češće oslanja, boksačkim rječnikom rečeno, na pojedinačni udarac; kompozicijski ustroj paralelnih radnji iz suvremenosti i daleke, apokaliptične budućnosti ne liježe jedan na drugi, nego se naracije klonova doimlju kao prilično šupalj komentar, jednako kao što pričom o elohimima davi čitatelja, gotovo bespotrebno po-debljavajući broj stranica ovog predu-gog i povremeno žestoko zamornog romana. Kažem "gotovo" i "povremeno" jer ipak nisu posve bezvrijedne, budući da slike klonova kao bića zarobljenih umreženim svjetovima i oslobođenih afektivnog aparata mogu fino asociirati na neklonirana, samo na sama sebe orijentirana današnjega čovjeka, na egzemplarno biće grupe, izvedeno iz zajedničkog nazivnika skupine kojoj pripada, i koje opsesivno troši gomilu svog ravnodušno, bešćutno provedenog vremena s pjenom na ustima izvikujući parole ljubavi; lišen emotivno, dakle, svega osim potrebe da drugome skače u oči u ime fantazme vlastita dobra, što je samo po sebi nevidena gnjavaža. No Houellebecq je i dalje autor koji vas može zapričati, što nije za podcijeniti. ■

Svaki putnik junak je osobnog svijeta

Grozdana Cvitan

Potpomognuta ilustracijama, knjiga *Umijeće putovanja* svjedočanstvo je de Bottonovih intelektualnih i vizualnih prioriteta, njegova asocijativnog niza, duhovitosti i iskrenog monologa o vlastitim reakcijama. Tražeći smisao putovanja između Huysmansova junaka koji odustaje od puta na razmeđu 19. u 20. stoljeće i "putnika" s kraja 18. stoljeća Xaviera de Maistrea, de Botton stvara zanimljivu literaturu koja dalekom asocijativnom može podsjetiti na pripovijetke Carlosa Fuentesa

Alain de Botton, *Umijeće putovanja*, s engleskoga preveo Dean Trdak; SysPrint, Zagreb, 2005..

Ponekad stvari slijede jedna drugu u pravo vrijeme. U nakladničkoj djelatnosti prijevodne literature prošle godine to bi bio slučaj s knjigama Jorisa-Karla Huysmansa *Naopako* (*A rebours*, nakladnik Litteris) i Alaina de Bottona *Umijeće putovanja* (SysPrint). Strastveni putnik de Botton odlučio je sebi (i svima drugima) pojasniti razloge zbog kojih ljudi odlaze na putovanja, pronaći razloge izbora destinacija i analizirati neka tipična ponašanja putnika, odnosno, možemo to shvatiti i tako. Napravio je to temeljem vlastite intelektualne znatiželje na početku koje stoji čudni Huysmansov Vojvoda des Esseintes i njegovo odustajanje od putovanja u London nakon opširnih priprema i analize očekivanja od putovanja. Huysmansova junaka ništa ne sprječava u pohodu gradu koji pozna iz dotadašnjih putovanja. U cijeloj priči nevažna je destinacija, važna je odluka: des Esseintes odlučio je do kraja života ne otputovati više nikad i nigdje.

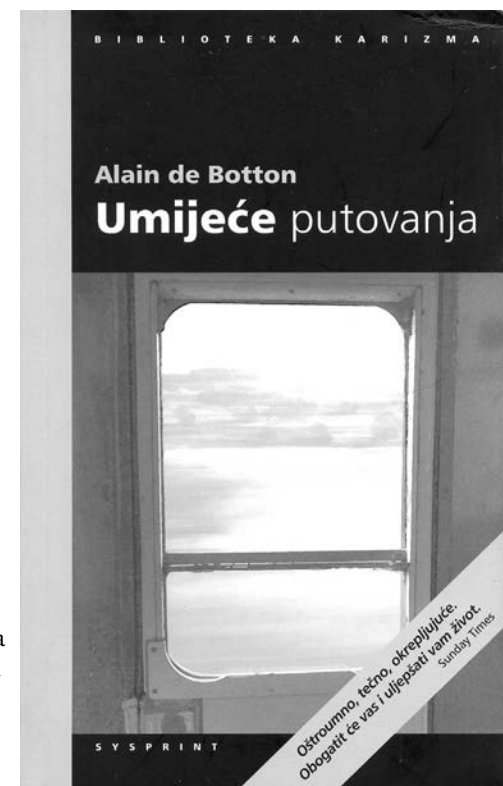
Alain de Botton nije sklon takvim odlukama, tj. odustajanju, ali je kao i Vojvoda spreman uvidjeti sve bitne činjenice koje stoje u podtekstu odluke o putovanju, kao i sitne detalje koji mogu uništiti dijelove ili cijela putovanja. Jedan od njih nije postavio dovoljno pitanja? Jedan da bi odustao zauvijek, drugi da bi i dalje putovao odgovarajući na pitanja o smislu putovanja. I, naročito, o umijeću. Jedan je izmišljen, drugi je stvaran, ali i de Botton zna da to nije suviše važno: on podjednako pozna razmišljanja

o putovanju onih koji se nisu dali otputiti bilo kuda do onih koji su to radili strasno poput Flauberta, Baudelairea, Humboldta... Uvažava jedne i druge, uvažava njihov prinos mogućnosti rasprave o putovanju.

Konstruirajući knjigu kao izbor mjesta i kulturnopovijesnih vodiča koji ga na putovanja prate, Botton se približio filozofskim traženjima objašnjenja mnogih ljudskih nastojanja u spoznaji konačnih stvari. Zato njegovo *Umijeće putovanja* za najvažnije mjesto puta izabire spoznaju. Ona je kulturna, povijesna, antropološka, sociološka, estetska i, naravno, psihološka činjenica do koje svatko stiže kao Vojvoda des Esseintes: odlukom o putu, analizom, prihvaćanjem vlastitih zaključaka. Sve što je izvan putnika stvaran je ili umišljeni sugovornik za provjeru razmišljanja o putovanju ili pogrešna logika putovanja.

Potpomognuta ilustracijama, knjiga *Umijeće putovanja* svjedočanstvo je de Bottonovih intelektualnih i vizualnih prioriteta, njegova asocijativnog niza, duhovitosti i iskrenog monologa o vlastitim reakcijama. Tražeći smisao putovanja između Huysmansova junaka koji odustaje od puta na razmeđu 19. u 20. stoljeće i "putnika" s kraja 18. stoljeća Xaviera de Maistrea koji je kulturu putovanja obogatio izvješćima *Putovanje mojom spavaćom sobom* i *Noćna ekspedicija mojom spavaćom sobom*, Alain de Botton stvara zanimljivu literaturu koja dalekom asocijativnom može podsjetiti na pripovijetke Carlosa Fuentesa. Naime, pišući i promišljajući filozofiju putovanja Botton uvažava svaku misao koja ga približava objašnjenju što je ono što stoljećima privlači ljude bilo gdje? A to znači da putovati može iz sadašnjosti u prošlost i obrnuto, da zna izabrati vodiče i destinacije koji će pružiti odgovore na njegova brojna pitanja. Jer, niti je putovanje običaj suvremena čovjeka, niti je suvremenost izmijenila bitnu prirodu putovanja. Možda se putnik u zrakoplovu osjeća moćnijim od svih ljudi koji u tom trenutku ne prkose gravitaciji i ne lete visoko iznad oblaka, ali prizemljenje je nužno. Koji je smisao leta od grada do grada koji su u ista vremena dijelili istu graditeljsku ili likovnu modu, a koji u prostoru koji ni ceste nemaju?

Ljudi na putu i oni koji su tog trenutka doma susreću se rijetko, trenutačno i bez svijesti jedni o drugima. Ako ta svijest i postoji – ona pripada putniku. Međutim, često se odlazi na mjesta na kojima nije moguće sresti bilo koga, pa ni nekog tko bi bio doma. Ponekad je moguće susresti samo sjenu davno izumrle civilizacije ili ideju davno sasušeneog sveca-pustinjaka. Ali i razumijevanje o njima! Jer putuje se u pustinje i nad provalije, po morima i planinama, s ciljem koji ponekad uključuje misao o mjestu putovanja, ponekad

ideju o putovanju samom? Putovanje nije kronologija odlaska nego mudrost putovanja, svejedno je li riječ o stvarnom ili imaginarnom. Putnik jednom potvrđuje očekivanja, drugi put je očekivanje najmanje što zna o putovanju. Isto je i sa svim drugim mislima i pitanjima koja se nameću prije putovanja. Jer postoje civilizacije koje putnik susreće u njihovoj ukupnoj začudnosti. Putovanja su susreti svjetova i traženje identiteta. Ponajprije vlastitog. Ne putujemo uvijek da bismo sreli ljepotu drukčijeg nego potvrdili misao o lijepom u sebi samima. Ako je ljepota estetska kategorija, putovanje vodi i u nju. Ali što je ljepota putovanja u, možda, ružne krajolike?

Botton možda samo jedno pitanje ne postavlja izravno, ali cijela njegova knjiga posredni je odgovor upravo na njega: to zašto ljudi sve više putuju jasno je, ali zašto o tome sve češće izvještavaju? Nije li bilo za očekivati da u vrijeme kad videotehnike omogućuju pristup svemu i prijenos svakog zemaljskog kuta, pa i trajno očuvanje mjesta i zbivanja, zapravo cvjeta pisanje putopisa. To svojevrstno "čuvanje" putovanja za sebe i druge ono je što je u biti svakog putovanja: njegova iznimnost. A ona je po putniku, ne po mjestu putovanja. Zato fotoaparati i suvenir nisu pitanje putovanja.

Možda je Huysmansov junak pred ponovni put u London napokon postavio prava pitanja ili napokon susreo ono što je već prije vidio. Umijeće putovanja uzvišenost putovanja prepoznaje u svakom putniku ponaosob. U tom smislu odgovori koji vrijede za Vojvodu des Esseintes ne vrijede ni za koga od vas. Svaki putnik junak je osobnog svijeta i puta do spoznaje. U tom smislu čitanje *Umijeća putovanja* doista je veliko putovanje. ■

Ispiranje uma kojeg i nema

Dario Grgić

Miks filozofskih, umjetničkih i neuroznanstvenih spoznaja o temi manipulacije ljudske osobnosti u njezinim pomičnim "kognitivnim krajolicima"

Kathleen Taylor, *Ispiranje mozga*, s engleskoga prevela Martina Čičin-Šain, Algoritam, Zagreb, 2006.

Kathleen Taylor je u *Ispiranju mozga* preplela filozofske, umjetničke i neuroznanstvene spoznaje o ovom problemu, koji je prvi put spomenut sredinom pedesetih godina prošlog stoljeća, a "ovjerio" ga je djelatnik CIA-e Edward Hunter, nakon što je bilo više nego evidentno kako se američki vojnici koji su prošli zarobljavanje tijekom Korejskog rata mijenjaju svjetonazorski i od poslušnih američkih građana postaju komunistički ideolozi. Prava podloga njezina rada neuroznanstvena su otkrića posljednjih desetljeća, koja kažu kako ne postoji čvrsto fiksirano, nekakvo "temeljno autobiografsko Ja". Osjećaj identiteta veže se fiziološki na mozak, a on je u stalnoj mijeni: "Sve ono što percipirate, svaki podražaj koji primite putem osjetila, mijenja vaš mozak". Bilo bi vrlo teško dokazati kako postoji tzv. naša bit. Što je to tajanstveno Ja? "Neuroznanstvenici su ga znali smjestiti u onaj mali prostor između neurona." Čovjekovo Ja, piše Taylorica, ukupna je čvrstoća svih sinapsi u mozgu, a povezan je s brojnim fenomenima: fizičkim tijelom, sposobnošću utjecanja na tijelo i na svijet, društvenost i svijest o sebi. Te različite attribute osjećaja individualnosti u jedan čvor vezuje pamćenje. Sedam grijeha pamćenja su: prolaznost, odsutnost, blokiranje, pogrešno povezivanje, povodljivost, pristranost i ustrajnost. Najzanimljiviji je "grieh ustrajnosti" jer nam omogućuje u polju svijesti dugo držati traume. A preko trauma stižemo izravno do "ispiranja mozga".

Kognitivni krajolici

Primjeri koje Taylorica navodi, posebno slučaj talijanskog svećenika Luce, kojeg su tijekom njegova službovanja u Kini zatočili i oprobanim metodama fizičke i ideološke torture od njega napravili svojevrsnog komunističkog agitatora, pokazuju kako u najvećem broju slučajeva, iz zagonetna razloga, unatoč činjenici da je opa-

snost od novih tortura minula, preobraćenici zadržavaju ispiranjem mozga usvojene ideje. Takvi su primjeri radikalni – gotovo svi mi bismo da nas netko krene lupati po bubrezima vikali i da smo crnci, ako treba – ali ima u njima nešto više od puke ideje kako svi mi igramo u ovome životu mnogo uloga. Naime, tijekom takva iskustva u mozgu jačaju određene sinapse koje nastave uvjetovati polje svijesti koje doživljavamo kao svoje Ja. Prije svega one sinapse kroz koje se provodi strah kako će naše Ja nestati. Usvajanje novog identiteta povezano je s djelovanjem obrambenih mehanizama snažnih shema našeg kognitivnog krajolika, one specifične juhuice u kojoj plivaju svi naši dojmovi. Termin "kognitivnog krajolika" zanimljiv je: to je "mentalni okoliš u kojemu su sadržane sve informacije pohranjene u mozgu neke osobe, kao i trenutačne mentalne aktivnosti". Torture i medijska bombardiranja mijenjaju "konfiguraciju terena" kognitivnog krajolika i nastaju nove, hibridne osobnosti. Zapadna je umjetnost stvorila nekoliko moćnih simbola ispiranja mozga, a Taylorica se posebno osvrnula na *Mandžurijskog kandidata*, 1984, *Vrli novi svijet* i *The Wall*.

Pozabavimo se najpoznatijim primjerom: *Mandžurijski kandidat* je roman Richarda Condon objavljen 1959. koji bi vjerojatno bio zaboravljen (iako je svojedobno izašao na listi deset najboljih loših knjiga *The New York Timesa*) da po njemu 1962. nije snimio film John Frankenheimer s Frankom Sinatrom u glavnoj ulozi. U Frankenheimerovoj je režiji *Mandžurijski kandidat* bio smjesa psihološkog trilera i političke satire, s parodijskim elementima u donjim slojevima filma; da stvar bude zanimljivija, došlo je do malog podudaranja između priče filma i stvarnosti: jedan od Sinatrinih filmskih suboraca odlazi s puškom u ruci ubiti predsjedničkog kandidata; negdje u vrijeme prikazivanja filma ubiju Kennedyja i Sinatra film povlači iz distribucije na dvadeset godina te pristupa republikancima. *Remake* Jonathana Demmea iz 2004. odličan je *remake*, ali s posve različitom pozadinom, nastao u drukčijem stvarnosno-političkom krajoliku: za razliku od hladnoratovske paranoje, post-rujanska američka svakodnevnica obiluje "realnim" osjećajem progončnosti i rascijepljenosti, pa Demmeov film izgleda mnogo "zbiljskije" nego Frankenheimerov.

Radikalno nova gesta ili kompromis

U pozadini ideja u čijim se okvirima kreće rad Kathleen Taylor nalaze se mislioci poput Michela Foucaulta i Louisa Althussera. Foucault se kapitalnom distribucijom moći rado bavio, ali je vjerojatno najveći prostor nečemu što bismo mogli označiti "ispiranjem mozga" dao u knjizi *Nadzor i kazna*. Althusser je na te-

Takva vrsta integriteta, kada slijedite vlastita istinska uvjerenja, definitivno nije čest slučaj, uglavnom smo svi mi politički i moralni poltroni i oko nas se (uglavnom) ne bi ispirajući mozga imali nešto posebno i dugo truditi. Taj problem mase koja i nema neki vlastiti unutarnji splet individualiteta koji bi branila (a sva su "uvjerenja" podjednako balegasta jer nisu prošla filtriranje mišljenja) Taylorica nije posebno obrađivala, no na tu su temu pisali, recimo, Hose Ortega y Gasset ili Elias Canetti

matiku djelovanja odgojnih ustanova – kojima je posvećen *The Wall* grupe Pink Floyd – posebno nadahnuto pisao u eseju *Ideologija i ideološki aparati države*.

Budući da Taylorica najbolju zaštitu od brojnih ispiruća mozga i manipulacija vidi u obrazovanju, u postupnom usavršavanju vlastite nestabilne osobnosti u čijoj "nestabilnosti" s pravom vidi i optimistični potencijal po kojemu se itekako možemo mijenjati na bolje (samo da nam je znati – kako?), možda nije zgorega suprotstaviti joj rad kod nas slabo poznatih francuskog filozofa Alaina Badioua i slovenske filozofkinje Alenke Zupančič. Oni, za razliku od Taylorice (pa donekle i Foucaulta te Althussera), ne smatraju kako je naša zadaća, naš put iskupljenja i oslobođenja od gomile manipulativnih mreža, u paroli "svakoga dana u svakome pogledu sve više napredujem", nego u radikalno novoj gesti, kojom se prekida s dosadašnjom tradicijom odnosa i njenom podrazumijevajućom hijerarhijom.

Primjer koji navodi Taylorica, a tiče se mijenjanja boje vašega glasa u blizini ikoga tko vam je pretpostavljeni, značio bi da biste u spomenutoj situaciji kao orijentir ponašanja imali vlastita načela i kriterije. Znači ako je kojim slučajem (a zna često tako biti) vaš šef dosadan – zezajte ga, rugajte mu se, otpillite ga, ukratku. Takvi se savjeti radikalno razlikuju od knjiga poput lani prevedene Corrine Maier i njene *Dobar dan, ljenosti* (kojoj i mi ovom prilikom želimo dobar dan!), gdje se preporuča složeni kompromiserski obrazac ponašanja u čijoj se sjeni vi slobodno "usavršavate", "samorazvijate" itd.

Zupančička i Badiou uvjereni su kako nakon takvih radikalno novih gesta, koje nisu uvjetovane koristoljubljem, nego su u skladu s vašim istinskim uvjerenjima, nastaje posve nova čovjekova životna situacija. Kako i ne bi, čujem vas kako govorite, sad umjesto posla i plaće u ruci imate radnu knjžicu, i slobodni ste se po cijele dane posvetiti simpatičnim idejama francuskog mudraca i njegove slovenske posljediplomantice. Je li itko od njih ikada postupio, je li itko ikada postupio tako? Takva vrsta integriteta definitivno nije čest slučaj, uglavnom smo svi mi politički i moralni poltroni i oko nas se (uglavnom) ne bi ispirajući mozga imali nešto posebno i dugo truditi. Taj problem mase koja i nema neki vlastiti unutarnji splet individualiteta koji bi branila (a sva su "uvjerenja" podjednako balegasta jer nisu prošla filtriranje mišljenja) Taylorica nije posebno obrađivala, no na tu su temu pisali recimo Hose Ortega y Gasset u *Pobuni masa* ili Elias Canetti u *Masi i moći*. Malodušni stav prema kojemu je svatko od nas "samo jedan čovjek" često previda činjenicu da ni Isus Krist ili Adolf Hitler nisu bili ništa više od toga. ■

publicistika

Uvod

Četvrti val

S raspadom Sovjetskog Saveza 1991. demokracija je poharala republike koje su svojevremeno patile pod čizmom tog komunističkog imperija. Bilo je to doba ogromnih promjena i prevrata, međutim, činilo se da je većina stanovništva spremna za izazov. Za mnoge je to bilo ostvarenje životnog sna. Bili su konačno slobodni da žive kao samostalne nacije. Mogli su govoriti svojim vlastitim jezikom, prakticirati svoju vjeru i najvažnije, upravljati sami sobom.

Tada je na vrata pokucala stvarnost. Za veliki dio stanovništva san o boljem životu rasplinuo se preko noći. Kretanje prema tržišnim reformama, koje je trebalo uvesti te zemlje u zagrljaj globalne ekonomije, umjesto toga, donijelo je masovno otjecanje kapitala. Zakone i pravni poredak kompromitirale su pohlepa, mito i korupcija. Za čas su ekonomije mladih republika kolabirale, a socijalne sigurnosne mreže, koje su pružale minimalni životni standard većini stanovništva, rastrgane su u komadiće. Sigurnost i jednakost postale su prošlost. Demokracija se pretvorila u okrutnu farsu.

U kaosu koji je uslijedio, deseci milijuna ljudi napušteni su i ostavljeni da se snalaze kako najbolje umiju. Kome su se mogli okrenuti? Sigurno ne vladajućim strukturama. Vladajuća klasa izronila je kao klasa bogataša. Dok su obitelji brinule kako će pribaviti sljedeći obrok, političari i birokrati na najvišim razinama punili su svoje džepove dok im nisu pucali po šavovima. Za njih su mercedes i mobilni telefon postali način života, a jedine brige "koliko?" i "koji?" Dok su ljudi na čelu nacija uzurpirali vlast i zgrtali nečuvena bogatstva, iz tradicionalnog nepovjerenja prema autoritetu, koje se ukorijenilo za vrijeme sovjetske vladavine, izrodilo se opće razočaranje. Stanovništvo se moralo brinuti samo za sebe.

Nije dugo trebalo da gubitak kontrole i nove porozne granice privuku još jednu moćnu silu. Kako se nekoć neprobojna željezna zavjesa raspadala, tako je organizirani kriminal nadirao... i zamijenio zavjesu jeftinim plastičnim patentnim zatvaračem. Crno tržište vinulo se u nebo te je do danas boljka svojstvena tim državama. Također nije dugo trebalo da se mafija okomi na najvrjedniju imovinu tek formiranih republika: lijepe ali očajne djevojke i žene – obrazovane, uglađene i bez perspektive.

Kako se socijalna struktura rušila, obitelji su se raspadale. Djeca su napuštena na ulicama. Supruzi su tražili utjehu u bocu, pa je alkoholizam dosegao razmjere epidemije. Nasilje prema ženama i djeci osjetno je poraslo. I kroz sve to je na ženama ostalo da pakuje komadiće. Odlučile bi se zaposliti kako bi održale obitelj na okupu. Čak bi se i mlade djevojke koje još nisu imale vlastite obitelji dale u potragu za poslom kako bi prehranile roditelje te mladu braću i sestre. Međutim, u to doba je stopa nezaposlenosti žena već dosegla otprilike 80 posto. Jednostavno, nije bilo posla. Kako se zadah očaja širio zrakom, one su postale savršene mete.

Na scenu ulaze "spasioci", obećavajući raznolike vrste onoga što je za te žene bio ni više ni manje nego spas. Posao dadilje u Grčkoj... kućne pomoćnice u Italiji ili Francuskoj... sluškinje u Austriji ili Španjolskoj... modela u Sjevernoj Americi ili Japanu. U svakom od tih slučajeva, vrbovatelj bi prikazali privlačne slike dobro plaćenih poslova u glamuroznim zemljama. Za tu generaciju mladih žena, od kojih su mnoge odrasle njegujući romantične fantazije o Zapadu, ne bi to bio samo posao iz snova, već i način bijega. Bez puno razmišljanja uhvatile bi priliku, a onda se našle zatočene u mnogo goreg začaranom krugu.

Nataše su otpremene diljem svijeta. One su najnovije "It girls" cvjetajuće seksualne trgovine. Šetaju ulicama crvenih četvrti Austrije, Italije, Belgije i Nizozemske. Nastanjuju bordele Sjeverne Koreje, Bosne i Japana. Rade gole u salonima masaže u Kanadi i Engleskoj. Zatočene su kao seksualne robinje po stanovima u Ujedinjenim Arapskim Emiratom, Njemačkoj, Izraelu i Grčkoj. Zvijezde su peepshowa i otrcanih striptiz klubova u Sjedinjenim Američkim Državama. Za slučajnog promatrača, one se savršeno uklapaju među žene koje su odabrale davati seksualne usluge za novac. Namazane jeftinom šminikom, obučene u vulgarnu odjeću i stiletto potpetice, one hodaju i govore na isti način. Smiješe se, namiguju, poziraju i paradiraju, ali one to čine zato što znaju što će se dogoditi u suprotnom.

Iz dana u dan Nataše su prisiljene usluživati od deset do trideset muškaraca. Novac koji zarade ide njihovim "vlasnicima". Žive u katastrofalnim uvjetima, česte su žrtve fizičkog nasilja i prijetnji. One koje se opiru bivaju žestoko kažnjene. One koje odbiju surađivati ponekad bivaju osakaćene ili ubijene.

Većina ljudi niti ne zna da ove žene postoje. S iznimkom uličarki, one su većinom nevidljive, zatočene iza zaključanih vrata u stanovima, bordelima, salonima za masaže i barovima. Za klijente, one su samo zamjenjiva tijela. Nije važno što su robinje; seks za novac je poslovna transakcija. Za svoje

vlasnike i svodnike, one su potrošna roba koju treba što više iskoristiti prije nego što propadne. A za bande koje se bave trgovinom žena i djevojaka, one su najunosniji posao koji postoji. Trgovina ljudima danas je po zaradi treći posao na svijetu, nakon trgovine ilegalnim oružjem i drogama. Zapravo, procjena Ujedinjenih Naroda govori o neto zaradi organiziranih kriminalnih skupina koja premašuje 12 milijardi dolara godišnje.

U kafiću na cesti pokraj Rima, Albanski svodnik hvali se: "Platio sam za nju 2.500 dolara. Investiciju sam vratio za nekoliko dana." Prema podacima međunarodne policijske organizacije Interpola, takva žena može zaraditi od 75.000 do 250.000 dolara godišnje. Prihodi su nevjerojatni. Roba je jeftina i ima je u obilju, a kad potražnja za određenom ženom oslabi, lako ju je odbaciti i zamijeniti mladim, svježijim licem.

Broj žrtava je zapanjujući. U izvješću o trgovini ljudima za 2003. godinu, američki State Department ističe kako "niti jedna zemlja nije imuna na taj oblik trgovine" i iznosi procjenu kako je približno 800.000 do 900.000 osoba prokrijumčareno preko međunarodnih granica diljem svijeta. U brojku nije uključena trgovina unutar državnih granica. Kad bi se i ona uključila, neki promatrači smatraju da bi brojka prešla dva milijuna osoba. Nažalost, izvješće navodi da se "trgovina ljudima nastavlja, pokazujući tendenciju rasta širom svijeta", a i to da veliku većinu žrtava čine žene i djeca.

Također navodi kako se sa ženama i djecom brutalno postupaju te su "izloženi silovanjima, mučenju, HIV/AIDS-u i ostalim spolno prenosivim i zaraznim bolestima, nasilju, opasnim radnim uvjetima, slaboj prehrani te ovisnosti o drogama i alkoholu. Sve veći broj odraslih i djece gurnutih u prostituciju, kao i djece na ulicama, biva zaražen AIDS-om."

Međunarodni bazar žena nije ništa nova – Azijatkinje su osnovni artikl već godinama, a vojske muškaraca hrle u Bangkok i Manilu na seksualne gozbe. U posljednja tri desetljeća svijet je vidio četiri različita vala trgovine radi se-

ksualne eksploatacije. Ovaj posljednji, iz Istočne i Srednje Europe, nazvan je "četvrti val", a njegova brzina i razmjor doista su zapanjujući. Prije samo deset godine, te žene nisu ni bile na obzoru. Danas predstavljaju više od 25 posto tog posla.

U prvom valu, sedamdesetih godina, žene su krijumčarene iz Jugoistočne Azije, većinom s Tajlanda i Filipina. Drugi val, u osamdesetima, činile su žene iz Afrike, većinom Gane i Nigerije. Odmah nakon tog uslijedio je treći val, iz Latinske Amerike, većinom žene iz Kolumbije, Brazila i Dominikanske Republike. Prema tome, nije svijet tek sada uvidio kako se žene kidnapiraju, prodaju i siluju. Razlika je jedino u tome što taj posao danas cvjeta kao nikad prije.

Knjiga *Nataše* istražuje taj najnovi val da bismo uvidjeli zbog čega se dogodio i zašto još uvijek buja. Ona ispituje pokretačke elemente – kritične faktore, ponudu i potražnju – te bedem samozadovoljstva, suosjećajstva i korupcije, koji je omogućio eksploziju takve trgovine.

U trideset godina koliko se bavim novinarstvom suočio sam se sa skandalima, korupcijom, pohleplom i kriminalom svih vrsta. Vidio sam tragedije monumentalnih razmjera – očaj gladi, divljanje rata. Svjedočio sam gubitku života i nade na Bliskom istoku i u Africi, u Afganistanu, Etiopiji, Somaliji i Iranu. Ali nikad prije nisam bio toliko pogođen bezumnim zanemarivanjem ljudskog dostojanstva kao u ove dvije godine koje sam proveo u istraživanju za ovu knjigu.

Za mene, *Nataše* su knjiga o generaciji izgubljenih djevojaka. Gotovo da nema grada i sela u Istočnoj i Srednjoj Europi koji nisu izgubili neke svoje djevojke i žene. Nevjerojatno, ali one nisu postale žrtve bolesti, rata, gladi ili prirodne katastrofe. Baš obrnuto, one su postale pijuni u rastućem poslu novca, požude i seksa. Čovjeka najviše uznemiruje što je krijumčarenje katastrofa koju su uzrokovali ljudi i koja se može spriječiti. Međutim, svijet još uvijek ignorira nevolje ovih djevojaka i žena. Vrijeme je da se promet zaustavi. ■

Plijen krijumčara

Moj život više nije moj.
– Lida, siročić iz Rumunjske

Svakoga dana deseci mladih žena iz bivšeg Istočnog bloka bivaju namamljene poslovnim ponudama koje vode u pakleni put seksualnog porobljavanja i nasilja. Usprkos bombardiranju upozorenjima preko radija i televizije, novina i oglasnih ploča, očajne žene stoje u redovima, oboružane naivnošću i prijavnicama, nadajući se da će im se ovaj put nasmiješiti sreća. Novinski oglasi u Kijevu, Bukureštu, Petrogradu, Moskvi, Odesi, Minsku i Pragu ženama koje grcaju u oskudici nude izlaz iz mučnog siromaštva – šansu za novi početak – uz nikakve potrebne kvalifikacije. Ti oglasi obećavaju određenu udobnost, pogotovo u usporedbi s uvjetima u kojima inače žive. Diljem svijeta nude se radna mjesta konobarica, modela, dadilja, peračica posuđa i spremačica. Mjesečne plaće dosežu do 2.500 dolara, što je za većinu više nego što bi zaradile za nekoliko godina. Neki oglasi izgledaju kao da su službeno dopušteni te nose logotipe američke zastave ili kanadskog javorova lista. Neki nose primamljive boje Njemačke, Belgije, Nizozemske, Italije ili Francuske.

Lažni agenti potencijalnim zaposlenicima nude "komplete aranžmane" za mjesta u inozemstvu. Za ta mjesta u pravilu nisu potrebne kvalifikacije i gotovo uvijek se traže mlade, po mogućnosti neudane djevojke. Jedan novinski oglas u Kijevu glasio je: "Djevojke, obavezno neudane i vrlo lijepe, mlade i visoke! Pozivamo vas da radite kao modeli, tajnice, plesačice, koreografinje, gimnastičarke. Smještaj je uključen. Moguć rad u inozemstvu. Obvezno je prijaviti se osobno." Paketi obično uključuju besplatnu obuku, putne dokumente i zračni prijevoz. Djevojke se samo trebaju pojaviti! Međutim, ono što one ne znaju jest da u 95 posto slučajeva obećani poslovi ne postoje.

Mnoge oglašavaju na prvi pogled legitimne agencije za zapošljavanje, koje su otvorile urede u Rusiji, Rumunjskoj, Republici Češkoj i Ukrajini. Neke agencije čak postavljaju svoje standove po sveučilištima u Rusiji, s kojih obećavaju profitabilne poslove u inozemstvu. Većina tih agencija, ili posrednika, nisu ništa drugo do lovišta kriminalnih mreža koja se bave unosnom seksualnom industrijom. Duže od jednog desetljeća, beskrupulozni agenti u bivšim sovjetskim republikama u stupicu hvataju više od 175.000 žena godišnje i isporučuju ih poput žrtvenih janjaca krijumčarima, svodnicima i vlasnicima bordela u stranim zemljama.

Žene se ponekad vrbuju u skupinama, pa one, uvjerenе kako su sigurne jer ih je više, oduševljeno

pristaju. Jednoj skupini žena iz Ljviva u Ukrajini ponuđen je posao domaćica u Republici Češkoj. Kad su prešle češku granicu prodane su svodniku za 500 dolara po glavi i prisiljene na prostituciju duž ozloglašene državne ceste E-55 blizu češko-njemačke granice. U drugom slučaju je čitavu plesnu truppu Ukrajinki prevario "impresario" koji im je obećao turneju u pet europskih gradova. Činilo se da je turneja legitimna. Čak su i dobile "ugovore." Završile su zatočene u stanu u Njemačkoj, prodane u prostituciju.

U svijetu seksualne trgovine nisu sve žene žrtve lažnih oglasa ili agencija za zapošljavanje. Prve karike krijumčarskog lanca vrlo često su rođaci, susjedi ili prijatelji prijatelja. Poznanik koji je vješt u zadobivanju povjerenja može prići djevojičinoj obitelji i ponuditi se da joj pomogne pronaći dobar posao u inozemstvu. Svake godine tom se varkom namami golemi broj djevojaka.

La Strada, nevladina organizacija iz Kijeva koja pruža pomoć žrtvama krijumčarenja iz Ukrajine, zabilježila je mnoge slučajeve kad su varku izveli poznanici ili osobe od povjerenja u zajednici. Počinitelji su bili učitelji, lokalni psiholog, žena policajca i kći seoskog svećenika.

Tanja, koja dolazi iz malog gradića u pokrajini Luhansk na istoku Ukrajine, bila je žrtva takve varke. Otac ju je napustio kad su joj bile četiri godine. S dvadeset godina krenula je pronaći posao kako bi pomogla majci koja se brinula za njezina brata invalida. Iako je završila tehničku školu, nije bilo posla jer su tvornice i postrojenja u gradu većinom bili zatvoreni. Situacija je bila očajnička. Ponekad je njezina obitelj preživljavala samo na kruhu i vodi. Prema podacima La Strade, Tanja, koja je po opisu bila "vitka i lijepa", pružila se nevjerojatna prilika kad joj je 1998. prijateljica njezine majke predložila posao u inozemstvu. Žena je Tanji rekla kako bogate obitelji u Ujedinjenim Arapskim Emiratima traže kućne pomoćnice. Taj posao se navodno plaćao do 4.000 dolara mjesečno. Tanja nije mogla vjerovati svojoj sreći.

Međutim, po dolasku u Abu Dhabi odvedena je u bordel gdje joj je svodnik rekao kako ju je kupio za 7.000 dolara. Od tog trenutka morala je raditi kao prostitutka dok ne otplati svoj takozvani dug. Nakon tri mjeseca zatočeništva Tanja je uspjela pobjeći. Pobjegla je u obližnju policijsku stanicu gdje je ispričala svoju priču. Nevjerojatno ali istinito, optužena je radi prostitucije i osuđena na tri godine zatvora u pustinji. Iz zatvora je izašla 2001., psihički slomljena i posramljena. Njezinu svodniku nije se dogodilo ništa. Budući da je bila obilježena kao prostitutka, ta ju je arapska država deportirala natrag u Ukrajinu. ■

Iz djetinjstva u prostituciju

Kupovina i prodaja ljudi za globalnu seksualnu industriju operacija je organiziranog kriminala s najvećom stopom rasta – svake godine diljem svijeta u prostituciju se proda do dva milijuna osoba, većinom žena i djece.

U *Natašama*, vodeći istraživački novinar Victor Malarek opisuje tragične živote djevojčica i žena koje su postale žrtve najnovijeg vala te brutalne trgovine. On otkriva dokaze o centrima za obuku u Srbiji gdje se tinejdžerice iz Ukrajine, Moldavije i Rumunjske okrutno uvode u svijet prostitucije. Putovao je u ratom poharane zemlje poput Kosova i Bosne, gdje je otkrio korupciju u koju su uključeni članovi mirovnih snaga Ujedinjenih naroda. Također pronalazi skandalozne situacije diljem Europe, Izraela i Sjeverne Amerike, gdje trgovina ženama i dalje cvjeta. Šokantne priče o korumpiranim policajcima, nezainteresiranim dužnosnicima vlada i samozadovoljnim političarima otkrivaju zastrašujuću istinu – koju se ne smije ignorirati. Knjiga *Nataše*, u prijevodu Gordane Jurčević-Kosanović, uskoro će biti objavljena u zagrebačkoj nakladničkoj kući *Prometej*. Informacije i narudžbe na tel./fax 4810-190; www.prometej.net ■

Nagrađivano novinarstvo

Victor Malarek bavi se novinarstvom već više od trideset godina. Godine 1971. probio se na naslovne stranice s pričom koja je označila njegov prijelaz u svijet istraživačkog novinarstva. Radilo se o tragičnim samoubojstvima triju tinejdžera u loše vođenom montrealском kaznenopopravnom domu za maloljetnike. Godine 1976. Malarek je počeo raditi za dnevne novine *The Globe and Mail* i u tom je razdoblju dobio tri prestižne nagrade Generalnog guvernera za "zasluge u novinarstvu od javnog značaja". Od 1990. do 2000. godine bio je voditelj istražne dokumentarne emisije *the fifth estate* na CBS-u. Za rad na emisiji osvojio je nagradu Gemini kao najbolji kanadski televizijski novinar za 1997. godinu. Autor je četiri knjige, uključujući bestseller *Hey... Malarek!*, a trenutačno radi kao istraživački novinar za emisiju *W-FIVE* postaje CTV. ■

poezija

Oni ne znaju da ja od zelenog živim

Antonija Krajina

Živim na početku
Francuske književnosti
Slušam jazz
Ponekad se poželim
Postmodernog špinata
Pa kao pravi Popaj
Nosim ga uz sebe
I mučim zaposlene u knjižnici
Jer je zabranjeno unositi hranu
Oni ne znaju da ja od zelenog živim
Te da mi fali krevet i malo sna
Koji poziv na čaj
I ključ od ulaznih vrata

Bučna stopala
Sa trudom tišine
Dum dum
Tap tap
Sva težina umora
U vrućoj vodi s televizorom
I čajem za laku noć

Servirano s puno topline
Jednosmjerne i apsolutne

Bez zagrljaja
Bez tapšanja da podriješ

Igrice kompjuter šutnja

Danas imam kosu od piva
I pričam s jajima
Danima me boli ova svježa kiša
I dezodorans viška

A oblaci ne broje riječi
i 12-satno spavanje

Vrijeme ponekad nađem u selima
Šuma
Jer ona upija sve neznanje
I iz nje izlaze nevina naga djeca
Noseći svoje krvavo u rukama
Srce

Gušio si se
Barem sam te nastojala

Noćima si me
Zbog toga sam sada tjesna.

I šta znači gubitak?
I što je to patnja?

Dugi rukavi
Ljeto je
I nosim haljinu ispod
Jakne
Jer otok je prevrtljiv
A vjetar puše
A šta bi drugo
Kad smo sami
I nekako mislim da ćemo biti uvijek
Ti i ja
I miris lavande
Koji smiruje
Sve oko nas
Dok ti opet čitaš
I družiš se s ljudima
Koje ja nikad neću ni upoznati

Okviri ovih prozora
Ovoga grada
Novi su
Zgrade također
Moje oči također
I zelene plave
Kad odem do Save
I pretvorim smeđu u more

Ponekad mislim da ti kosa
Raste od naših susreta
I tako te želim utješiti
A znam da ćeš naposljetku
Biti ćelav

Premalo jedem da bih shvatila
Kako sam teška i kako ću uvijek biti
Teža od nekih

Rekla mi je u prolazu
Danas si sva zelena
Imenom isto

Pada kiša dijete
Zar nemaš drugu tužnju
Boju

Bez osmijeha molim isto
Karakter lunaparka
Ti ne stoji

Ako ne znaš vratiti se
Što sam onda ja?
Malena mi je sva crvena
od smoga
a ti još uvijek pušeš isti balon
i nosiš košaru na glavi.
Reći će ti i oni koji ne kupuju ništa
da su tereti veliki višak.

Gledam jutro
Ono meni kaže
Šutim kroz daljinu
Samo magla
Naslućuje nemir
I širi krila ne znajući
Da je jednom bila slobodna

Isključivo volim ogovarati neradne su-
bote
Nedjeljom poslijepodne
Unoseći špeceraj i red u kuće
Djecu krupnih očiju metar sedamdeset
Mašući paštetama debelim pogledom

Mliječna čokolada me straši kao
Djed i baka
Tip tip kasa i kiseli krastavci

Dok navijači urlaju tv
S fizičkom zaštitom
U džepu
Umačem ruke u omekšivač
Proljetnog mirisa pisoara

Kad me jutra stignu
Pomislim na tebe
I sasvim strogi utorak nečeg poput

Znam da nisi maglovito hirovit
Jer prečesto te vidam

Kad upalim sunce shvatim da smo mrtvi
Jer se nismo zalijevali

I ne znam za čim posežem

Umjesto prstiju imam naranče
I sve te rajčice me plaše

Kupim šećer i kiselu
U jednom
Tobože neki sok sa okusom
Grožđa
Danas se želim malo trovati
Prodavačica kao da je shvatila
Moje neverbalne znakove ovisnosti
Lipa do 3 kune košta
Joj kako volim takve cijene
Naravno da čekam svoju lipu
Stavlja mi ga u big brown bag
Odjednom se smijemo
Cugam ga ispred trgovine
Desnije od desničara
Koja podsjeća na ratno stanje
Jer je poluprazna
Sasvim ga ispijam u jednom gucu
Želudac me peče

Sad sam
Sprema za ljude

Ljudi me učestalo
Riječi me zaobilaze

Jer krvarim uvijek napola
I nikako da

Ugasim upaljeno
Zatvorim otvoreno
Legnem potpuno

I uvijek me netko iznova

Nego živjeti

Svestrano sam lijepa
Moj brat kaže kraljica

Jednom mi je rekao
Znaš li ti koliko je ljudi na svijetu

Potpuno sam malena
I mnogi me otvaraju

Oči su mi prevelike
Gladna sam

Sve miriše
Ovaj grad smrdi

I što nam drugo preostaje

Popila sam kavu
Nahrnila mačke
Obukla odijelo
Koja kravata paše
Otišla na posao
Ovaj puta ranije no obično
Toga istog dana
Sam se i probudila

Kako smoći snage
I ne probuditi se
Na istom krevetu na kojem sam
Sinoć zaspala
I ujutro ne doručkovati
Ne imati zube za oprati
I biti
Star
Pitam se kako
Ili to dođe s godinama

Znam da si nebom razasula pogled
I da se tražiš
U imenima
Koja znače
Riječi i pokrete
Nježnost i snagu
Koji ne znam ni opisati

Egotrip

Život s Jermanom

Željko Jerman

NadDuh se nakostriješi, bijesno zablista i pretvori u (otprilike) lik svjetlećeg morskog ježa: "To su ti, pogađaš mali moj, talenti raznih vrsta umjetnosti, od glazbenika i pisaca do tvoje branše... interdisciplinarnih multimedijalnih artista, koji su početka uspješno koristili dobiven dar, no kada su shvatili što u pretežito primitivnom društvu prolazi, apsolutno su zloiskoristili emisarstvo, te iako dio njih momentalno visoko kotira u sredini gdje živi (onu glavninu koja svoje likovno umijeće prodaje po inim sajmišnim štandovima, ili muzicira po birtijama, uopće više ne pripajam svijetu umjetnosti)... dakle, etablirana no iskvarena družba artista s vremenom će nestati iz svih muzeja, zbirki, enciklopedija i sličnih vrijednosnih depoa"

Moj vječni rat s lektorima i lektorica, korektorima i sličnim im Marsijancima, počeo je već u prvom razredu osnovne škole. Točno se sjećam crne gospođe, prezimena Božić, oprostite; drugarice, koju smo slušali nekoliko mjeseci, a onda je onako lijepa i mladahna, sirotica ostavila naš 1. B, i otišla na onaj DRUGI SVIJET... te divne žene i njene crvene olovke kojom je meni ekavcu i tvrdom "Č – kavcu" prvo prepravljala naslov: *DOMAĆA ZADACA*, što sam tako zapamtio, da sam svom sinu, također prva pisanja ispravljao u "domaĆu zadaĆu". E, ondak sam se Ja, već kao mali ja, dosjetio kako izbjegnuti njenim rafalima ispravaka u sveži (č)kovanja... ta mama mi je Primorka, a one savršeno, što Ja i dan danas ne mogu nikako izvest, izgovaraju lipo mekano Ć, i ružno, jako tvrdo Č. Pak bi pišući zadaću, kada je mat bila doma, pitao je kako izgovara neku "Č(Ć) – kastu" riječ, i po milozvuku odmah skužio – aha, tu pišem crticu, a po tvrdozvučnom naglasku pišem dvije crtice, tj. "kvaćicu". Međutim, mama je bila ČAEKAVKA; iz kraja gdje se ne veli ča nego ča, i gdje nitko stariji od pedeset godina nije nikada govorio (niti u školi) ijekavski, te su znali samo za mleko i reč (nikad čuli izraze mlijeko i riječ). A ja KAJEKAVAC purgerasti, rođeni zagrebčanec (kao i moji deda i tata Jerman), i s ove familijarne strane ostao u svezi te problematike – bespomoćan... muku mučio i jedva jedvice savladavao (višerazredni boj, koji u manjem intezitetu još traje), kak – tak ... ijekavštinu... još se znam zajebati, pogotovo otkako bitku biju i lingvisti med sobom, kao primjerice glede pogleda na grešku iliti grješku (sve bih ih poslao grašku!).

Nacionalhulno tumačenje

Za razliku od jezikoslovaca, mnogo mi je u pogledu savladavanja "JE/IJE pojmovnika" pomogla drugarica Marković, mršava, stroga nastavnica srpskohrvatskog jezika, tamo negdje u 7. razredu osnovnjaka, za "prave" Hrvate nacionalhulnim tumačenjem: "Ako niste sigurni kada se piše je, a kada ije, izgovorite tu riječ kako bi je kazali u ekavskoj varijanti LIJEPOG NAŠEG SRPSKOHVATSKOG JEZIKA. Na primjer: kod imenice podsvest – oči-to se govori DUGO E, znači pišemo PODSVIJEST, dok pridjev koji se odnosi na nju podsvestan, ajde, govorite na glas (natjerala bi sve učenike)... dobro ste izveli, nema dugo nego KRATKO E, pa pišemo PODSVJESTAN"! E, da, i Markovička je bila general vojske s kojom sam bio i jesam još uvijek u permanentnom ratu. Priznavala je da sjajno pišem, no u svakom bi mi tekstu pronašla krivu neku kvaku, i bar tri hica puknula crvenom tintom iz nalivpera, kako na kraju ne bi upisala odličnu ocjenu, nego +4, ili -5, dok bi svojim omiljenim štrebericama davala petice bez obzira kakve bi nebuloze sastavile... tipično ovak: "U maju, kada cvjetaju ruže, naš maršal Tito, prima čestitke iz svih krajeva, od Triglava do Đevdlije: živi nam

dugo, Tito, Tito, najdraži družo"! (Jebo joj Ja mrtve kosti!).

"Hej Čo, daj prekini s time i svojom tendencijom da uvijek u tripu, bedak, POČINJEŠ S KRAJEM prethodnog! Drš se naslova, koji ti je jedne lipe pijane noći sam NadDuh uvalio u glavu" – upozorava me, a tko drugi nego sada, otkako je zatopljilo, manje pijan i nadvan kompa Komp (jerbo napokon često luftam dnevno boravnicu, odnosno naš radni prostor). "Fućkaš temu, stari moj, taj Bog nad Bogovima nema pravo na to da meni zadaje tematiku, ikonografiju, niti bilo što u svezi arta! Tu sam, iako mu priznajem neke inspiracije, JA i samo moje jedino Ja – SAM SVOJ BOG! I nema Boga do Mene" – odgovorim herr Kompmanu! Pisat ću, denkam si, što god hoću, bez obzira na mišljenje cijeloga čovječanstva i kompjuteranstva, te Gospodina NadBog! Kako mi nešto padne na "senilastu pamet", kao npr. ovo (neki dan uz, za opake bolesti i fosilne stare kosti, puno tableta i bar pet pifca too much): "Ma dosta, dosta, svega mi je dosta... ponajviše kad mi u gluhom uhu to zapiva ona stara babuskara, koju nisam moga vidit ni dok je bila mlađa i pundasta, ah te punde su mi svojedobno išle užasno na žifce... to je bio vidljiv znak da pička s takvom kriglom na glavi sluša sanremsku glazbu i njene pandane u YU verziji, da nosi grudnjak i nemre smisliti čupavce te... da se ne treba ni u snu pokušavati grebat oko nje. Prezirao sam ih do dask... Na čagama i šašavim, urnebesnim tulumima, brisao sam i od "normalnih" cura, lijepih dugih spuštenih kosa, u super – mini šosekima i haljinicama, prozirnim bluzicama ispod kojih nisu furale sisonosače, pak si odmah mogao znati kakve su im dojke... YES, begal sam od njih na žurkama, kako bi mogao na miru stavljati ploče koje volim, i lokati neku žesticu bez da mi neko djevojče drži moralno-politička predavanja o štetnosti alkohola... e, a kamo li ne bi panično odmaglio pred nekom gadnom, umišljenom šmizlom s vazom na tintari!"

NadDuh

"NE LUDUJ!!! Pisat ćeš, slikati i snimati ono što JA hoću i želim, te budi sretan da ti uopće dajem izuzetne inspiracije tome što činiš" – začujem negdje povrh sebe grozan, skoro prije-teći glas. Pogledam poviše kompjutera, prema plafonu i, i vidim malu, sasvim sitnu užarenu kuglicu, veličine omanje špekule. To je ON! Osobno mi se pojavio, u svom obličju PRIJE VELIKOG PRASKA; pomislim si, možda po prvi puta malo ustrašen pred nekom paranormalnom pojavom. "Budi uvijek toga svjestan – nastavi sada manje vatrena, ali nekako prisnija i veća loptica, poput teniske – ŠTVORIO SAM SVEMIR u djeliću sekunde, JEDINI SAM SVEMOGUĆ: kreiram i dalje, sveprisutan sam u tom velikom beskraju, istomahno mogu biti na milijun mjesta u isto toliko forma! Udahnuo sam život Bogovima i Božicama, kako bi mi olakšali posao i stvarali duž sveukupnog kozmosa bezbrojne civilizacije namjesto mene, ali sve pod mojom punom kontrolom. Naročito nadgledavam stvaralaštvo vas Zemljana i ostalih viših civiliziranih bića. Posebno odabirem one koji imaju preduvjete da budu moji Emisari, i to, staro moje dijete vremena i prostora. Trenutno na tvojoj planeti dajem svoju kreativnu i, jelte, mističnu energiju točno tisućtristopetnaestorici (1315!) umjetnika i umjetnica. Poradi

U svezi odnosa prema ljudima, posebno ženama; ja sam u stvari ANTIPICASSO... bio sam (i jesam) vjeran, sve im radio, nabavljao (od love do konkretnog teglenja s pijace i dućana), pomagao u kući od kuhanja do pranja suđa, itd. Međutim, ako sam ih (vrlo rijetko) 'varao'... bio sam na taj čin 'prisiljen', bio je to zapravo samo odgovor i osobna osveta na njihovo izazovno ponašanje, koju sam radio čak protiv svoje volje, više iz 'protesta' nego gušta. Isto tako, nikada ne bi, da mi s autom poljubi stablo, zbog toga otpustio šofera nakon dvadesetpet godina službe

nedoličnog življenja i ponašanja, tu sam silu privremeno oduzeo, ne i trajno – upravo tritisućadevetorici (3009!), dok sam onima, koji su potpuno zaglibili u komercijalno ili slugansko blato, zauvijek prekinuo dodjelu kreativnih silnica. Njih je u tvojoj civilizaciji, trenutno živih preko par milijuna... što da ti to mnoštvo u tančine numeriram, njih je gomila a svaki čas jedan umre, ne da mi se te ništice zbrajati". NadDuh se pri posljednjoj rečenici nakostriješi, bijesno zablista i pretvori u (otprilike) lik svjetlećeg morskog ježa: "To su ti, pogađaš mali moj, talenti raznih vrsta umjetnosti, od glazbenika i pisaca do tvoje branše... interdisciplinarnih multimedijalnih

kolumna

artista, koji su spočetka uspješno koristili dobiven dar, no kada su shvatili što u pretežito primitivnom društvu prolazi, apsolutno su zloiskoristili emisarstvo, te iako, dio njih momentalno visoko kotira u sredini gdje živi (onu glavninu koja svoje likovno umijeće prodaje po inim sajmišnim štandovima, ili muzicira po birtijama, uopće više ne pripajam svijetu umjetnosti)... dakle, etablirana no iskvarena družba artista s vremenom će nestati iz svih muzeja, zbirki, enciklopedija i sličnih vrijednosnih depoa".

Antipicasso

"Razumijem Vas Gospodine i oprostite na blasfemiji, izjavi da sam prigodom stvaranja SAM SVOJ BOG, te da nema Boga do Mene. Ta znate da na Klupici na Putu sv. Nikole u Korčuli, komuniciram s Vama i molim Vas da mi udijelite stvaralačku cjelogodišnju energiju, s Vama koji mi se javljate iz pravca Zvijezde Sjevernjače, pa ponekad čak dogovorimo i moje iduće kreativne zahvate (iliti bolje reć "poduhvate"). Međutim, umislio sam si – osobno od Vas Gospodine, stigla mi je poruka kako nazvati idući *Egotrip*, ter sam umah i zapisao naslov *ZIVOT S JERMANOM*, koji mi se naknadno učinio glupim". Lebdeći ježek se transformira u veliku nasmijanu nogometnu loptu i sasvim normalnim (ne strahobožnim) glasom mi veli: "E moj artista – gluhišta, kuda bih JA došao da se bavim još i tvojim kolumnama u *Zarezu*, ta zar ti nisam dovoljno dao u stvaranju unikatnih fotografija kombinirane tehnike, značajnom opusu: *KONCEPCIJA OSTAVLJANJA TRAGA*, foto(gram)skim slikama, te konačno u novom ciklusu videofilmova i akcija? Time se bavi moje Gospodstvo! Čovječe, nisi jedini prijenosnik mojih silnica. Rekao sam ti brojke – na ovoj planeti se sada bavim s 4324 potencijala, a kako znam da si na Vi s matematikom, neću ti striktno numerirati broj što viših, što nižih kultura što postoje diljem Kozmosa, nego tek da ti otprilike bude jasno... imade ih nekoliko milijuna. Možeš li ti uopće shvatiti o kojoj je cifri riječ? A možeš li pojmiti, kako uz masu ostalih problema, ovoga časa razgovaram istovremeno točno sa stovadeset umjetnika u pet galaksija? I nisi jedini koji ima blesavih problema, i drugi čine beda-stoće... kao što si se ti, primjerice, gledajući neki (doduše dobar) film: *Zivot s Picassom*, napio i uobrazio si, da ti MOJA VELIKOST diktira naziv tripa". "AJOJ, oprostite na zabuni pijanoj budali" – ispričavam se. Nogometna lopta postane veliki žuti balon na kom se pojave znakovi smiješka – ☺: "Iako sam ti se prvi puta javio, poznajem te dobro Jermane, hahaha... (NadDuh se smije! Op. Ja), kako si samo panično, imajući u vidu sve žene i poznanike, počeo pisati: "Gdje je u meni Picasso(?)... osim što, mislim da nitko nije iznad mene u artu, što mora misliti svaki umjetnik, jerbo inače nikada neće biti ništa od njega (uvijek će biti 'bez petlje'). U svezi odnosa prema ljudima, posebno ženama; ja sam u stvari ANTIPICASO... bio sam (i jesam) vjeran, sve im radio, nabavljao (od love do konkretnog tegljenja s pijace i dućana), pomagao u kući od kuhanja do pranja suđa, itd. Međutim, ako sam ih (vrlo rijetko) 'varao'... bio sam na taj čin 'prisiljen', bio je to zapravo samo odgovor i osobna osveta na njihovo izazovno ponašanje, koju sam radio čak protiv svoje volje, više iz protesta nego gušta. Isto tako, nikada ne bi, da mi s autom poljubi stablo, zbog toga otpustio šoferu nakon dvadesetpet

godina službe. Doduše, žena sam imao dosta, no nikada više njih odjednom... samo dok sam bio mladi, kada bi pijan zaboravio da već hodam s nekom, počeo bih i s drugom... nu, to je bilo jako raritetno, i može se sasvim pobiti kao činjenica! Šoferu nisam imao niti jednog, jer, naravno... nisam nikada posjedovao ni auto, jedino ako se ne uzme u obzir stari Trabant od 'špertploča', kojeg sam, nakon što su mu ispala vrata, uspio vratiti vlasniku. Stoga zapravo, nisam siguran što bi napravio sa vozačem, kada bi mi razbio skupocjenu limuzinu. Sudeći po urođenoj mi dobroti, preporučio bih ga nekom drugom. Uistinu sam DOBRICA DOBRIC, osim kada se grozno napijem. Tada znam biti veći gad od Picassa, priznajem, ali se uvijek poslije kajem..."

Rad i samo rad

Balonček se grohotom nasmije i pojasni mi: "Tako sam SVEMOGUĆ na ovakve gluposti ne trošim vrijeme, makar mi ono ništa ne znači. Mene zanima u vas umjetnika rad i samo rad, i uopće me nije briga kada ćeš strahovati od komparacija s Picassom, te hoćeš li s Pubom (Demurom) piti u *Kaptolskoj kleti* crno pivo, ili u *Potepubu* s Fakom *Cool* pivo. Npr. interesiraju me podaci, u kojima nalazim i svoje utjecaje, kao što je primjerice ovaj: *Željko Jerman – moj mjesec*, desetminutni dokumentarac Ivana Faktora snimljen u produkciji Hrvatskoga filmskog saveza i nedavno premijerno prikazan u okviru ZagrebDoxa, uvršten je u konkurenciju 52. međunarodnog festivala kratkoga

filma u Oberhausenu koji će se održati od 4. do 9. svibnja 2006. Premda su u arhiv prikazani i nagrađeni filmova u Oberhausenu upisani brojni hrvatski naslovi i autori (Nedjeljko Dragić, Vlado Petek, Krsto Papić, Vlado Kristl, Ivan Ladislav Galeta, Vinko Brešan i dr.), Faktorov portret hrvatskoga konceptualnoga umjetnika uspio je probiti dugogodišnji oberhausenski 'led' kao prvi hrvatski film realiziran u samostalnoj državi koji je uvršten u međunarodnu konkurenciju tog uglednog svjetskog festivala. Posebno zato, jer znam njegovu vrijednost, a u vašoj sredini kritika ga je sasvim ignorirala".

PUK! Š time nestane balonček! Ode komadić PRASVEGA. Tko zna, hoću li ga ikada više vidjeti (čuo sam ga, i čut ću ga još puno puta). ▣

Vampiri* u književnosti i popularnoj kulturi:

The Giaour (1813) Lord Byron; *Christabel* (1816) Samuel Taylor Coleridge;

* Vampiri su oživljeni leševi koji se hrane ljudskom i/ili životinjskom krvlju (hematofagi), a često posjeduju natprirodne moći, osnažene tjelesne funkcije i/ili mogućnost fizičke transformacije. Vampirizam je praksa ispijanja čovjekove/životinjske krvi, a u narodnoj predaji i popularnoj kulturi je ona najčešće povezana uz stjecanje natprirodnih moći. Te moći i karakterne osobine izrazito variraju u različitim tradicijama, a njihove prerade poznatije su iz književnosti i popularne kulture. Povijesna praksa vampirizma može se smatrati specifičnim i manje uobičajenim oblikom kanibalizma. Konzumiranje tuđe krvi (i/ili mesa) je bilo korišteno kao taktika psihološkog rata koji je trebao zastrašiti neprijatelja, kao što se koristilo kao refleksija različitih spiritualnih vjerovanja. U zoologiji, termin vampirizam je korišten za pijavice, komarce, vampirske šišmiše i druge organizme koji se hrane tjelesnim tekućinama drugih bića. Ovaj termin se također odnosi na mitske životinje sličnih karakteristika, poput meksičkih chupacabras.

Želiš da ti se priča pojavi
u LIBRI LIBERI?

Zadovolji žudnju za krvlju!

LIBRA #18 bit će posvećena

"VAMPIRIZMU u seksu, društvu,
medijima, komunikaciji i metafizici".

LIBRA raspisuje natječaj za kratke priče koje se
trebaju baviti nečim što lebdi između života i smrti,
hrani strast, nadvremenost, fatalno dobro i zlo,
sentimentalnost, nadjeva logiku kiča, hibridnosti i
ontološkog stanja ni vrit ni mimo....

Priče ne smiju prelaziti 15 kartica. treba ih slati na
adresu libra_libera@yahoo.com. rok je 01. 05. 2006.

show); *Vampire in Brooklyn* (1995); *Vampires* (1997, red. John Carpenter); *Hot Vampire Nights* (1999, x-rated); *Shadow of the Vampire* (2002).

Once Bitten (1985); *Bram Stoker's Dracula* (1992, gl. Gary Oldman); *Buffly the Vampire Slayer* (1992, TV); *Love At First Bite* (1979, gl. George Hamilton); *Dracula Sucks* (1978, x-rated); *Dracula* (1979);

The Vampire (1819) John William Polidori; *Dracula* (1897) Bram Stoker; *Salent's Lot* (1975) Stephen King; *Interview with the Vampire* (1976) Anne Rice; *Nosferatu* (1922, gl. Max Schreck, remake 1979 s Klausom Kinski); *Dracula* (1931, gl. Bela Lugosi); *Daughters of Darkness* (1971);

PONEDJELJKOM

Sportski prilog na osam stranica u boji

SPORT

UTORKOM

Prilog o kulturi na osam stranica u boji

Kultura

SRIJEDOM

Mmedia GOSPODARSTVO

Prilozi o gospodarstvu i multimediji, svaki na osam stranica u boji

ČETVRTKOM

HRVATSKA EUROPA & SVIJET

Vanjskopolitički prilog na osam stranica u boji

PETKOM

Najopsežniji program hrvatskih televizijskih postaja na 16 stranica u boji

RTV vodič

SUBOTOM

Vrhunac tjedna

7 dana

UREDNIŠTVO - Telefon: 61 61 680 i 61 61 682 / Faks: 61 61 650 i 61 61 602 / E-mail: vjesnik@vjesnik.hr / MARKETING: Telefon: 61 61 669 / Faks: 61 61 709 / E-mail: marketing@vjesnik.hr

Noga filologa

Lažni prijatelji

Neven Jovanović
<http://filologanoga.blogspot.com>

Grčka civilizacija nije homogena pojava: uz ono općeljudsko i sto posto naše, sadrži i dobru dozu tuđega. No raspored "našeg" i "tuđeg" ne odgovara uvijek očekivanjima. I kakve veze sa svime tim imaju note

U antici su korijeni evropske civilizacije. Ovakva izjava s jezika klizi lako i glatko. Čak i previše glatko; toliko glatko da se vrijedi s vremena na vrijeme zapitati – što to zapravo znači? "Vidi, oni" (Grci, Rimljani, Homer, Ciceron) "bili su isti kao i mi". Zašto bi nas to fasciniralo? Da bismo ustanovili da se tijekom dva i pol tisućljeća ništa na kugli zemaljskoj nije promijenilo? Ako su "oni" govorili i mislili o istim stvarima o kojima govorimo i mislimo danas – ako su "oni" govorili jezikom kojim govorimo i mi – zašto bi njihova verzija bila vrednija od naše?

Ovog su paradoksa filolozi svjesni; barem neki. Tako Marko Marinčić s Univerziteta u Ljubljani na jednom mjestu upozorava da, recimo, "grčka civilizacija" nije homogena pojava. Uz ono "naše" – bitna pitanja o čovjeku i svijetu, smisao za ljepotu ljudskoga tijela i za ljepotu govorene riječi – Grci imaju i mnogo tuđeg: nepoznatog, nerazumljivog, čak surovog i barbarskog. Naravno, lakše je koncentrirati se samo na jedno, bilo to poznato ili nepoznato; ali to je linija manjeg otpora. A k tome se često – uznemiravajuće često – susrećemo s kulturalnim ekvivalentom prevodilačkih "lažnih prijatelja", sličnih riječi koje u različitim jezicima označavaju različite pojmove (njemački *Advokat* nije isto što i engleski *advocate*).

Eksterna memorija

Pokazao bih to na jednom primjeru: na fenomenu pismenosti, ili – nešto širim terminom – pisanosti. Za antiku i za nas to nije ista stvar. Ljudi antike neusporedivo su bliže vremenu prije pismenosti, civilizaciji usmenosti, civilizaciji čije je jedino sredstvo prenošenja informacija izgovorena (i saslušana, i zapamćena) riječ. S druge strane, pripadamo civilizaciji koja u čitanju i pisanju ima toliko dulji, toliko intenzivniji staž da je to izmijenilo čak i način na koji govorimo i slušamo – utječući čak i na one među nama koji još uvijek pripadaju, ili su pripadali, usmenoj kulturi, kao što su sandžački guslari Milmana Parryja. Danas pišemo/čitamo neusporedivo više nego što pamtimo: pisanje je naša eksterna memorija, surogat i nadomjestak pamćenja. Zbog toga nam civilizacija koja postupa drukčije – kojoj je zapisano samo podsjetnik, u kojoj i pismeni ljudi lakše pamte nego što čitaju – mora izgledati neobično, egzotično, tuđe.

A, eto, antička je civilizacija bila upravo takva.

Pamćenje teksta – posjedovanje teksta "napamet", "u glavi" – danas je specijalistička aktivnost, rezervirana za nekoliko profesija, na primjer, za glumce (koji put i za đake i studente pred ispite). Kad danas zamišljamo "govor" – pogotovo dulji od pet-šest minuta – nužan je element predodžbe list (ili svežanj) papira odakle govornik čita. Posljednju dugačku pjesmu

učili smo napamet u osnovnoj školi, danas se ne možemo sjetiti ni *Ježeve kućice*. Danas ne možemo pjesmu zapamtiti ni kad se trudimo – ili možda točnije, baš zato što se trudimo.

Herodotove note

Sve bi ovo Herodotu zvučalo posve fantastično.

Oko 445. prije nove ere, u Ateni na samom pragu Periklova doba, Herodot je bio valjda jedan od prvih Evropljana koji su javno čitali – a ne kazivali – odlomke svoga djela; no i njegova *Povijest* – više od 1500 poglavlja, naknadno podijeljenih u devet knjiga, na gotovo 800 današnjih tiskanih stranica – za nas, kada je čitamo *danas*, nosi upadljiv pečat usmenosti. Danas se tako ne piše, danas bi se tako, eventualno, pripovijedalo. Herodot je bio najava našeg doba, iako tek naznaka: tek prva nota prvih taktova simfonije koja je danas u punom zamahu.

Ne spominjem glazbu posve slučajno.

Upravo proučavatelji Herodota i njegova odnosa prema pisanosti predlažu nam analogiju koja je, smatram, odličan put u razmišljanje o *razlici* između nas i antike. Za Herodota, kažu tako, pisanost je specijalistička vještina – baš kao što je za nas specijalistička vještina "učenje napamet" – i nastavljaju: da, u Herodotovo doba (i mnogo stoljeća potom) pisati i čitati znali su mnogi – pismenih je, najvjerojatnije, i relativno i apsolutno bilo više nego u srednjem vijeku – ali pismeni su čitanjem i pisanjem vladali onako kako danas obrazovan čovjek vlada čitanjem i pisanjem *nota*.

Ovo je iznimno važno.

Mnogi od nas (dakako, ne svi) *elementarno* su pismeni što se notacije tiče. Malo su nas učili u školi, malo smo usvojili i učeći svirati neki instrument. No naša je notna pismenost – ako nismo profesionalni muzičari, ili specijalizirani entuzijasti – *vrlo* elementarna: ne znamo čitati sve notne ključeve, ili sve ritmičke figure, ili note na pomoćnim crtama, ili akorde. Da i ne spominjemo čitanje cijelih partitura, s brdom dionica. Note čitamo teško, polako, sričemo takt po takt – katkad si pomažemo instrumentom na kojem izvodimo – i, ako moramo nešto svirati, *jednostavnije je naučiti napamet nego svirati s lista*. A ako nam na pamet padne kakva muzička ideja, lako ćemo je otpjevati, možda čak i odsvirati... ali zapisati?

Blizanci

Tek misleći na to da je za ljude antike čitanje slova bilo to što je za nas čitanje nota (pri čemu, dakako, postoje specijalisti, dobri čitači, u antici kao i danas), možemo izbjeći varku "lažnih prijatelja", automatsku pretpostavku da "čitati" za Grčku i Rim znači isto što i za nas. Tek misleći na čitanje nota možemo pravo razumjeti zašto ljudima antike, kad

razmišljaju o čitanju i pisanju, odmah pada na pamet pamćenje: "Pamćenje je bliznac pismenosti", kaže Ciceron u jednom priručniku retorike, i dodaje, "u različitim vrstama – posve su slični". Veza pismenosti i pamćenja i za nas je, svakako, logična i očigledna – ali uz dvije ograde. Prvo, ne pada nam *odmah* na pamet; tako je zato što je pismenost danas već itekako samostalan fenomen, pojam za sebe. Drugo, zapis može slijediti izvedbu (pišemo da bismo se sjetili onoga što smo čuli, ili onoga što smo već sastavili) ili izvedbi prethoditi (pišemo da bi bilo pročitano); koja vam od tih dviju situacija prije pada na pamet uz ideju pismenosti?

Za Cicerona – za cijeli antički svijet – tipična je predodžba pisanja *nakon* izvedbe. Koncept pisanja koje je samo po sebi stvaranje, koje nije naknadna snimka stvorenog – koncept čiji je ekstrem "automatsko pisanje" – ako je u antici i bila moguća, svakako nije bila artikulirana. Točnije, nije bila *zapisana*.

Lažni prijatelji.

A jednom kad smo svjesni takvih *kulturalnih* lažnih prijatelja, osvrnemo se oko sebe, i gle: lažni prijatelji ne postoje samo između nas i antike. Znači li "sloboda" isto na Zapadu i na Istoku? Misle li muslimani, upotrebljavajući iste riječi kao i kršćani, zbilja na iste stvari? – To što ružom zovemo, pod drugim imenom isto bi mirisalo. A što kad se i božur zove "ruža"? ▀

Kulturalni "lažni prijatelji"
 ne postoje samo između nas i antike:
 znači li "sloboda" isto na Zapadu i na Istoku?
 Misle li muslimani, upotrebljavajući iste riječi kao i kršćani, zbilja na iste stvari?

studio Artless
ponosno predstavlja
Vedra lica s Ravnice

PROJEKT

Bizet / Zorica / Molnar

Carmen

Carmen - Marija Beba Molnar
Don Jose - Dragica Orešković
Mikaela - Štefica Mateša
Zuniga - Mladenka Presiček
Escamillo - Viktorija Tralić

Folklorna skupina Ravnice
- Ervina Vadla
- Mira Hainal
- Valentina Vugrin
- Mirjana Tomeković
- Marica Lončar

30. susret kazališnih amatera zagreba/kulturni centar peščenica/ivanićgradska 41 a/7. travnja 2006. u 16.30

ZAHVALA: GRADSKI URED ZA OBRAZOVANJE, KULTURU I SPORT; DOM ZA STARIJE I NEMOĆNE OSOBE MAKSIMIR; FED; RADIO 101; ZAREZ; HTV

www.project-carmen.com

cmk

